

**БЛАКИТЬ ДЛЯ ЧОРНОГО МОРЯ
РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОЕКТ ГЕФ
(P173890)**

**ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
(ESMF)**

ФІНАЛЬНА ВЕРСІЯ

Жовтень 2021 року

1. ЗМІСТ

	<u>№ стор.</u>
ЗМІСТ	i
СПИСОК ТАБЛИЦЬ	iv
СПИСОК РИСУНКІВ	iv
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	v
РЕЗЮМЕ ПРОЕКТУ	vii
1. ВСТУП	1
1.1. Передумови та контекст	1
1.2. Мета та сфера застосування ESMF	3
2. ОПИС ПРОЕКТУ	5
2.1. Ціль розробки проекту	5
2.2. Компонент 1 Проекту - Економічний аспект інвестування у запобігання та зменшення забруднення	6
2.2.1. Підкомпонент 1.1 Національна політика та інституційні засади	7
2.2.2. Підкомпонент 1.2 Рекомендації щодо інвестицій на національному рівні, обмін знаннями та регіональний діалог	7
2.2.3. Підкомпонент 1.3 Стандарти і керівні принципи ведення сталого бізнесу та інвестицій	7
2.3. Компонент 2 Проекту - Зелене та інноваційне фінансування	8
2.3.1. Підкомпонент 2.1. Виклик «Еко-інновації»	8
2.3.2. Підкомпонент 2.2. Підготовка інвестицій	10
2.4. Компонент 3 - Управління проектами	11
2.5. Бенефіціари Проекту	11
3. ПРАВОВІ, НОРМАТИВНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ ДЛЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ	13
3.1. Правові, нормативні та політичні засади країн, що здійснюють діяльність на національному рівні	13
3.1.1. Правова і нормативна база Грузії	13
3.1.2. Нормативно-правова база Республіки Молдова	17
3.1.3. Нормативно-правова база Туреччини	19
3.1.4. Правова і нормативна база України	25
3.2. Соціально-екологічні принципи Світового банку та соціально-екологічні стандарти	27
3.2.1. ЕСС1 - Оцінка та управління екологічними і соціальними ризиками та впливом	29
3.2.2. ЕСС2 - Робочий персонал та умови праці	30

3.2.3. ЕСС3 - Раціональне використання ресурсів, запобігання забрудненню довкілля і управління ним	31
3.2.4. ЕСС4 - Охорона здоров'я і забезпечення безпеки населення	33
3.2.5. ЕСС6 - Збереження біорізноманіття і стале управління живими природними ресурсами	33
3.2.6. ЕСС10 - Залучення зацікавлених сторін і розкриття інформації	34
3.2.7. ОП 7.50 - Проекти на міжнародних водних шляхах	35
3.2.8. ОП 7.60 - Проекти на спірних територіях	36
3.3. Аналіз прогалин між нормативно-правовими рамками країн та ЕСС Світового банку	37
4. ОГЛЯД БАЗОВИХ УМОВ	46
4.1. Фізичне середовище	46
4.1.1. Стан узбережжя Чорного моря	46
4.1.2. Якість води та стічні води	48
4.1.3. Поводження з твердими відходами	52
4.1.4. Природоохоронні території	55
4.1.5. Прибережна ерозія	56
4.2. Екологія та осередки біорізноманіття	58
4.3. Соціально – економічне середовище	71
4.3.1. Соціальні особливості Чорноморського регіону та країн - бенефіціарів проекту	71
4.3.2. Галузі економіки і діяльність у регіоні Чорного моря та країнах - бенефіціарах проекту	80
5. ПОТЕНЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА ЕКОЛОГІЧНУ І СОЦІАЛЬНУ СФЕРИ ТА ЗАГАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО ЙОГО ПОМ'ЯКШЕННЯ	89
5.1. Екологічні ризики і впливи та заходи щодо їх пом'якшення	90
5.2. Умови праці, охорона праці та безпека	93
5.3. Соціальні ризики, їхні наслідки та діяльність щодо їх пом'якшення	95
6. ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ (ESMF)	97
6.1. Скринінг	97
6.2. Оцінка екологічного та соціального впливу	98
6.2.1. Підпроекти категорії помірної ризику	100
6.2.2. Підпроекти категорії низького ризику	100
6.3. Громадські обговорення та розкриття інформації	100
6.4. Процедури узгодження Світового банку	101
6.5. Включення вимог до екологічної та соціальної безпеки у грантові угоди та контракти з підрядниками	101

	<u>№ стор.</u>
6.6. Виконання ESMP у процесі реалізації підпроектів категорії помірного ризику	102
6.7. Моніторинг та нагляд	102
6.8. Порядок організації праці (ПОП)	103
6.9. Діяльність щодо запобігання пандемії COVID-19	103
7. ІНСТИТУЦІЙНІ ДОМОВЛЕНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	104
7.1. Ролі та відповідальність ключових органів	105
7.2. Домовленості щодо проведення моніторингу та оцінки результатів (МіО)	107
7.3. Реалізація ESMF на рівні проекту	108
7.4. Інституційні механізми та спроможності щодо впровадження заходів соціального та екологічного управління	109
7.4.1. БЧМ ГУП	112
7.4.2. Національні координаційні центри ГЕФ	113
7.4.3. Бенефіціари грантів та Осередок впровадження інновацій	114
7.5. Моніторинг та звітність	115
7.5.1. Моніторинг	115
7.5.2. Звітність	117
7.6. Бюджет ESMF	118
8. ЗАЛУЧЕННЯ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН, ГРОМАДСЬКІ ОБГОВОРЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ	119
8.1. Залучення зацікавлених сторін	119
8.2. Громадські обговорення та розкриття інформації	119
8.3. Механізм подання скарг	120
ДОДАТКИ	124
ДОДАТОК 1. ПЕРЕЛІК ВИКЛЮЧЕНЬ ГРУПИ СВІТОВОГО БАНКУ (ГСБ)	125
ДОДАТОК 2. КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ЕКОЛОГІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО СКРІНІНГУ	127
ДОДАТОК 3. КАТЕГОРИЗАЦІЯ ПРОЕКТІВ СВІТОВОГО БАНКУ	134
ДОДАТОК 4. ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА ESMP ПІДПРОЕКТУ І КВАЛІФІКАЦІЯ КОНСУЛЬТАНТІВ ESMP	137
ДОДАТОК 5. КОНТРОЛЬНИЙ ЛИСТ ESMP ПІДПРОЕКТУ	142
ДОДАТОК 6. ВИМОГИ ЕССЗ СБ, НАСТАНОВИ ГСБ ЕНС ТА ПЕРЕДОВІ ПРАКТИКИ БОРОТЬБИ ЗІ ШКІДНИКАМИ (ВИКОРИСТАННЯ ПЕСТИЦИДІВ)	151

СПИСОК ТАБЛИЦЬ

		<u>№ стор.</u>
Таблиця 1.	Ключове екологічне та соціальне законодавство Грузії	14
Таблиця 2.	Ключове екологічне та соціальне законодавство Республіки Молдова	17
Таблиця 3.	Ключове екологічне та соціальне законодавство Туреччини	20
Таблиця 4.	Ключове екологічне і соціальне законодавство України	25
Таблиця 5.	Суттєві розбіжності між ЕСС СБ та законодавством Грузії	38
Таблиця 6.	Суттєві розбіжності між ЕСС СБ та законодавством Республіки Молдова	39
Таблиця 7.	Суттєві розбіжності між ЕСС СБ та законодавством Туреччини	41
Таблиця 8.	Суттєві розбіжності між ЕСС СБ та законодавством України	44
Таблиця 9.	Перелік видів, що знаходяться під загрозою зникнення у Чорному морі, за даними МСОП	58
Таблиця 10.	Тимчасовий перелік видів, що мають важливе значення для Чорного моря	59
Таблиця 11.	«Гарячі точки» біорізноманіття, безпосередньо пов'язані з Чорним морем	64
Таблиця 12.	Рибальські судна та середні об'єми видобутку у країнах - бенефіціарах	84
Таблиця 13.	Риболовні судна у складі флотів країн - бенефіціарів	84
Таблиця 14.	Частка сфери подорожей і туризму у ВВП та зайнятість населення	85
Таблиця 15.	Внесок сектору сільського господарства у ВВП та зайнятість населення	87
Таблиця 16.	Використання добрив у чотирьох країнах – бенефіціарах	89
Таблиця 17.	Процедури, яких слід дотримуватись для кожної категорії ризику	99
Таблиця 18.	Задіяність та відповідальність організацій, які беруть участь у проекті	110
Таблиця 19.	Запланований бюджет виконання ESMF	118

СПИСОК РИСУНКІВ

		<u>№ стор.</u>
Рисунок 1.	Карта Чорного моря та країн СМП	2
Рисунок 2.	Чорне море і навколишні країни	46
Рисунок 3.	Природоохоронні території в Чорноморському регіоні	56
Рисунок 4.	Карта «Гарячих точок» біорізноманіття у Грузії, Туреччині та Україні, безпосередньо пов'язаних з Чорним морем	70
Рисунок 5.	Деякі демографічні та економічні показники для чотирьох країн - бенефіціарів	79
Рисунок 6.	Морські порти Туреччини	82
Рисунок 7.	Порти України	83
Рисунок 8.	Інституційні механізми реалізації проекту	106

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АНЗ	Альянс за нульове вимирання
BBSEA	Блакить для чорного моря
ЧК	Чорноморська комісія
ОЧЕС	Організація Чорноморського економічного співробітництва
ОЧЕС PERMIS	Постійний міжнародний секретаріат Організації Чорноморського економічного співробітництва
ЧБТР	Чорноморський банк торгівлі та розвитку
СМП	Спільна морська програма
КМУ	Кабінет Міністрів України
ОГС	Організація громадянського суспільства
ПЗ	Прибережна зона
ЕО	Екологічна оцінка
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄК	Європейська комісія
ВЕЗ	Виключна економічна зона
ЕНС	Навколишнє середовище, охорона здоров'я і безпека життєдіяльності
ЕHSG	Настанови Групи Світового банку з питань навколишнього середовища, охорони здоров'я і безпеки життєдіяльності
ОВД	Оцінка впливу на довкілля
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
ЕССР	План зобов'язань з охорони навколишнього середовища та соціальної сфери
ESDD	Екологічна і соціальна перевірка
ESF	Соціально-екологічні принципи
ESMF	Принципи соціально-екологічного управління
ESMP	План соціально-екологічного управління
ECC	Екологічні та соціальні стандарти
ЄС	Європейський Союз
ФАО	Продовольча та сільськогосподарська організація ООН
ГН	Гендерне насильство
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ГЕФ	Глобальний екологічний фонд
GFCM	Генеральна комісія з рибальства Середземного моря
ПЗ	Парникові гази
GIIP	Належна міжнародна промислова практика
ГІС	Геоінформаційні системи
МПС	Механізм подання скарг
GN	Рекомендації МФК
ВНД	Валовий національний дохід
ВДВ	Валова додана вартість
КОТ	Ключові орнітологічні території
МФК	Міжнародна фінансова корпорація
КБШ	Комплексна боротьба з шкідниками
МСОП	Міжнародний союз охорони природи

IBM	Інтегрований векторний менеджмент
ОЗБ	Основні зони біорізноманіття
KPI	Ключові показники ефективності
LC	Робочий персонал/ умови праці
ПОП	План/Порядок організації праці
МЕД	Морська економічна діяльність
МіО	Моніторинг і оцінка
Мінприроди	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України
МЕРА	Міністерство охорони навколишнього середовища та сільського господарства Грузії
MTR	Середньостроковий перегляд
NBS	Природні рішення
НУО	Неурядова організація
ОБП	Охорона та безпека праці
ІЗС	Інші зацікавлені сторони
ОП	Операційна політика Світового банку
PAD	Документ про оцінку проекту
PAP	Населення/особа, що зазнали впливу проекту
ФОП	Файл з описом проекту
ЦРП	Ціль розробки проекту
ГУП	Група управління проектом
ЗІЗ	Засоби індивідуального захисту
PS	Стандарти діяльності МФК
RAP	План дій з переселення
RCA	Аналіз причин
RPF	Рамкова політика переселення
CEO	Стратегічна екологічна оцінка
ДЕЕ	Державний екологічний експерт
ПрЗЗС	Принципи залучення зацікавлених сторін
ПЗЗС	План залучення зацікавлених сторін
СЕСО	Стратегічна екологічна та соціальна оцінка
МСП	Малі та середні підприємства
SRIA	Стратегічна програма досліджень та інновацій для Чорного моря
ТЗ	Технічне завдання
ТоТ	Навчання тренерів
ПРООН	Програма розвитку ООН
USD	Долари США
СБ	Світовий банк
ГСБ	Група Світового банку
WTTO	Всесвітня рада подорожей та туризму
ОС	Очисні споруди

РЕЗЮМЕ ПРОЕКТУ

Чорне море з'єднане з океанами через Середземне море і протоки Босфор, Дарданелли та Гібралтар, а також з Азовським морем на північному сході через Керченську протоку, і воно вразливе до тиску, якого зазнає через антропогенну діяльність на суші прибережних і неприбережних держав чорноморського басейну.

Загалом, біологічні економічні ресурси, різноманітність видів і ландшафтів, естетичні та рекреаційні цінності Чорного моря занепадають через евтрофікацію, забруднення і безвідповідальне рибальство. Крім того, зміна клімату, ймовірно, посилить такі явища, як ерозія, повені, а також якість води та навколишнього середовища. Найбільш значним процесом, що призводить до деградації Чорного моря, стала масова евтрофікація, спричинена азотними і фосфорними сполуками, які потрапляють у воду переважно через діяльність у сфері сільського господарства, а також з побутових та промислових джерел. Скидання стічних вод і забруднення нафтопродуктами також становить загрозу для здоров'я людей, а в деяких випадках гальмує розвиток сталого туризму та аквакультури у всьому Чорному морі та його прибережних зонах.

В епоху після COVID, визначення сучасного і майбутнього екологічного стану Чорного моря стане серйозною проблемою для сталого розвитку як блакитної економіки, так і цього регіону. У цьому контексті Світовий банк та його партнери взяли участь у плануванні підходу на рівні регіону з метою відповіді на цей виклик, і за рахунок фінансування Глобального екологічного фонду (ГЕФ) започаткували регіональний проект «Блакить для Чорного моря» (Blueing the Black Sea (BBSEA)) (Проект).

Проект є однією з ініціатив, що підтримують Спільну морську програму (СМП) та сім країн, які її підписали; Болгарію, Грузію, Республіку Молдова, Румунію, Російську Федерацію, Туреччину та Україну. Проект включив пілотні заходи на національному рівні в Грузії, Республіці Молдова, Україні та Туреччині. Проект координується Постійним міжнародним секретаріатом Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС PERMIS).

Проект має на меті досягти позитивних екологічних і соціальних результатів завдяки поліпшенню врядування, маючи на меті покращення екологічного стану Чорного моря шляхом надання оцінки національної політики і правової бази, розробки національних рекомендацій щодо здійснення інвестицій, спрямованих на зменшення забруднення та управління забруднюючими речовинами, посилення засад блакитної економіки і зміцнення регіонального діалогу.

Ціль (цілі) розробки Проекту

Ціль розробки проекту (ЦРП) - посилення економічних, технічних та комунікаційних інструментів з метою сприяння співпраці на рівні регіону і залучення приватного сектора до запобігання забрудненню Чорного моря.

Компоненти Проекту

Проект включає три складові:

(i) Компонент 1: Економічна вигода від інвестування у запобігання забрудненню і його зменшення

Цей компонент спрямований на подолання проблеми браку економічних знань щодо запобігання і зменшення забруднення за допомогою проведення економічного аналізу. Потім, спираючись на аналітичну роботу, підготовлену в рамках проекту «Зупинити хвилю забруднення», для урядів країн - учасників Проекту BBSEA ГЕФ будуть розроблені інвестиційні рекомендації. У цьому контексті даний компонент надасть оцінку поточній національній політиці та правовій базі, включаючи перевірку відповідності регіональним нормам/конвенціям щодо забруднення, пов'язаним з управлінням водними ресурсами, сільським господарством, аквакультурою, туризмом і мореплаванням. Він надасть рекомендації щодо законодавчих та адміністративних реформ на національному і муніципальному рівнях, узгоджуючись з регіональними завданнями щодо покращення координації між галузевими установами та контролю за забрудненням.

Зусилля з гармонізації на рівні регіону згідно засад політики щодо забруднення відбуватимуться шляхом підготовки проектів національних планів зменшення забруднення та управління ним, які узгоджуються із засадами регіональної політики щодо забруднення. Обмін думками і обговорення розуміння спільної програми щодо протидії забрудненню та ініціатив кожної країни-учасниці відбуватиметься завдяки проведенню низки консультаційних зустрічей з діалогом на рівні регіону. Крім цього, даний компонент також підтримуватиме прийняття у різних секторах стандартів стійких інвестицій, визнаних на міжнародному та регіональному рівнях, і надаватиме можливості для розбудови спроможності суб'єктам господарювання та державним службовцям у країнах чорноморського регіону шляхом проведення семінарів і вебінарів для отримання знань з метою підвищення готовності до розробки інвестиційних проектів.

У рамках Компоненту 1 пропонуються три підкомпоненти:

- Підкомпонент 1.1: Національна політика та інституційні засади
- Підкомпонент 1.2: Рекомендації щодо інвестицій на національному рівні, обмін знаннями і регіональний діалог
- Підкомпонент 1.3: Стандарти і керівні принципи ведення сталого бізнесу та інвестицій

(ii) Компонент 2: Зелене та інноваційне фінансування

Цей компонент підвищить готовність як державного, так і приватного секторів у чотирьох країнах, на яких зосереджено Проект BBSEA ГЕФ, та надасть їм доступ до фінансових інвестицій, інновацій і технологій з метою зменшення забруднення та управління ним.

Цей компонент спрямований на фінансування та сприяння інноваціям для вирішення проблеми евтрофікації Чорного моря, що дозволить установам державного сектору, партнерам з розвитку та потенційним інвесторам визначати, перевіряти та інвестувати в інноваційні рішення. Виклик «Еко-інновації» буде організований у вигляді двох окремих викликів, включаючи один загальнорегіональний виклик, спрямований на розробку попередньої концепції та ідеї, і один зведений етап національних викликів у чорноморських країнах ГЕФ з метою підтримки пілотного впровадження підтверджених концепцій і пілотних ідей через надання грантів. Загальною темою викликів буде розкриття потенціалу екологічних інновацій з метою пом'якшення впливу евтрофікації в Чорному морі.

На національному рівні еко-інноваційного виклику, тип еко-інновацій може змінюватися залежно від країни та враховуючи місцевий контекст. Для того, щоб справити прямий вплив на зменшення і усунення забруднення води, завдяки цьому виклику, Проект поєднає осередок інновацій та новаторів. До запрошення на подання заявок, координаційні центри BBSEA в країнах ГЕФ визначать потенційний осередок інновацій, де існує проблема евтрофікації. Осередком інновацій можуть бути муніципалітети, промислові підприємства, громади/кооперативи (тобто сільськогосподарські/фермерські кооперативи тощо), які готові випробувати екологічні інновації. BSEC забезпечить проведення навчання з розбудови потенціалу для потенційного осередку інновацій з метою розуміння процесу і підготовки власної постановки проблеми. Виклики відберуть новаторів, які зосередять свої зусилля на просуванні здорових і стійких інновацій у «блакитній економіці», зокрема спрямованих на вирішення питань забруднення води. Вибрані еко-підприємства можуть отримати нагороди чи гранти, залежно від характеру типу виклику еко-інновацій.

Крім цього, в одній із чотирьох країн Чорного моря ГЕФ буде обрано один потенційний інвестиційний проект, який є найактуальнішим для «блакитного» Чорного моря, з метою підтримки підготовки більш конкретної проектної пропозиції. Підготовка передбачає розробку різних етапів підготовки проекту, таких як попереднє техніко-економічне обґрунтування, економічний та фінансовий аналіз, оцінка екологічного та соціального впливу.

У рамках Компоненту 2 пропонуються два підкомпоненти:

- Підкомпонент 2.1: Еко-інноваційний виклик
- Підкомпонент 2.2: Підготовка інвестицій

(iii) Компонент 3: Управління Проектом

Цей компонент має на меті забезпечити ефективність та дієвість Проекту шляхом створення задовільної системи управління моніторингом і оцінкою (MiO), а також підтримки механізмів залучення до участі у проекті та консультацій. Таким чином, він буде підтримувати BSEC у впровадженні та загальному управлінні Проектом, щодо аспектів, які стосуються соціальних та екологічних гарантій, моніторингу, звітності та

оцінки, механізмів розгляду скарг, фінансового аудиту і закупівель, аби забезпечити успішне виконання заходів, передбачених Проектом.

Виконавче агентство

BSEC, як організація-виконавець, відповідає за загальну координацію проекту через Групу управління проектом BBSEA (BBSEA ГУП/ ГУП). Діяльність BBSEA ГУП буде управлятися ОЧЕС PERMIS, до складу якого входитимуть керівник проекту BBSEA, координатор проекту, фахівець з фідучіарних питань, фахівець із закупівель, фахівець з охорони навколишнього середовища (включаючи ОБП), фахівець із соціальних питань, та співпрацівник з питань моніторингу і оцінки, а також допоміжний персоналу ОЧЕС PERMIS.

Мета і сфера застосування принципів соціально-екологічного управління

Було обрано підхід на основі принципів, оскільки Проект включатиме широкий спектр заходів, більшість з яких не буде визначено до початку його впровадження. Метою цих Принципів соціально-екологічного управління (ESMF) є забезпечення правильної оцінки визначених грантів/субпроектів з екологічної та соціальної точки зору на відповідність Соціально-екологічним принципам Світового банку (ESF) та його чинним стандартам, а також національному законодавству всіх країн-учасниць з метою належного пом'якшення будь-яких залишкових та/або неминучих наслідків, які можуть виникнути через виконання заходів за Компонентом 2. ESMF надає загальний опис компонентів і підкомпонентів Проекту, національних стандартів і стандартів Світового банку, короткий огляд екологічно-соціальних базових даних/ стану Чорного моря, підходу до скринінгу, оцінки та управління ризиками і впливом, механізму впровадження, консультацій з громадськістю та розкриття інформації, а також потреб у технічній допомозі щодо розбудови спроможності.

Правові, нормативні та політичні засади країн, що здійснюють діяльність на національному рівні

Цей Проект є однією з ініціатив, що підтримують СМП та її сім країн-учасниць. Хоча Проект піде на користь усім чорноморським країнам завдяки обміну знаннями і формуванню стандартів, діяльність на національному рівні буде відбуватися лише в Грузії, Республіці Молдова, Туреччині та Україні відповідно до рішення ГЕФ у поточному контексті.

Правова і нормативна база Грузії

Законодавство про охорону навколишнього середовища в Грузії було розроблено відповідно до Конституції, яка гарантує правову базу для захисту навколишнього середовища і доступ громадськості до відповідної екологічної інформації. За останні десятиліття Грузія створила міцні правові та політичні засади для охорони навколишнього середовища, які намагається слідувати найкращій міжнародній практиці та передбачають застосування поширених правових механізмів і стандартів, включаючи оцінку впливу на довкілля (ОВД), економічні інструменти, проведення інспекцій/ моніторингу і видачу дозволів.

Нормативно-правова база Республіки Молдова

Угода про асоціацію між Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами і Республікою Молдова була підписана 27 червня 2014 року. Після підписання Угоди країна зобов'язалася впровадити відповідне екологічне законодавство Європейського Союзу до її національної правової системи шляхом прийняття або зміни національного законодавства, положень і процедур, з метою досягнення політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС. Законодавство Республіки Молдова перебуває на стадії гармонізації із законодавством ЄС, і більшість відповідних законів були прийняті.

Нормативно-правова база Туреччини

Закон про охорону навколишнього середовища, ратифікований у серпні 1983 р., є одним із основних законодавчих актів з питань навколишнього середовища та його охорони. На виконання Закону про охорону навколишнього середовища прийнято низку підзаконних актів та указів. Туреччина перебуває в процесі вступу до ЄС, і в цьому контексті законодавство Туреччини, що стосується навколишнього середовища, здебільшого включає положення законодавства ЄС.

Регламент про оцінку впливу на довкілля визначає адміністративні та технічні процедури і принципи, яких слід дотримуватися протягом усього процесу проведення ОВД. Коли планується діяльність (проект), розробник проекту несе відповідальність за підготовку звіту про оцінку впливу на довкілля (ОВД) і отримання багатьох інших дозволів, необхідних для його реалізації. Проте, об'єкти підпадають під вимоги підготовки Звіту про ОВД залежно від типу об'єкта, його потужності чи місця діяльності. Види діяльності, на які поширюються положення Регламенту про оцінку впливу на довкілля, перелічені у Додатку I та Додатку II до Регламенту. Для заходів, зазначених у Додатку I, необхідний повний звіт про ОВД, і такі проекти проходять повний процес ОВД. Для заходів, зазначених у Додатку II, файл опису проекту (ФОП) готується відповідно до схеми, наведеної у Регламенті, і має бути проведений відповідний процес.

Нормативно-правова база України

Законодавча і нормативна база України з питань охорони навколишнього середовища, соціальної сфери, охорони та безпеки праці (ОБП) включає міжнародні конвенції, закони України, укази та розпорядження Кабінету Міністрів України (КМУ), накази міністерств, різноманітні норми, процедури, стандарти і керівництва. Існує чимало підзаконних актів державних органів (міністерств, державних установ, державних інспекцій, державних служб та інших центральних органів влади), які визначають повноваження відповідного державного органу та процедури охорони навколишнього середовища, соціального захисту, доступу до інформації тощо.

Закон «Про оцінку впливу на довкілля» (ОВД) набув чинності у грудні 2017 р. Крім того, у грудні 2017 р. також були прийняті підзаконні норми, необхідні для імплементації закону про ОВД; Положення про критерії визначення планової діяльності, її

розширення та зміни, які не підлягають ОВД, Положення про порядок проведення громадського обговорення під час підготовки ОВД, Положення про порядок передачі документації для надання висновку щодо ОВД і фінансування ОВД та про порядок ведення Єдиного реєстру щодо ОВД.

Соціально-екологічні принципи Світового банку

Окрім врахування національного законодавства, ці ESMF були підготовлені відповідно до вимог Світового банку щодо ESF. Банк класифікує всі проекти відповідно до чотирьох категорій ризику: *високий, суттєвий, помірний або низький*. Класифікація ризиків проекту визначається з урахуванням відповідних нюансів, таких як тип, місце впровадження, чутливість та масштаби проекту; характер і масштаби потенційних екологічних та соціальних ризиків та впливу; чутливість приймаючого середовища; контекстуальні ризики, а також спроможність і зобов'язання Позичальника керувати екологічними і соціальними ризиками та впливом таким чином, щоб це відповідало 10 (десяти) екологічно-соціальним стандартам (ЕСС), як описано в ESF. Виявлено, що шість із десяти ЕСС мають відношення до сфери діяльності даного Проекту, а саме:

- ЕСС1 - Оцінка та управління екологічними і соціальними ризиками та впливом;
- ЕСС2 - Робочий персонал та умови праці;
- ЕСС3 - Раціональне використання ресурсів, запобігання забрудненню довкілля і управління ним;
- ЕСС4 - Охорона здоров'я і забезпечення безпеки населення;
- ЕСС6 - Збереження біорізноманіття і стале управління живими природними ресурсами;
- ЕСС10 - Залучення зацікавлених сторін і розкриття інформації.

ЕСС5 - Придбання землі, обмеження землекористування і примусове переселення не актуальне для даного Проекту. Оскільки він не фінансуватиме діяльність, яка вимагає відведення землі, обмежень щодо її використання та примусового переселення.

ЕСС7 - Корінні народи/ історично незахищені традиційні місцеві громади країн Африки на південь від Сахари не має відношення до Проекту, оскільки передбачається, що на територіях втілення Проекту немає груп корінного населення, які відповідали б визначенню, наведеному в ЕСС7.

ЕСС8 - Культурна спадщина не стосується даного Проекту. Очікується, що жоден із заходів у межах проекту не матиме впливу на культурну спадщину, і подібна діяльність у межах інвестицій не буде придатною для фінансування. Проекти з несприятливим впливом на культурну спадщину пройдуть скринінг за допомогою ESMF. Тим не менше, документи щодо екологічної та соціальної оцінки по конкретних підпроектах включатимуть, як мінімум, процедури поводження з випадковими знахідками з урахуванням ризику випадкових знахідок під час проведення земляних робіт.

ЕСС9 - Фінансові посередники не мають відношення до цього Проекту, оскільки Проект не залучає фінансового посередника.

Крім ЕСС Світового банку, застосовні Операційні політики (ОП) Світового банку, такі як ОП 7.50 (Проекти на міжнародних водних шляхах) та ОП 7.60 (Проекти на спірних територіях), також були розглянуті щодо їх актуальності для сфери діяльності Проекту. Слід зазначити, що Проект не матиме жодної діяльності, яка ініціює ОП 7.50, і жодна діяльність не відбуватиметься на спірних територіях, що ініціює ОП 7.60.

Крім того, відповідно до ЕСС, до Проекту будуть застосовані настанови Групи Світового банку з питань навколишнього середовища, охорони здоров'я і безпеки життєдіяльності (ЕНС). Ці настанови ЕНС є технічними довідковими документами із загальними та галузевими прикладами належної міжнародної промислової практики (GIIP). Загальні настанови ЕНС містять інформацію про наскрізні проблеми навколишнього середовища, здоров'я і безпеки життєдіяльності (на робочому місці та в громаді), які потенційно стосуються всіх галузей промисловості. Ці загальні настанови ЕНС розроблені для використання разом із відповідними настановами ЕНС, які надають користувачам вказівки щодо питань ЕНС в окремих галузях промисловості. Відповідні галузеві настанови для цього Проекту залежатимуть від конкретного типу грантів/підпроектів, однак вони можуть включати такі з них:

- Настанови ЕНС щодо водопостачання та водовідведення,
- Настанови ЕНС щодо розвитку туризму і готельних послуг
- Настанови ЕНС щодо об'єктів поводження з відходами
- Настанови ЕНС щодо перевезень
- Настанови ЕНС щодо заготівлі лісів
- Настанови ЕНС щодо виробництва однорічних с/г культур
- Настанови ЕНС щодо аквакультури
- Настанови ЕНС щодо виробництва багаторічних с/г культур
- Настанови ЕНС щодо переробки риби

Базові умови

Чорне море розташоване між Європою та Азією, його басейн є асиметричним, а річки, що впадають у нього, формують різні природні умови на двох континентах. Загальна площа самого моря складає 423 000 км², тоді як його басейн займає площу 2,5 млн км². Прибережна зона країн, розташованих навколо Чорного моря, в основному являє собою поєднання приморських долин і гірських хребтів.

Якість води та стічні води

Чорне море характеризується сульфідними глибокими водами. Ця аноксихна зона відокремлена від оксидних верхніх вод субоксичною зоною, де концентрації кисню та вільного сульфідну нижче рівнів, які можна виявити за допомогою надійного методу. Незважаючи на цей природний недолік, Чорне море добре послужило людству, забезпечуючи його продовольчими ресурсами, як природне середовище для відпочинку і транспорту, і навіть як місце захоронення відходів. Великі природні надходження фосфору та азоту з річок, а також необхідних поживних речовин для морських рослин і водоростей, завжди сприяли високому рівню родючості Чорного

моря. Серед найсерйозніших проблем - високий рівень евтрофікації за рахунок поживних речовин, які потрапляють з наземних джерел. Забруднення, представлене важкими металами, нафтою та іншими шкідливими речовинами спричиняє безпосередній токсичний вплив на біоту. Суспендовані тверді частинки зменшують проникнення сонячних променів через шар води і тим самим пригнічують розвиток донних біоценозів, пелагічних водоростей та інших організмів. Мінеральні та органічні добрива, що змиваються з полів, стимулюють цвітіння мікрофлори (евтрофікація).

Основними джерелами забруднення води є стік річок, видобуток нафти та газу, атмосферне осадження, навмисне і випадкове скидання відходів із суден. Річкові води забруднюються сільським господарством, промисловістю, комунальними стічними водами, транспортом та іншими секторами економіки, розташованими в басейні. Понад 300 річок, що впадають у Чорне море, мають стік майже з половини Європи та із значної частини Євразії. Основними річками є Дунай, Дніпро та Дон, які є другою, третьою та четвертою найбільшими річками Європи.

Тверді відходи

Поводження з твердими відходами є серйозною екологічною проблемою в державах, що оточують Чорне море. Це переважно країни, що розвиваються, і які намагаються розвивати свою економіку, водночас вирішуючи екологічні проблеми. Основними засобами та інфраструктурою для поводження з твердими побутовими відходами є сміттєзвалища (санітарні полігони із засипкою ґрунтом та несанкціоновані звалища).

У цьому контексті прибережна Грузія відчуває серйозну відсутність інфраструктури поводження з твердими відходами. Наразі в прибережній зоні Грузії немає стандартних санітарних полігонів. Полігон, розташований на південь від Батумі (біля гирла річки Чорокі), є найбільш згубним для екології та економіки узбережжя. Це сміттєзвалище працює в умовах невідповідності стандартам протягом десятиліть, і його планують закрити після завершення будівництва нового майданчика. У Республіці Молдова значна частка забруднення навколишнього середовища обумовлена місцями скидання відходів. Менше 2% твердих відходів переробляється, а решта 98% усіх твердих відходів потрапляє на сміттєзвалища, де існує 1500 санкціонованих полігонів (30% з яких не відповідають екологічним стандартам) та близько 3000 незаконних звалищ.

У Туреччині більшість побутових твердих відходів збираються на санкціонованих звалищах у сільській місцевості. Створення та функціонування санітарних полігонів зросло за останні десятиліття, і були впроваджені суворе законодавство та ініціативи, такі як політика нульових відходів. Однак, все ще мають місце відкриті звалища на понад 2000 ділянок та скидання у поверхневі води в різних місцях, включаючи Чорноморський регіон. В Україні поводження з відходами є надзвичайною проблемою, коли відходи потрапляють на 6700 звалищ та полігонів. Міські сміттєзвалища твердих побутових відходів в Україні знаходяться переважно поблизу сільської місцевості, що спричиняє погіршення екоотоксикологічного стану природних вод, сільськогосподарської продукції та ґрунтів.

Екологія та осередки біорізноманіття

Чорне море - це майже замкнутий і зонально витягнутий басейн, із зональним розміром близько 1200 км. Його площа складає приблизно одну п'яту площі поверхні Середземного моря, і воно має обмежену взаємодію з Егейським морем через систему протоків Босфор і Дарданелли. Його основною батиметричною особливістю є наявність вузького шельфу (зазвичай менше 20 км) і крутого топографічного схилу (зазвичай менше 30 км) навколо глибокого внутрішнього басейну з максимальною глибиною до 2200 м.

Чорне море отримує приплив прісної води по всьому басейну, а Дунай, Дніпро та Дністер впадають у північно-західні прибережні води. Річка Дунай, одна з найбільших річок Європи, справила значний вплив на екосистему Чорного моря. У басейні Чорного моря є багато визнаних на міжнародному рівні районів з високою цінністю біорізноманіття (осередки біорізноманіття). Вони включають; основні зони біорізноманіття (ОЗБ), ключові орнітологічні території (КОТ) та об'єкти Альянсу за нульове зникнення (АНЗ). Кількість ОЗБ та КОТ, які безпосередньо пов'язані з Чорним морем, складає; 6 у Грузії, 15 у Туреччині, та 22 в Україні. Усі ці зони є територіями ОЗБ та КОТ, за винятком 1-ї зони в Україні, 4-х зон у Грузії та 1-ї зони в Туреччині. Об'єкти АНЗ, які безпосередньо стосуються Чорного моря, відсутні.

За даними МСОП, у Чорному морі існує 12 видів риб, яким загрожує зникнення. Крім того, у Додатку 2 (Попередній перелік видів, що мають значення для Чорного моря) Протоколу біорізноманіття та збереження ландшафтів Чорного моря (BSBLC) до Конвенції про охорону Чорного моря від забруднення перелічено 127 видів.

Потенційні екологічні та соціальні наслідки і заходи щодо їх пом'якшення

ESMF визначає екологічні ризики та наслідки, пов'язані з діяльністю по підпроектах/грантах, що будуть фінансуватись. Основні екологічні та соціальні ризики і вплив пов'язані з діяльністю, яка фінансуватиметься за підкомпонентом 2.1 (Виклик еко-інновацій) Проекту. Цей підкомпонент включатиме гранти на інноваційні розробки для боротьби із забрудненням моря шляхом його зменшення та/або завдяки діяльності, включаючи очищення від забруднення поживними речовинами, очищення міських стічних вод, уникнення забрудненням води, переробку та повторне використання води. Неприятливі екологічні та соціальні ризики і вплив можуть викликати в основному занепокоєння щодо фізичного виконання робіт та під час їхнього виконання у рамках підпроектів.

Вплив екологічних ризиків і заходи щодо їх пом'якшення

Під час проведення будівельних робіт (включаючи покращення у сфері сільського господарства), які виконуватимуться для підпроєкту, відбуватиметься переміщення машин/обладнання на майданчиках здійснення підпроєкту. Залучення важкої техніки, земляні роботи та вирівнювання поверхні спричинятимуть утворення пилу, вихлопних газів і шуму. Враховуючи те, що роботи будуть локалізовані і матимуть тимчасовий характер на етапі будівництва, вплив, пов'язаний з такою діяльністю, вважатиметься низьким. Заходи з пом'якшення впливу включатимуть: застосування методів придушення пилу на місці (наприклад, розбризування води), накриття кузовів транспортних засобів, які будуть використовуватися під час транспортування

матеріалів, регулярне обслуговування транспортних засобів та обладнання, контроль вихлопних газів, а будівельні роботи в житлових районах чи поблизу них виконуватимуться тільки вдень.

У разі, якщо майданчик підпроєкту знаходиться поблизу ресурсу поверхневих чи ґрунтових вод, діяльність може створити ризик забруднення водних ресурсів через поверхневий стік (осади, що досягають водного ресурсу, та хімічні речовини - добрива, пестициди - забруднення з полів) і стічні води, які утворюватимуться на ділянці. Вплив буде незначним з точки зору обсягів і простору. З метою пом'якшення впливу діяльності за підпроєктами на водні ресурси будуть введені відповідні заходи боротьби з ерозією та осадами. Будь-які побутові стічні води, які утворюватимуться, будуть скидатися до існуючої каналізаційної системи, збиратимуться у водонепроникні септики, або очищатимуться на місці.

У разі виконання будь-яких земляних робіт або через фізичні характеристики майданчика, де здійснюється підпроєкт, викопний ґрунт і ділянка можуть стати схильні до водної або вітрової ерозії. Цей вплив буде мати невелике значення з точки зору масштабів і відбуватиметься протягом обмеженого періоду часу. На ділянках підпроєктів будуть вжиті відповідні заходи боротьби з ерозією.

Залежно від характеристик ділянки підпроєкту, по кожному з підпроєктів може мати місце втрата дерев та іншої рослинності при прокладанні під'їзних шляхів, або ж на майданчику фактичного виконання проєкту. Ці роботи також можуть спричинити втрату середовища існування для видів дикої природи. Будь-які визнані природні середовища існування, водно-болотні угіддя та охоронні території в безпосередній близькості від місця проведення діяльності не зазнають втрат і не будуть експлуатуватись. Буде проведено обстеження та інвентаризація дерев, які підлягають вирубці, і дерева будуть висаджені в іншому місці з метою компенсації.

Тверді відходи можуть бути потенційним екологічним ризиком, який виникає внаслідок залишення сміття/відходів (побутових, будівельних, сільськогосподарських та небезпечних відходів) на території підпроєкту. Відходи, що утворюються, будуть видалятись відповідно до ієрархії поводження з відходами (запобігання, зменшення, повторне використання, переробка, отримання енергії, утилізація). Будуть визначені методи і місця збору та утилізації для всіх основних видів відходів, виникнення яких очікується під час виконання усіх видів діяльності.

Умови праці та охорона і безпека праці

Оскільки гранти покриватимуть будівельні/монтажні роботи невеликих масштабів, потрібна робоча сила також буде малочисельною і, швидше за все, залучатиметься на місцевому рівні. Проєкт заохочуватиме місцеву зайнятість і закупівлі для при здійсненні діяльності за грантовими проєктами. Тому припливу робочої сили не передбачається. Враховуючи кількість працівників проєкту і відсутність припливу робочої сили, очікується, що ризик гендерно-мотивованого насильства і сексуальної експлуатації та наруги буде низьким. Для будь-якого типу підпроєктів, що фінансуються в межах цього Проєкту, буде проведено інструктаж з метою підвищення обізнаності щодо гендерно-

мотивованого насильства і створені механізми подання скарг як для громад, так і для працівників підпроектів.

З метою управління ризиками, пов'язаними з охороною і безпекою праці при здійсненні діяльності за підпроектами, будуть визначені відповідні майданчики для зберігання матеріалів і відходів; особа (особи) з належною сертифікацією і досвідом буде призначена відповідальною за ОБП на місці; працівникам будуть надані відповідні засоби індивідуального захисту і проведені необхідні загальні та спеціальні тренінги з питань охорони і безпеки праці; інциденти реєструватимуться, розслідуватимуться, і після аналізу першопричини інциденту визначатимуться коригувальні/запобіжні заходи; заходи щодо COVID-19 будуть впроваджені на майданчиках підпроектів відповідно до положень національних органів охорони здоров'я та ВООЗ; дослідження з оцінки ризиків, що охоплює COVID-19, буде проведено для всіх робіт, які мають виконуватись, а також буде підготовлено та впроваджено конкретні плани/процедури реагування на надзвичайні ситуації.

Соціальні ризики і наслідки та заходи щодо їх пом'якшення

Проект матиме позитивні соціальні наслідки через поліпшення врядування з метою покращення екологічного стану Чорного моря. Для успішної реалізації Проекту буде забезпечено структуровану участь громад і зацікавлених сторін. Будуть розроблені та впроваджені плани залучення зацікавлених сторін для окремих країн (ПЗЗС), а також ПЗЗС для окремих підпроектів за грантовими проектами, які надають опис зацікавлених сторін на місцевому і національному рівнях, а також методи і тривалість їх залучення.

Виділено два потенційні соціальні ризики щодо грантового проекту:

- Сприйняття громадами, що гранти/підпроекти можуть справити негативний вплив на їхній рівень життя.
- Супротив громад брати участь у грантових проектах, що вимагає застосування нових/інноваційних методів у сільському господарстві, рибальстві, туризмі тощо.

Ці ризики будуть пом'якшені шляхом розроблення та впровадження спрощених ПЗЗС для грантових проектів; підтримки раннього, своєчасного та активного залучення місцевих зацікавлених сторін, особливо громад, які можуть потенційно постраждати від діяльності Проекту, аби почути та вирішити їхні проблеми; запровадження механізму подання скарг і залучення громад та місцевих зацікавлених сторін до діяльності з моніторингу.

Підпроекти, що будуть фінансуватися, можуть спричинити вплив на здоров'я, безпеку і захищеність громади, такий як: аварії або травми, спричинені дорожнім рухом; ризик поширення заразних захворювань, на кшталт COVID-19; потенційне пошкодження існуючої інфраструктури та порушення надання послуг; загроза культурі, безпеці та захищеності громади, пов'язана з присутністю працівників та бізнес-опортуністів, а також порушення повсякденного способу життя. З метою пом'якшення таких впливів на здоров'я, безпеку та захищеність громад, майданчики підпроектів будуть належним чином огорожені; рух, пов'язаний з підпроектами, буде регулюватися; будуть вжиті всі

захисні заходи щодо COVID-19 і подібних заразних захворювань, а виконання всіх заходів розпочнеться після отримання відповідних дозволів/ліцензій/згод.

Процес впровадження ESMF

Процес впровадження цього ESMF буде включати наступні кроки, які має вжити BSEC ГУП:

- **Скринінг:** Процес ESMF починається з екологічного та соціального скринінгу заявок на гранти (тобто підпроекти). Процес скринінгу визначатиме, чи заявка на грант (запропонований підпроект) є прийнятною для фінансування з огляду на Чорний список (Чорний список ГСБ наведено у Додатку 1), і, якщо вона прийнятна, чи вимагається конкретний План соціально-екологічного управління (ESMP). ГУП проведе перевірку заявок на гранти/запропоновані підпроекти в консультації зі Світовим банком, використовуючи Скринінговий список, наведений у Додатку 2, для визначення будь-яких потенційних несприятливих впливів і рівня екологічного та соціального ризику підпроектів. Світовий банк розгляне результати скринінгу щонайменше перших трьох підпроектів та ESMP і надасть відповідь щодо відсутності заперечень. Наступні процеси скринінгу і перегляд ESMP будуть проводитись ГУП. Результатом процесу скринінгу є класифікація підпроекту з урахуванням його екологічних і соціальних ризиків відповідно до класифікації екологічних та соціальних ризиків Світового банку (категоризація проектів Світового банку наведена у Додатку 3). Діяльність з помірним та низьким рівнем ризику буде підлягати оцінці та фінансуванню у рамках виклику еко-інновацій.
- **Оцінка екологічного та соціального впливу:** Для підпроектів з помірним рівнем ризику ESMF для конкретних майданчиків, вона буде розроблена відповідно до ECC Світового банку та орієнтовної структури, наведеної у Додатку 4. Для підпроектів з низьким рівнем ризику, подальше проведення екологічної та соціальної оцінки (після скринінгу) не вимагатиметься, і для цих підпроектів буде використовуватися контрольний список ESMP, наведений у Додатку 5 до ESMF. Підпроекти, які мають пройти національний процес ОВД, не матимуть права на фінансування до завершення процесу ОВД на національному рівні.
- **Публічні консультації та розкриття інформації:** Документи ПЗЗС та окремі ESMP підпроектів будуть розкриті для громадськості. Громадські консультації та розкриття інформації також будуть описані у специфічних для кожної країни ПЗЗС, які проводитимуться відповідним чином. Процеси розкриття інформації та консультації будуть проводитись своєчасно та прозоро, у спосіб, прийнятний для Світового банку, та відповідно до ПЗЗС, враховуючи будь-які державні обмеження щодо пандемії COVID19. Проекти документів ESMP будуть оприлюднені до консультацій, а після отримання відгуків зацікавлених сторін вони будуть доопрацьовані та оприлюднені в країні. До затвердження підпроекту (Світовим банком), ГУП подає Світовому банку версії остаточних документів ESMP англійською мовою. Терміни та методи взаємодії із зацікавленими сторонами протягом усього життєвого циклу Проекту описані у ПЗЗС. Також під час підготовки ПЗЗС будуть проводитись громадські консультації у відповідних

країнах. Буде вестись протокол зустрічей та консультацій із зацікавленими сторонами.

- **Моніторинг і нагляд:** Бенефіціар гранту, як власник підпроєкту, що фінансується за Проєктом (Підкомпонент 2.1 «Еко-інноваційні виклики»), буде постійно контролювати підрядників на місці. У зв'язку з цим бенефіціар гранту повинен переконається, що ESMP або контрольний список ESMP дотримані на місці. ГУП здійснюватиме регулярний нагляд за грантами/підпроєктами для забезпечення дотримання ESMP, ПЗЗС and ПОП, а також доступності та функціональності механізму подання скарг (МПС).
- **Порядок організації праці (ПОП):** Порядок організації праці був підготовлений і застосовуватиметься до всіх працівників проєкту, включаючи бенефіціарів/одержувачів грантів. ПОП охоплює права працівників та описує (i) терміни та умови працевлаштування; (ii) огляд ключових потенційних трудових ризиків (якщо такі є); (iii) огляд трудового законодавства Грузії, Республіки Молдова, Туреччини та України; і iv) механізм подання скарг, доступний для всіх працівників.

Інституційні засади впровадження заходів соціально-екологічного управління

PERMIS ОЧЕС PERMIS/BBSEA ГУП відповідатиме за загальну координацію та, зокрема, контролюватиме підготовку річних операційних планів і підготовку наглядових та інших звітів відповідно до вимог ГЕФ і Світового банку. ГУП координуватиме роботу з кожним національним координатором ГЕФ з метою виконання заходів на національному рівні в Грузії, Республіці Молдова, Туреччині та Україні. До національних агентств належать:

- Міністерство охорони навколишнього середовища та сільського господарства Грузії;
- Міністерство сільського господарства, регіонального розвитку та охорони навколишнього середовища Республіки Молдова;
- Міністерство охорони навколишнього середовища та урбанізації і Міністерство сільського та лісового господарства Туреччини;
- Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.

Національні агентства надаватимуть технічні вказівки щодо загальної реалізації проєкту, спрямовані на підтримку ГУП.

BBSEA ГУП

BBSEA ГУП включатиме щонайменше одного фахівця з питань довкілля (та ОБП) та одного спеціаліста із соціальних питань з відповідною кваліфікацією та навичками у межах Проєкту для координації впровадження ESMF.

Національні координаційні центри ГЕФ

ГУП BBSEA укладе домовленості щодо впровадження з кожним національним координатором ГЕФ для виконання заходів на національному рівні в Грузії, Республіці

Молдова, Туреччині та Україні. Національні агентства включають Міністерство охорони навколишнього середовища та сільського господарства Грузії, Міністерство сільського господарства, регіонального розвитку та охорони навколишнього середовища Республіки Молдова, Міністерство охорони навколишнього середовища та урбанізації і Міністерство сільського та лісового господарства Туреччини та Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Ці національні установи надаватимуть технічні вказівки щодо загальної реалізації проекту, спрямовані на підтримку ГУП. Крім того, вони запропонують потенційний осередок інновацій, який стикається з проблемою евтрофікації. Осередками інновацій можуть бути муніципалітети, промислові підприємства, громада/кооператив (тобто сільськогосподарські/фермерські кооперативи тощо), які готові випробувати еко-інновації. Осередок інновацій та одержувачі грантів (бенефіціари грантів) пройдуть навчання з розбудови потенціалу, зокрема наставництво від бізнес-експертів з метою закріплення ідей, масштабування їхнього зростання і забезпечення успіху стійкої бізнес-екосистеми, ECC та ESMF Світового банку, а також з належної міжнародної практики щодо настанов EHS Групи Світового банку, включаючи боротьбу зі шкідниками (наведено у Додатку 6 до ESMF).

Бенефіціари гранту

Одержувачі грантів (бенефіціари грантів) несуть відповідальність за отримання будь-яких національних погоджень і дозволів на реалізацію своїх підпроектів. Бенефіціари підготують та запровадять ESMP (для підпроектів з помірним рівнем ризику), а також конкретні для країни чи спрощені ПЗЗС, або використовуватимуть контрольний перелік ESMP, представлений у наявному ESMF, для підготовки та застосування відповідних ECC і національних нормативних вимог. ESMP або контрольний список ESMP, що визначають заходи з пом'якшення та моніторингові заходи, стануть зобов'язаннями і повинні будуть успішно реалізовані на місці бенефіціарами гранту, які також безпосередньо відповідають за виконання цих зобов'язань підрядниками та іншими третіми сторонами, залученими до під-проекту.

Моніторинг і звітність

Екологічний та соціальний моніторинг починається з етапу будівництва за підпроектами і триває на етапі експлуатації, маючи на меті виконання відповідних заходів з пом'якшення та оцінку їх ефективність, тим самим надаючи можливість BBSEA ГУП та Світовому банку вживати заходів у разі потреби.

У цьому контексті бенефіціар гранту, як власник підпроекту, що фінансується за рахунок Виклику екологічних інновацій, є першою відповідальною стороною для моніторингу будь-якої діяльності з пом'якшення/управління (та її ефективності) на етапі будівництва та експлуатації. Бенефіціари грантів постійно контролюватимуть екологічні та соціальні наслідки і пов'язані з ними заходи пом'якшення/управління діяльністю за підпроектами через призначених експертів/консультантів з екологічних та соціальних питань і щомісячно звітуватимуть перед ОВП про виконання заходів соціально-екологічного управління.

Спеціалісти з екологічних та соціальних питань ГУП також будуть здійснювати моніторинг і нагляд за підпроектами, пов'язаними з впровадженням заходів соціально-

екологічного управління. ГУП звітуватиме Світовому банку про прогрес раз на два роки щодо дотримання екологічних і соціальних вимог та щорічно про загальний хід виконання підпроєкту.

Залучення зацікавлених сторін, громадські консультації та розкриття інформації, і механізм подання скарг

Прямо зацікавлені сторони включають Міністерство охорони навколишнього природного середовища та сільського господарства Грузії, Міністерство сільського господарства, регіонального розвитку та охорони навколишнього середовища Республіки Молдова, Міністерство охорони навколишнього середовища та урбанізації і Міністерство сільського та лісового господарства Туреччини, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, місцеві муніципалітети в басейні Чорного моря в країнах-бенефіціарах, місцеві бізнес-асоціації у сфері сільського господарства, аквакультури, туризму та перевезень, місцеві НУО та МСП, що будуть залучені до заходів, фінансованих за рахунок грантів, та місцеві громади. Серед зацікавлених сторін проєкту будуть регіональні організації риболовної галузі, наукові та науково-дослідні установи з питань забруднення моря, фінансові/інвестиційні організації. Було підготовлено ПЗЗС, в якому викладено підхід до аналізу та картографування зацікавлених сторін на національному і місцевому рівнях, а також до розкриття інформації та стратегії проведення консультацій щодо планів залучення зацікавлених сторін у конкретних країнах.

Концепція запропонованого проєкту була представлена на національних консультативних зустрічах, які проводились віртуально. У період з лютого по травень 2021 року в Грузії, Республіці Молдова, Туреччині, Україні, Румунії та Болгарії відбулися національні консультації. Зустрічі були оголошені на сторінках подій веб-сайтів країн-учасниць Світового банку та організовані через Facebook і Zoom, де здійснювався переклад на офіційні мови країн. У цих зустрічах взяли участь понад 130 зацікавлених сторін від міністерств, органів місцевого самоврядування, науковців, приватного сектору, громадських та міжнародних організацій.

Механізм подання скарг буде представлений всім зацікавленим сторонам, включаючи одержувачів/бенефіціарів грантів, підрядників та інших зацікавлених сторін грантових підпроєктів, який має на меті якнайшвидше виявляти проблемні питання, аби своєчасно та оперативно їх вирішувати, постійно покращувати результати Проєкту та продемонструвати прихильність Проєкту до ефективного залучення зацікавлених сторін і повагу до думок та проблем зацікавлених сторін.

Бюджет ESMF

1. ВСТУП

1.1. Передумови та контекст

Чорне море - це майже замкнутий і зонально видовжений басейн, який має обмежену взаємодію з Егейським морем через систему проток Босфор і Дарданелли. Чорне море межує з Болгарією, Грузією, Румунією, Росією, Туреччиною та Україною. У Чорне море впадає ряд великих річок, включаючи Дунай, Дніпро, Дон, Ріоні, Кодорі та Інгури Чорохі, Кізілрмак, Єсілрмак, Сакар'я, Південний Буг і Дністер, а вододіли деяких з них мають стік у Чорне море з країн, які не мають виходу до Чорного моря.

Екологічна якість Чорного моря значно погіршилася. Зміна клімату, ймовірно, посилить ерозію, повені та якість екології Чорного моря. Найбільш значним процесом, що призводить до деградації Чорного моря, стала масова евтрофікація, спричинена азотними і фосфорними сполуками, які потрапляють у воду переважно через діяльність у сфері сільського господарства, а також з побутових та промислових джерел. Скидання стічних вод і забруднення нафтопродуктами також становить загрозу для здоров'я людей, а в деяких випадках гальмує розвиток сталого туризму та аквакультури.

Вирішення питань забруднення залишатиметься серйозною проблемою для сталого розвитку Чорного моря в епоху після COVID. Запобігання забрудненню води і його зменшення є важливими як для здоров'я людини, так і для здорових природних середовищ існування. У цьому контексті Світовий банк та його партнери взяли участь у плануванні регіонального підходу для реагування на виклик забрудненню і започаткували регіональний проект «Блакить для Чорного моря» (Blueing the Black Sea) (далі по тексті «проект BBSEA» або «Проект»), що фінансується через ГЕФ (Глобальний екологічний фонд).

Проект BBSEA є однією з ініціатив, що підтримують Спільну морську програму (СМП) та її сім країн-учасниць: Болгарію, Грузію, Республіку Молдова, Румунію, Російську Федерацію, Туреччину та Україну. Карту Чорного моря і країн СМП можна побачити на Рисунку 1 нижче. Проект BBSEA також включав проведення пілотних заходів на національному рівні в Грузії, Республіці Молдова, Україні та Туреччині. Проект (який стає послідовною регіональною програмою, спрямованою на діяльність як на регіональному, так і на державному рівнях) координується Постійним міжнародним секретаріатом Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС PERMIS).

Майже вся діяльність у рамках Проекту матиме результатом позитивні екологічні та соціальні наслідки завдяки поліпшенню врядування з метою покращення екологічного стану Чорного моря через оцінку національної політики і правової бази, розробку національних інвестиційних рекомендацій щодо зменшення забруднення та управління ним, посилення засад блакитної економіки, і поліпшення регіонального діалогу. Діяльність у сфері політики та розвитку потенціалу матиме непрямі позитивних наслідки, такі як збереження водних видів, поліпшення використання води та якість очистки стічних вод, зменшення забруднення ґрунту.

Рисунок 1. Карта Чорного моря та країн СМП

Інвестиційна складова проекту включатиме гранти на екологічні бізнес-інновації у сфері у боротьбі із забрудненням моря завдяки зменшенню та/або запобіганню забрудненню і підготовку інвестицій шляхом виконання попередніх техніко-економічних обґрунтувань. Цей компонент проекту може спричинити потенційні наслідки, такі як утворення відходів і потенційні ризики управління, використання енергії, шум, викиди пилу та можливі ризики у сфері охорони та безпеки праці (ОБП), які матимуть тимчасовий і зворотній характер, будуть малими за масштабами і прив'язані до конкретного місця, і їх можна буде легко пом'якшити за допомогою належної управлінської практики.

- Проект відповідатиме Соціально-екологічним принципам Світового банку (ESF) та вимогам ГЕФ. У цьому контексті, з метою розробки національних інвестиційних планів у рамках Проекту (Компонент 1), відповідно до технічного завдання СЕСО (ТЗ) будуть проводитися дослідження стратегічної екологічної та соціальної оцінки (СЕСО), підготовлені як окремий документ. Гранти на екологічні інновації в рамках інвестиційної складової охоплюються цими Принципами соціально-екологічного управління (ESMF) з метою управління пов'язаними, потенційно відомими та легко керованими ризиками та впливами. При оцінці та управлінні ризиками і впливами, будуть дотримані Екологічні та соціальні стандарти Світового банку, а також будуть враховані Загальні рекомендації щодо Навколишнього середовища, охорони здоров'я і безпеки життєдіяльності (ЕНС) Групи Світового банку (ГСБ), а також, у разі необхідності, галузеві рекомендації ГСБ ЕНС.

1.2. Мета та сфера застосування ESMF

Загальна мета ESMF - уникнути, мінімізувати або пом'якшити потенційний негативний екологічний та пов'язаний з ним соціальний вплив, спричинений впровадженням проекту BBSEA. Було обрано підхід на основі принципів, оскільки Проект включатиме широкий спектр заходів, більшість з яких не буде визначено до початку його впровадження. Даний підхід забезпечує правильну оцінку визначених грантів/субпроектів з екологічної та соціальної точки зору щодо їх відповідності Соціально-екологічним принципам Світового банку (ESF) та його чинним стандартам, а також національному законодавству всіх країн-учасниць з метою належного пом'якшення будь-яких залишкових та/або неминучих наслідків.

ESMF служить інструментом для перевірки підпроектів/заходів щодо їх екологічних і соціальних ризиків та впливів і вибору відповідних інструментів оцінки; визначення та оцінка потенційних екологічних і соціальних ризиків та наслідків підпроектів; розробки специфічних для конкретного майданчика Планів соціально-екологічного управління (ESMP), які будуть узагальнювати необхідні заходи з пом'якшення наслідків, аби мінімізувати або запобігти виявленим ризикам, а також дати вказівки щодо екологічного і соціального моніторингу та звітності.

ESMF формує сферу застосування комплексного підходу до екологічного і соціального управління, який буде прийнятий з метою виявлення та усунення потенційних екологічних і соціальних наслідків проекту. ESMF охоплює, в цілому, наступні питання:

- Заходи та плани щодо зменшення, пом'якшення та/або управління несприятливими ризиками і наслідками, а також перевірку діяльності Проекту з точки зору потенційних екологічних і соціальних ризиків та забезпечення їх систематичного вирішення на стадії підпроекту.
- Процедури скринінгу, перегляду, затвердження та реалізації заходів.
- Для успішного впровадження положень ESMF необхідні інституційні механізми, відповідальність та розбудова потенціалу.
- Механізми громадського обговорення та розкриття проектної документації, а також узагальнення залучення зацікавлених сторін і механізм подання скарг, які детально описані в Плані залученні зацікавлених сторін (ПЗЗС) та окремому Порядку організації праці (ПОП) щодо трудових ризиків, пов'язаних з діяльністю за Проектом.

ESMF служитиме інструментом Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС) з метою виявлення, пом'якшення та управління потенційними екологічними і соціальними ризиками та наслідками, які можуть виникнути у результаті виконання заходів за Компонентом 2 «Зелене та інноваційне фінансування» Проекту BBSEA. Інструмент ESMF узгоджується з вимогами Соціально-екологічних принципів Світового банку (СБ), які включають Екологічні та соціальні стандарти (ЕСС); а також настанови Групи Світового банку з охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я та безпеки життєдіяльності (ЕHS) та інші відповідні стандарти.

Ці ESMF містять загальний опис компонентів проекту BBSEA, стандартів проектів (включаючи загальний огляд відповідного законодавства Грузії, Республіки Молдова, Туреччини та України як країн-партнерів та стандартів Світового банку), короткий огляд

базового екологічного і соціального стану Чорного моря, підхід до скринінгу, оцінки та управління ризиками і впливом, механізми впровадження, консультації з громадськістю і розкриття інформації, а також потреби у технічній допомозі щодо розбудови спроможності.

2. ОПИС ПРОЕКТУ

Чорноморський регіон можна охарактеризувати, як поєднання багатограних мереж. У ширшому плані, регіон Чорного моря налічує 332 мільйони жителів. Прибережними країнами регіону є: Болгарія, Грузія, Румунія, Росія, Туреччина, Україна, а їх сусідні держави - Вірменія, Азербайджан, Греція, Республіка Молдова. Чорне море з'єднане з Егейським і Середземним морями. у Чорне море впадає річка Дунай - найбільша та найважливіша річка Європи, а також Дніпро і Дон - третя і четверта за величиною річки материка відповідно.

Країни об'єднали зусилля для досягнення прогресу на шляху до сталості Чорного моря. 21 травня 2019 року міністри та віце-міністри Болгарії, Грузії, Республіки Молдова, Румунії, Російської Федерації, Туреччини та України зустрілися в Бухаресті, щоб схвалити Спільну морську програму для Чорного моря. На підтримку СМП Світовий банк розпочинає програму "Блакить для Чорного моря" з метою стимулювання інвестицій "блакитної економіки" в чорноморському регіоні. Програма BBSEA має інвестиційний та аналітичний компоненти, і її перший крок зосереджений на зменшенні забруднення Чорного моря. Для реалізації перших кроків на шляху до розробки Програми розглядаються два інструменти: (i) «Зупинити хвилю забруднення» - це регіональна аналітична робота, що фінансується мультидонорським цільовим фондом PROBLUE і виконується Світовим банком, та (ii) Проект BBSEA фінансується за рахунок гранту Глобального екологічного фонду (ГЕФ) у рамках Міжнародного водного вікна. Хоча запропонований Проект піде на користь усім чорноморським країнам завдяки обміну знаннями та формуванню стандартів, відповідно до рішення ГЕФ діяльність на національному рівні відбуватиметься лише у 4 країнах: Грузії, Республіці Молдова, Туреччині та Україні.

Вирішення проблем забруднення є серйозною проблемою для сталого розвитку Чорного моря в епоху після COVID. Запобігання і зменшення забруднення води є важливим як для здоров'я населення, так і для більш здорового природного середовища існування. Проект визначатиме інноваційні фінансові та бізнес-моделі і практику, що зменшують деградацію прибережних і морських ресурсів, надаючи вагомі докази ефективних підходів "блакитної економіки" до управління морським господарством з метою підтримки економіки і відновлення та охорони морських екосистем.

2.1. Ціль розробки проекту

Ціллю розробки проекту (ЦРП) є зміцнення спроможності та готовності урядів і приватного сектора країн-учасниць до вжиття заходів, спрямованих на зменшення забруднення Чорного моря. У цьому контексті, показники ЦРП є наступними:

- Агенції вживають заходів щодо зменшення або запобігання забрудненню Чорного моря в результаті здійснення Проекту (агенції можуть бути як на регіональному, так і на національному рівні);
- Прийняття стандартів сталого ведення бізнесу та настанов щодо контролю та запобігання забрудненню (регіональними чи національними агентствами/установами у ключових секторах);

- Просування інновацій через Виклик еко-інновацій на регіональному та національному рівнях.

У цьому контексті очікуються наступні результати:

- Рівень 1
 - Підвищення обізнаності відповідних інституцій про витрати і наслідки у разі бездіяльності та можливості дій;
 - Створення правового та інституційного середовища для узгоджених дій щодо зменшення забруднення Чорного моря поживними речовинами;
 - Підвищена готовність країн-учасниць до здійснення потужних інвестицій з метою зменшення забруднення поживними речовинами;
 - Покращена і посилена спроможність приватного сектору коригувати/змінювати свою діяльність для зменшення забруднення;
 - Розроблені інновації та наданий імпульс для вжиття заходів щодо зменшення забруднення.
- Рівень 2
 - Прийнята та впроваджена політика;
 - Рекомендації щодо інвестицій схвалено та закладено у бюджет;
 - Фермери, промисловість, муніципалітети та МСП змінюють свою діяльність і практики у такий спосіб, що зменшує забруднення;
 - Додаткові інвестиції зроблені для зменшення забруднення;
 - Демонстраційний ефект від дій приватних громадян щодо зменшення забруднення.

Загальними довгостроковими результатами є покращення стану навколишнього середовища Чорного моря і збільшення соціальних та економічних переваг для населення, що проживає в регіоні.

2.2. Компонент 1 Проекту - Економічний аспект інвестування у запобігання та зменшення забруднення

Належні політичні та інституційні засади на національному та регіональному рівнях є незамінною основою для подальшого розвитку блакитної економіки в регіоні. Незважаючи на існуючу політику та врядування, зростання економічної діяльності та попиту на енергію в регіоні Чорного моря ще більше призведе до погіршення якості води в Чорному морі. Цей компонент вирішить проблему економічних знань щодо запобігання та зменшення забруднення за допомогою економічного аналізу. Потім, спираючись на аналітичну роботу, підготовлену в рамках «Зупинити хвилю забруднення», за цим компонентом будуть розроблені інвестиційні рекомендації для урядів країн-учасниць проекту BBSEA ГЕФ. В цьому контексті, зусилля щодо гармонізації на рівні регіону в рамках політики щодо забруднення відбуватимуться шляхом підготовки проектів національних планів зменшення забруднення та управління ним, які узгоджуються з рамками регіональної політики щодо забруднення.

2.2.1. Підкомпонент 1.1 Національна політика та інституційні засади

Проект ґрунтуватиметься на поточних і запланованих національних інвестиціях у розвиток сільських територій, очищення стічних вод та управління басейнами річок і прибережними зонами, а також поточних інституційних реформах, які можуть створити додаткові можливості для покращення координації. За цим підкомпонентом буде надана оцінка поточній національній політиці та правовій базі та перевірена відповідність регіональним нормам/ конвенціям щодо протидії забрудненню, пов'язаним із управлінням водними ресурсами, сільським господарством, аквакультурою, туризмом та мореплаванням. Будуть надані рекомендації щодо законодавчих та адміністративних реформ на національному і муніципальному рівнях, які узгоджуються з регіональними ініціативами щодо покращення координації між галузевими установами та щодо контролю за забрудненням. Аналіз на національному рівні відбуватиметься у країнах, на яких сфокусований проект BBSEA ГЕФ, а регіональний синтез буде передано всім семи країнам СМП.

2.2.2. Підкомпонент 1.2 Рекомендації щодо інвестицій на національному рівні, обмін знаннями та регіональний діалог

Компонент включатиме розробку національних інвестиційних рекомендацій щодо зменшення забруднення та управління ним у чотирьох країнах, на яких фокусується Проект BBSEA ГЕФ, через налагоджений діалог з країнами та ключовими регіональними зацікавленими сторонами відповідно до належних регіональних засад та міжнародних документів. План підтримає визначення потенційних інвестиційних планів для інфраструктури в осередках забруднення з інвестиційною концепцією та дорожньою картою інвестицій, включаючи базові дані, цілі та механізм моніторингу. Цей компонент також сприятиме регіональному діалогу за рахунок посилення регіонального співробітництва між Чорноморською комісією (ЧК), ОЧЕС, GFCM та покращить результати діяльності ОЧЕС (фінансування діяльності та участь). Національні інвестиційні рекомендації будуть виконуватися у чотирьох країнах, що зосереджуються на проектах BBSEA ГЕФ, тоді як обмін знаннями та регіональний діалог принесуть користь усім семи країнам СМП.

2.2.3. Підкомпонент 1.3 Стандарти і керівні принципи ведення сталого бізнесу та інвестицій

Стандарти сталого бізнесу та інвестицій у ключових галузях, таких як сільське господарство, аквакультура, туризм, судноплавство та управління водними ресурсами, будуть представлені та прийняті на основі найкращих міжнародних та регіональних практик. Щодо сталого інвестування, регламент таксономії ЄС у сфері сталого фінансування набув чинності у 2020 році. Таксономія передбачає критерії сталого фінансування для екологічних цілей, включаючи збереження водних та морських ресурсів та зменшення забруднення. Таксономія стане ефективним еталоном для інвестиційного фінансування боротьби із забрудненням води в Чорному морі.

Критерії пляжу "Блакитний прапор" - це потенційний стандарт-кандидат, який уже прийнятий і сертифікований для деяких пляжів Туреччини з метою розвитку утримання пляжів для підтримки в чистоті визначних туристичних пам'яток. Щодо очищення води, з метою гармонізації контролю за забрудненням вод у регіоні, стандарти ефективності

очищення стічних вод з країн регіону, а також ЄС, Австралії, США, і Японії можуть бути запроваджені та адаптовані до характеристик забруднення і наявних технологій у Чорноморському регіоні. Також використовуватимуться моделі інвестицій у природоохоронні рішення (NBS). Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР)/ та Ділова рада ОЧЕС є афілійованими установами ОЧЕС і ключовими інструментами для розвитку інвестицій у Чорноморському регіоні, що будуть використовуватися як засіб для цієї діяльності (тобто навчання тренерів).

Для розповсюдження стандартів вирішальне значення матимуть кампанії з підвищення обізнаності серед зацікавлених сторін, а також навчання з розбудови спроможності. Буде представлена серія механізмів навчання, що складається з навчання тренерів (ToT) та низки семінарів, спрямованих на малі та середні підприємства (МСП) у регіоні. Адаптація та впровадження стабільних бізнес-стандартів і тренінги будуть проводитись з метою розбудови спроможності та розуміння як потенційних прихильників інвестицій, таких як муніципалітети, так і банківських службовців, щоб підготувати проектні пропозиції щодо зменшення забруднення та інвестицій, пов'язаних із запобіганням забрудненню. Цей тренінг сприятиме розвитку спроможності потенційних прихильників та банківських службовців щодо того, як забезпечити прийнятність, доцільність, спроможність фінансування та оцінити вплив інвестиційних проектів зі зменшення та запобігання забрудненню, а також поліпшить знання міжнародної практики проектів, пов'язаних із протидією забрудненню вод, та їх критичних факторів успіху.

2.3. Компонент 2 Проекту - Зелене та інноваційне фінансування

Цей компонент підвищить готовність державного та приватного секторів у чотирьох пілотних країнах і надасть їм доступ до фінансових інвестицій, інновацій та технологій з метою зменшення забруднення та управління ним. Проект сприятиме прийняттю визнаних на міжнародному та регіональному рівнях стандартів стійких інвестицій у ключових галузях (таких як сільське господарство, аквакультура, туризм, судноплавство та управління водними ресурсами) і надаватиме можливості для розбудови потенціалу операторам бізнесу та державним службовцям у чорноморських країнах шляхом проведення семінарів і вебінарів для отримання знань щодо підвищення готовності до підготовки інвестиційних проектів.

2.3.1. Підкомпонент 2.1. Виклик «Еко-інновації»

За цим підкомпонентом фінансуватиметься та надаватиметься сприяння інноваціям для вирішення проблеми евтрофікації Чорного моря, що дозволить установам державного сектору, партнерам з розвитку і потенційним інвесторам визначати, перевіряти та інвестувати в інноваційні рішення. Виклик «Еко-інновації» буде організований у вигляді двох окремих викликів, включаючи один загально регіональний виклик, спрямований на розробку попередньої концепції та ідеї, та один зведений етап національних викликів у чорноморських країнах ГЕФ з метою підтримки пілотного впровадження підтверджених концепцій та пілотних ідей через надання грантів. Загальною темою викликів буде розкриття потенціалу екологічних інновацій для пом'якшення впливу евтрофікації в Чорному морі.

На національному рівні еко-інноваційного виклику, тип еко-інновацій може змінюватися залежно від країни з огляду на місцевий контекст. Для того, щоб справити прямий

вплив на зменшення та усунення забруднення води, завдяки цьому виклику, Проект поєднає осередок інновацій та новаторів. До запрошення на подання заявок, координаційні центри BBSEA в країнах ГЕФ визначають потенційний осередок інновацій, де існує проблема евтрофікації. Осередком інновацій можуть бути муніципалітети, промислові підприємства, громади/кооперативи (тобто сільськогосподарські/фермерські кооперативи тощо), які готові випробувати екологічні інновації. BSEC забезпечить проведення навчання з розбудови потенціалу для потенційного осередку інновацій з метою розуміння процесу і підготовки власної постановки проблеми. Виклики відберуть новаторів, які зосередять свої зусилля на просуванні здорових та стійких інновацій у «блакитній економіці», зокрема спрямованих на вирішення питань забруднення води. Вибрані еко-підприємства можуть отримати нагороди чи гранти, залежно від характеру типу виклику еко-інновацій.

Під час регіонального виклику фіналістам будуть надані грошові винагороди та можливість нарощувати спроможність. У рамках національного виклику будуть надані гранти на підтримку подальшої адаптації та/або випробування інноваційних технологій і бізнес-моделей з метою доведення їх обґрунтування, практичності та ефективності. Завдяки стратегічним партнерствам на міжнародному, регіональному та/або національному рівнях бізнесу ця проблема також сприятиме технічній та інвестиційній співпраці з метою розбудови спроможності підприємців, еко-бізнесу та осередку інновацій.

За цим підкомпонентом фінансуватиметься, щонайменше, від одного до трьох обраних еко-підприємств від кожної з чотирьох чорноморських країн ГЕФ. Основні вимоги та структура всіх викликів «Еко-інновацій» включають:

- Придатність екологічних інновацій для регіонального виклику: еко-інноваціями можуть бути будь-які ідеї, концепції та технології на ранніх стадіях, розробленими підприємцями, науковцями, неурядовими організаціями, молодіжною групою, жіночою групою та/або окремими особами з країн чорноморського регіону, націлені на інкубацію нових та інноваційних ідей з метою вирішення проблеми евтрофікації.
- Придатність екологічних інновацій для національного виклику: еко-інновації можуть бути масштабним прототипом, підтвердженими рішеннями, включаючи технології та бізнес-моделі, спрямовані на прискорення втілення підтверджених рішень в інших місцях для перевірки можливості їх адаптації в країнах Чорного моря, що фінансуються ГЕФ. Новатори можуть подавати заявку на цей виклик з інших частин світу, але їм необхідно визначити місцевих партнерів у відповідних чорноморських країнах, що фінансуються ГЕФ, для роботи з ними. Новаторами мають бути зареєстровані підприємства, академічні, неурядові організації, які зацікавлені у розширенні еко-інновацій у регіоні Чорного моря.
- Процес відбору: Відбір еко-інновацій проводитиметься відбірковою комісією, що складається з кількох експертів, які будуть відібрані, і оцінюватиме інновації на основі набору заздалегідь встановлених критеріїв. Процес відбору буде координуватись з ключовими експертами, партнерами з розвитку, інвесторами та бізнес-інкубаторами/акселераторами. Нагороди за регіональним викликом

призначатимуться на основі концептуальної записки та остаточної подачі. Одержувачі грантів за національним викликом відбиратимуться на основі первинного аналізу концептуальної записки та остаточного відбору, що ґрунтується на повній пропозиції, кошторисі витрат, оцінці ES та остаточній подачі. Гранти та винагороди можуть фінансуватися за допомогою цього підкомпоненту і надаватись для еко-інновацій, пропозиції щодо яких відбираються на основі критеріїв, заздалегідь встановлених ОЧЕС. Щодо виклику регіональних еко-інновацій, обрані еко-підприємства можуть отримати нагороди у вигляді грошової винагороди, поїздки переможця та розбудови потенціалу, включаючи наставництво від експертів інноваційного бізнесу. Щодо національного виклику екологічних інновацій, одержувачі грантів можуть розробити та впровадити пілотну шкалу своїх інновацій в обраному осередку інновацій у країнах Чорноморського регіону, що фінансуються ГЕФ. Максимальна винагорода за регіональний виклик становитиме 10 000 доларів США на одного лауреата. Максимальний грант для національного виклику становитиме 500 000 доларів США на одну країну Чорноморського регіону, що фінансуються ГЕФ, та розподілятиметься за кількістю одержувачів грантів у кожній країні. Спеціальні призи можуть бути вручені у залежності від інтересу потенційних спонсорів до цих викликів. Програма прискорення дозволить переможцям регіональних та національних викликів отримати більше знань щодо розвитку бізнесу та лідерства, а також отримати доступ до потенційних інвесторів, включаючи партнерів з розвитку, венчурний капітал і регіональні/місцеві банки.

- З точки зору забезпечення відтворюваності та стійкості цього механізму виклику еко-інновацій, важливим є залучення багатьох зацікавлених сторін та партнерів з регіону та усього світу, і це буде досягнуто завдяки запрошенню потенційних партнерів у якості співорганізаторів цього виклику та оновлення і поліпшення Операційного посібника проекту (ОПП). Подальші подробиці щодо відбору та критеріїв прийнятності як для осередку інновацій, так і для інноваторів, критеріїв прийнятності для інновацій, закупівель, фінансового менеджменту та інституційні засади виклику еко-інновацій будуть детально описані в ОПП.
- Цей підкомпонент включає консультаційні послуги, неконсультаційні послуги, товари, обмежену роботу та консультації, і зосереджуватиметься на чотирьох країнах, на яких фокусується Проект BBSEA ГЕФ.

2.3.2. Підкомпонент 2.2. Підготовка інвестицій

Проект підтримуватиме підготовку інвестицій шляхом визначення та вибору життєздатних рішень та місць розташування принаймні в одній із країн-учасниць проекту BBSEA ГЕФ (країни-бенефіціари). Забруднення поживними речовинами від аграрного сектора є найактуальнішим питанням у багатьох країнах-бенефіціарах, а прогалини у фінансуванні інфраструктури, яка поєднує зелені та традиційні технології для боротьби із забрудненням також були визнані та визначені у якості терміново необхідних інвестицій. Підтримка буде спрямована на інвестиції для очищення забруднення поживними речовинами, міських стічних вод, знезараження води, переробки і повторного використання води. У рамках Проекту буде обрано один потенційний інвестиційний проект з найактуальнішою необхідністю з точки зору

«блакиті» Чорного моря в одній з чотирьох країн-учасників проекту BBSEA ГЕФ і підтримки підготовки більш конкретної проектної пропозиції. Критерії відбору проектної пропозиції повинні ґрунтуватися на регіональному та національному впливі інвестицій на зменшення забруднення, готовності уряду до інвестицій у інфраструктуру, ефективності зменшення забруднення води в Чорному морі, стійкості функціонування та підтримки інвестицій, повторюваності та масштабованості інвестицій, а також соціальному впливі на посилення спільноти, створенні робочих місць та гендерній рівності. Прийняття рішення щодо відбору інвестиційних проектів має здійснюватися шляхом проведення консультацій з ключовими зацікавленими сторонами на національному і регіональному рівнях. Підготовка передбачає розробку різних етапів підготовки проектів, таких як попередні техніко-економічні обґрунтування, економічний та фінансовий аналіз.

2.4. Компонент 3 - Управління проектами

Цей компонент буде спрямований на забезпечення ефективності та дієвості Проекту шляхом створення задовільної системи управління моніторингом і оцінкою (MiO), а також підтримки механізмів участі та консультацій у Проекті. Даний компонент підтримуватиме організацію-виконавця проекту, відповідального за технічну реалізацію проектної діяльності, фінансовий менеджмент та закупівлі, загальний моніторинг результатів Проекту, підготовку звітів про хід виконання та дотримання вимог ESF, включаючи створення прийняттого з точки зору місцевої культури механізму розгляду скарг.

За цим компонентом ОЧЕС буде підтримано у впровадженні та загальному управлінні Проектом щодо аспектів, які стосуються соціальних та екологічних гарантій, моніторингу, звітності та оцінки, механізмів розгляду скарг, а також фінансового аудиту і закупівель з метою забезпечення успішного виконання заходів, що здійснюються в рамках Проекту. Проект фінансуватиме створення та функціонування Групи управління проектом (ГУП) при ОЧЕС для нагляду і реалізації проектної діяльності. ГУП очолюватиме висококваліфікований виконавчий менеджер проектів ОЧЕС. Крім того, компонент також фінансуватиме консультації, необхідні для підготовки та нагляду за конкретними видами діяльності, підвищуючи спроможність усіх фідучіарних аспектів проекту (управління фінансами, закупівлі відповідно до вимог Світового банку), екологічні та соціальні гарантії, моніторинг та оцінку, тренінги, виплати коштів на реалізацію проекту екологічного гранту, ознайомчі візити, дослідження для отримання знань, а також додаткові операційні витрати. У цьому контексті до складу ГУП входить керівник проекту, який працюватиме повний робочий день з метою здійснення нагляду та керівництва всіма заходами Проекту і оперативного управління ним. Крім того, фахівці/експерти з питань фідучіарного управління, закупівель, екологічних і соціальних гарантій від секретаріату конкурсу екологічних грантів і комунікацій будуть залучені для здійснення загального управління проектами на регіональному рівні.

2.5. Бенефіціари Проекту

Всі прибережні та прилеглі країни Чорного моря отримають користь від Проекту. Під егідою ГЕФ Грузія, Україна, Туреччина та Республіка Молдова отримають пряму підтримку для реалізації проектної діяльності як за Компонентом 1, так і за Компонентом

2. Кожна прибережна та прилегла країна Чорного моря виграє від регіональних діалогів і розбудови спроможності за Компонентом 1. Крім того, відповідні міністерства, визначені ключовими зацікавленими сторонами в кожній з країн, отримують вигоду від вдосконалених платформ діалогу (як на регіональному, так і на національному рівнях), створених у рамках цього Проекту.

Також низка організацій у регіоні Чорного моря отримує переваги від Проекту (соціальні підприємці, недержавні/громадські організації, МСП, молодіжні групи, бізнес інкубатори та акселератори, банки, промислові асоціації, університети тощо). Щодо компоненту 1, Проект запросить усі ключові зацікавлені сторони до участі у своїх консультаційних зустрічах, діалогах і тренінгах з розбудови спроможності. Згідно з Компонентом 2, Виклик еко-інновацій націлений на соціальних підприємців, наукові кола, недержавні/громадські організації, МСП, молодіжні групи з метою вручення конкурсних нагород/грантів. Завдяки серії проведених консультацій, Проект вже охопив понад 600 осіб з наукових кіл, приватного сектора, громадянського суспільства та державних установ.

3. ПРАВОВІ, НОРМАТИВНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ ДЛЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ

3.1. Правові, нормативні та політичні засади країн, що здійснюють діяльність на національному рівні

Проект “Блакить для Чорного моря” є однією з ініціатив, що підтримують Спільну морську програму (СМП) та сім країн, що її підписали: Болгарію, Грузію, Республіку Молдову, Румунію, Російську Федерацію, Україну і Туреччину. Хоча запропонований Проект піде на користь усім чорноморським країнам завдяки обміну знаннями та формуванню стандартів, діяльність на національному рівні відбуватиметься лише в Грузії, Республіці Молдова, Туреччині та Україні відповідно до рішення ГЕФ у поточному контексті. З огляду на цей контекст, у наступних розділах узагальнено відповідне законодавство цих чотирьох країн (з питань охорони довкілля, охорони здоров'я і безпеки, соціальних умов та умов праці, а також щодо залучення зацікавлених сторін).

3.1.1. Правова і нормативна база Грузії

Законодавство про охорону навколишнього середовища в Грузії було розроблено відповідно до Конституції, яка гарантує правову базу для захисту навколишнього середовища і доступ громадськості до відповідної екологічної інформації. За останні десятиліття Грузія створила міцну правову та політичну базу для охорони навколишнього середовища, яка намагається слідувати найкращій міжнародній практиці, і яка передбачає застосування поширених правових механізмів і стандартів, включаючи оцінку впливу на довкілля (ОВД), економічні інструменти, проведення інспекцій/ моніторингу і видачу дозволів.

Кодекс оцінки впливу на довкілля Грузії (ОВД), що діє з січня 2018 року, став значним кроком уперед у вдосконаленні законодавства країни та його приведенні у відповідність до належної міжнародної практики щодо оцінки навколишнього середовища. Кодекс визначає три етапи отримання екологічного дозволу; скринінг, визначення сфери застосування та екологічна оцінка. Цілий розділ кодексу присвячений стратегічній екологічній оцінці (СЕО). Міністерство охорони навколишнього середовища і сільського господарства є ключовим у розробці політики в сфері оцінки навколишнього середовища і застосовує Кодекс ОВД через свої департаменти з екологічної експертизи та екологічного нагляду.

Грузинське законодавство включає Конституцію, законодавство щодо охорони довкілля, міжнародні угоди, підзаконні законодавчі акти, нормативні акти, укази президента та укази уряду, накази міністрів, інструкції та положення. Поряд з національними нормативними актами Грузія підписала низку міжнародних конвенцій, включаючи ті, що стосуються охорони навколишнього середовища. У цьому контексті відповідні ключові екологічні та соціальні закони і нормативні акти наведені в Таблиці 1 нижче.

Таблиця 1. Ключове екологічне та соціальне законодавство Грузії

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Закон про дозвіл на вплив на навколишнє середовище	Закон визначає перелік видів діяльності та проектів, що підлягають оцінці впливу на довкілля, та забезпечує правову основу для участі громадськості у процесі видачі дозволу на вплив на навколишнє середовище.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів, на які може знадобитися дозвіл.
Кодекс оцінки впливу на довкілля	Кодекс встановлює правову основу для регулювання питань та оцінки впливу на проекти і стратегічні плани/документи, які можуть мати значний вплив на довкілля та здоров'я людей.	Цей кодекс стосується оцінки потенційного впливу підпроектів, які можуть бути включені до сфери застосування кодексу.
Закон про ліцензії та дозволи	Даний закон регулює законодавчо організовану діяльність, що становить певну загрозу життю/здоров'ю людини і стосується конкретних державних/громадських інтересів, включаючи використання ресурсів; регулює діяльність, яка потребує ліцензій/дозволів, визначає види необхідних ліцензій/дозволів та визначає процедури видачі, перегляду й анулювання ліцензій і дозволів.	Цей закон охоплює необхідні дозволи та ліцензії, які необхідно отримати для підпроектів.
Закон про екологічну експертизу	Експертиза проводиться Міністерством охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів для діяльності, що потребує дозволів на вплив на навколишнє середовище. Висновок екологічної експертизи є невід'ємною частиною оцінки впливу на довкілля або дозволу на будівництво.	Цей закон стосується потенційного екологічного впливу підпроектів.
Закон про охорону навколишнього середовища	Цей закон регулює правові відносини між органами державної влади та фізичними або юридичними особами у сфері охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів на всій території Грузії, включаючи її територіальні води, повітряний простір, континентальний шельф та спеціальну економічну зону.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на навколишнє середовище.
Закон Грузії про надра	Цей закон регулює стан природних ресурсів, вивчення та використання мінеральних ресурсів.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів, пов'язаного з використанням надр.
Кодекс поводження з відходами	Кодекс забезпечує правові засади для впровадження заходів, спрямованих на запобігання утворенню відходів і збільшення повторного використання матеріалів, а також екологічно безпечне поводження з відходами.	Цей кодекс стосується поводження з відходами (безпечними та небезпечними), які можуть утворюватися на всіх етапах підпроектів.
Закон про охорону атмосферного повітря	Закон регулює захист атмосферного повітря від техногенних впливів.	Цей закон стосується діяльності, що генерує викиди, та викидів підпроектів.
Закон про воду	Цей закон регулює водокористування, визначає права та обов'язки водокористувачів, визначає види ліцензій на користування водою, правила та умови їх видачі, розглядає умови призупинення, відкликання та позбавлення ліцензії і регулює розхід води.	Цей закон стосується усієї діяльності по підпроектах, яка може вплинути на поверхневі та підземні води.

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Закон про дику природу	Закон регулює охорону та використання дикої природи, включаючи полювання і рибальство.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів, пов'язаного з дикою природою.
Закон про Червоний список та Червону книгу	Цей Закон містить юридичні визначення та класифікації, включаючи відповідні методологічні питання і рекомендації щодо ідентифікації та класифікації видів Червоного списку та створення Червоної книги Грузії.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на види, що знаходяться під загрозою зникнення, та їх середовищ існування.
Лісовий кодекс	Цей закон регулює відносини і державну політику у сфері управління, використання та охорони лісового господарства.	Даний кодекс стосується потенційного впливу підпроектів на лісові території.
Закон про охорону ґрунтів	Закон передбачає вимоги та принципи захисту і збереження ґрунтових ресурсів від негативних впливів.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на ґрунти.
Закон про збереження ґрунтів та відновлення і покращення родючості ґрунтів	Цей закон забезпечує збереження і покращення ґрунтів на території Грузії і з цією метою визначає правові принципи, заходи, обмеження та заборони; заходи щодо збереження ґрунтів та відновлення родючості.	Цей закон стосується потенційних наслідків підпроектів, що безпосередньо впливають на родючість ґрунту.
Закон про систему природоохоронних територій	Цей закон формує правову основу для планування, встановлення та утримання і призначення категорій природоохоронним територіям, а також описує питання фінансування для кожної з категорій.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на природоохоронні території.
Закон про регулювання та інженерний захист морських і річкових берегів Грузії	Цей закон визначає загальні принципи та вимоги щодо захисту морських прибережних територій і берегів річок від негативного впливу на довкілля.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на водойми, включаючи узбережжя та береги річок.
Закон про компенсацію шкоди, заподіяної шкідливими речовинами	Даний закон включає принципи та процедури компенсації негативного впливу, спричиненого викидом небезпечних речовин у навколишнє середовище.	Цей закон стосується використання небезпечних речовин та їх впливу.
Закон про охорону праці	Цей закон регулює права, обов'язки та відповідальність державних органів, роботодавців, службовців, представників працівників та інших осіб, присутніх у зоні виконання робіт, які стосуються створення безпечного і здорового робочого середовища.	Цей закон стосується всіх питань підпроектів, пов'язаних з трудовими відносинами.
Трудовий кодекс	Цей закон регулює трудові відносини, якщо такі відносини не регулюються іншими нормами міжнародних договорів, імplementованих у Грузії.	Цей кодекс стосується усіх питань підпроектів, пов'язаних з трудовими відносинами.
Закон про охорону здоров'я населення	Цей закон регулює діяльність із забезпечення безпечного середовища для здоров'я людини.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на здоров'я людей.

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Закон Грузії про компенсацію вартості альтернативного використання земельної ділянки та стійкої шкоди, заподіяної при виділенні сільськогосподарських земель для несільськогосподарських цілей	Цей закон визначає суми компенсації, необхідні під час виділення, використання або зміни призначення сільськогосподарських угідь для використання під інші цілі.	Цей закон не має відношення до підпроектів, оскільки підпроекти, які можуть потребувати придбання землі та зміни її призначення, не матимуть права на фінансування.
Закон про культурну спадщину	Цей закон визначає процедури охорони культурної спадщини і дозвільні умови для проведення археологічних досліджень.	Цей закон не має відношення до підпроектів, оскільки підпроекти, які можуть справити негативний вплив на культурну спадщину, не матимуть права на фінансування.

3.1.2. Нормативно-правова база Республіки Молдова

Угода про асоціацію між Європейським Союзом і Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами та Республікою Молдова була підписана 27 червня 2014 року. Після підписання Угоди країна зобов'язалася впроваджувати відповідне екологічне законодавство Європейського Союзу до її національної правової системи шляхом прийняття або зміни національного законодавства, положень і процедур, з метою досягнення політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС

У Республіці Молдова процедури видачі екологічного дозволу та оцінки впливу на довкілля (ОВД), процедури проведення екологічної оцінки та екологічної експертизи визначаються наступними законодавчими актами:

- Закон про оцінку впливу на довкілля (визначає необхідні процедури екологічної оцінки та узгоджується з Директивою ЄС з ОВД)
- Закон про екологічну експертизу
- Інші відповідні підзаконні акти

Відповідно до закону, усі проекти поділяються на три основні категорії:

- Перша категорія - проекти, які потребують повноцінної ОВД і можуть бути розроблені (робочий проект) лише після позитивного схвалення результатів ОВД державним екологічним експертом (ДЕЕ);
- Друга категорія - проекти, які вимагають екологічного обґрунтування проектної діяльності та спеціального розділу з питань охорони навколишнього середовища, який має бути включений до проектної документації і відповідного позитивного затвердження ДЕЕ до початку будівництва;
- Третя категорія - усі інші проекти, які не потрібно проводити через офіційні процедури ОВД та затвердження ДЕЕ.

Законодавство Республіки Молдова перебуває на стадії гармонізації із законодавством ЄС, і більшість відповідних законів було прийнято. У цьому контексті ключові екологічні та соціальні закони і нормативні акти наведені в Таблиці 2 нижче.

Таблиця 2. Ключове екологічне та соціальне законодавство Республіки Молдова

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Закон про охорону навколишнього середовища	Цей Закон визнає охорону навколишнього середовища як національний пріоритет для досягнення добробуту громадян, реалізації економічних та суспільних інтересів, а також для сталого розвитку.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на навколишнє середовище.
Закон про стратегічну екологічну оцінку	Метою цього закону є створення правової основи щодо проведення стратегічної екологічної оцінки для забезпечення охорони навколишнього середовища, запобігання або мінімізації потенційних негативних наслідків деяких планів і програм.	Цей закон стосується потенційних екологічних наслідків планів та програм і не має відношення до підпроектів, які охоплюються даним ESMF.

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Закон про оцінку впливу на довкілля	Мета цього закону - забезпечити правову основу для процесу оцінки впливу на довкілля, який буде застосовуватись для типів проектів, визначених законом.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів та відповідних національних вимог щодо їх затвердження.
Закон про воду	Даний закон встановлює нормативну базу для моніторингу, оцінки, управління, охорони та ефективного використання поверхневих і підземних вод, встановлення прав на використання води та підтримки інвестицій у водні ресурси, а також механізми захисту води.	Цей закон стосується усієї діяльності за підпроектами, яка може вплинути на поверхневі та підземні води.
Закон про якість питної води	Цей закон встановлює правові підстави для охорони та управління якістю ресурсів питної води.	Цей закон встановлює стандарти, що стосуються питної води, які будуть використовуватися в рамках підпроектів.
Закон про нагляд за громадським здоров'ям	Цей закон регулює нагляд за громадським здоров'ям, встановлює загальні вимоги до охорони здоров'я, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб, а також порядок організації системи державного нагляду за громадським здоров'ям.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на здоров'я людини.
Закон про Фонд природних територій, охоронюваних державою	Цим законом встановлюється правова основа щодо освоєння коштів для природних територій, що охороняються державою, принципи, механізми та процедури збереження, а також визначаються обов'язки центральних і місцевих органів влади, неурядових організацій та громадян.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів, пов'язаного з природоохоронними територіями.
Закон про якість будівництва	Даний закон визначає юридичні, технічні та економічні вимоги щодо забезпечення якості діяльності з будівництва.	Цей закон встановлює стандарти, пов'язані з будівельною діяльністю.
Закон про охорону археологічної спадщини	Цей закон регулює проведення археологічних досліджень та охорону археологічної спадщини.	Цей закон не має відношення до підпроектів, оскільки підпроекти, які можуть мати несприятливий вплив на культурну спадщину, не матимуть права на фінансування.
Закон про Червоний список	Цей закон містить юридичні визначення і класифікацію, включаючи відповідні методологічні питання та рекомендації щодо ідентифікації та класифікації видів Червоного списку Республіки Молдова, а також вимоги щодо збереження цих видів та обов'язки відповідних установ.	Цей закон стосується будь-якого потенційного впливу підпроектів на види, що містяться у Червоному списку, та місця їх проживання.
Закон про засоби фітосанітарного призначення і засоби підвищення родючості ґрунту	Цей закон гармонізовано зі статтями 1 та 3 Директиви 2009/128/ЄС про встановлення правових засад для використання пестицидів.	Цей закон встановлює стандарти щодо використання пестицидів.
Закон про відходи	Цей закон встановлює основи управління твердими відходами та їх вплив на природні ресурси.	Цей закон стосується поводження з відходами, що можуть утворюватися у процесі виконання підпроектів.
Закон про охорону	Даний закон охоплює управління якістю повітря та	Цей закон стосується

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
атмосферного повітря	запобігання серйозним впливам викидів на якість атмосферного повітря.	викидів у повітря під час реалізації підпроектів.
Закон про охорону здоров'я і безпеку праці	Цей закон регулює правовідносини щодо запровадження заходів у сфері безпеки та здоров'я працівників на робочому місці.	Цей закон стосується діяльності, пов'язаної з охороною праці та технікою безпеки під час реалізації підпроектів.
Трудовий кодекс	Даний кодекс регулює індивідуальні та колективні трудові відносини, трудову юрисдикцію, а також інші відносини, які безпосередньо пов'язані з робочою силою.	Цей кодекс стосується діяльності, пов'язаної з трудовими відносинами під час реалізації підпроектів.
Закон про забезпечення рівних можливостей між жінками та чоловіками	Метою цього закону є забезпечення рівних прав для жінок і чоловіків у політичному, економічному, соціальному, культурному та робочому середовищі, а також запобігання та ліквідація всіх форм дискримінації.	Цей закон регулює гендерні питання в рамках підпроектів.
Кодекс про використання надр	Цей кодекс враховує важливість раціонального використання та охорони надр з метою захисту інтересів держави та громадян.	Цей кодекс стосується впливу підпроектів, пов'язаного з надрами
Лісовий кодекс	Лісове законодавство призначене для встановлення принципів сталого лісового господарства, відновлення та захисту лісів, підтримки, збереження і покращення біорізноманіття.	Цей кодекс стосується потенційного впливу підпроектів на лісові території.
Закон про державні послуги водопостачання і водовідведення	Метою цього закону є встановлення стандартів для державних послуг з водопостачання та водовідведення. Закон охоплює заходи/вимоги щодо управління та моніторингу, а також стандарти якості, ролі та відповідальність як державних, так і приватних установ.	Цей закон стосується потенційних підпроектів, пов'язаних з водопостачанням і водовідведенням, та пов'язаного з ними впливу.

3.1.3. Нормативно-правова база Туреччини

Закон про охорону навколишнього середовища, ратифікований у серпні 1983 р., є одним із основних законодавчих актів з питань навколишнього середовища та його охорони. На виконання Закону про охорону навколишнього середовища прийнято низку підзаконних актів та указів.

Регламент про оцінку впливу на довкілля визначає адміністративні та технічні процедури і принципи, яких слід дотримуватися протягом усього процесу проведення ОВД. Коли планується діяльність (проект), розробник проекту несе відповідальність за підготовку звіту про оцінку впливу на довкілля (ОВД) і отримання багатьох інших дозволів, необхідних для його реалізації. Проте, об'єкти підпадають під вимоги підготовки Звіту про ОВД залежно від типу об'єкта, його потужності чи місця діяльності. Види діяльності, на які поширюються положення Регламенту про оцінку впливу на довкілля, перелічені у Додатку I та Додатку II до Регламенту. Для заходів, зазначених у Додатку I необхідний повний звіт про ОВД, і такі проекти проходять повний процес ОВД. Для заходів, зазначених у Додатку II, файл опису проекту (ФОР) готується відповідно до схеми, наведеної у Регламенті, і має бути проведений відповідний процес.

Туреччина перебуває в процесі вступу до ЄС, і в цьому контексті законодавство Туреччини, що стосується навколишнього середовища, здебільшого включає положення законодавства ЄС. У цьому контексті ключові закони щодо довкілля та соціальної сфери наведені у Таблиці 3 нижче.

Таблиця 3. Ключове екологічне та соціальне законодавство Туреччини

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Закон про довкілля	Метою цього закону є охорона навколишнього середовища, яке є спільним надбанням всього живого, відповідно до принципів сталого довкілля з сталого розвитку.	Цей закон стосується будь-яких дозвільних вимог для підпроектів.
Закон про лісове господарство	Метою цього закону є визначення процедур та принципів щодо охорони лісів і деревних насаджень.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на лісові території.
Закон про підземні води	Підземні води є одним із видів державних водних ресурсів, що регулюються державою. Усі види досліджень, використання, охорони та реєстрації цих вод регулюються положеннями даного закону.	Цей закон стосується діяльності, яка може вплинути на підземні води.
Закон про працю	Метою цього закону є регулювання прав та обов'язків працівників, зайнятих на підставі трудового договору з роботодавцями, щодо умов праці та робочого середовища.	Цей закон стосується усієї діяльності за підпроектами, пов'язаної з трудовими відносинами.
Закон про національні парки	Метою цього закону є регулювання принципів щодо відбору та визначення національних парків, природних парків, пам'яток природи і природоохоронних територій у країні, які мають національну та міжнародну цінність, а також їх охорону, розвиток і управління без погіршення характеристик.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на території національних парків.
Закон про охорону та безпеку праці	Метою цього закону є регулювання обов'язків, повноважень, відповідальності, прав та обов'язків роботодавців і працівників з метою забезпечення охорони праці та безпеки на робочих місцях і покращення існуючих умов охорони та безпеки праці.	Цей закон стосується усієї діяльності за підпроектами.
Закон про охорону здоров'я населення	Цілі цього закону включають поліпшення санітарних умов країни та боротьбу з усіма хворобами чи іншими збудниками, що завдають шкоди здоров'ю громадян; забезпечення здорових умов життя для майбутніх поколінь; надання медичної та соціальної допомоги громадянам.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на здоров'я населення.
Закон про охорону ґрунтів та землекористування	Метою цього закону є визначення процедур і принципів, які забезпечуватимуть збереження та розвиток ґрунтів, класифікацію сільськогосподарських угідь, планове використання сільськогосподарських угідь і достатню прибутковість сільськогосподарських угідь згідно принципів сталого розвитку, які мають пріоритетом збереження довкілля.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на ґрунт.
Закон про берегову смугу	Метою цього закону є визначення принципів захисту моря, природних і штучних водойм, берегів річок та берегових буферних зон, беручи до уваги їх природні та культурні особливості, використання для суспільних інтересів і доступ для блага суспільства.	Цей закон стосується всіх впливів на узбережжя.

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Закон про водну продукцію	Цей закон розглядає питання щодо захисту, виробництва та контролю продуктів рибальства.	Цей закон стосується всіх впливів на рибальство.
Положення про поводження з відходами	Цілі цього положення наступні: поводження з відходами від моменту їх утворення до утилізації без шкоди для навколишнього середовища і здоров'я людей, зменшення утворення відходів, повторне використання відходів, переробка, утилізація відходів, визначення загальних принципів і процедур щодо виробництва та нагляду за ринком і перевірка продуктів, на які поширюється дія цього положення, які мають певні критерії, основні умови та особливості з точки зору впливу на довкілля та здоров'я людей.	Це положення стосується поводження з безпечними та небезпечними твердими відходами.
Положення про захоронення відходів	Положення визначає принципи захоронення відходів, включаючи вимоги щодо планування і проектування, будівництва та експлуатації звалищ і мінімізації потенційних наслідків захоронення відходів.	Ця норма стосується утилізації відходів на звалищах.
Положення про контроль забруднення води	Метою цього положення є визначення правових і технічних принципів запобігання забрудненню води відповідно до цілей сталого розвитку з метою захисту та забезпечення найкращого використання ресурсів підземних та поверхневих вод Туреччини.	Це положення стосується всіх видів діяльності, які впливають на поверхневі та підземні води.
Положення про воду, призначену для споживання людиною	Метою цього положення є регулювання процедур і принципів щодо відповідності води, призначеної для споживання людиною, технічним і гігієнічним умовам та забезпечення стандартів якості води, виробництва, упаковки, маркування, продажу та інспектування джерельної та питної вода.	Це положення встановлює стандарти, що стосуються питної води, яка постачається для підпроектів.
Положення про контроль забруднення, спричиненого небезпечними речовинами у водному середовищі та навколо нього	Метою цього положення є виявлення, запобігання та поступове зменшення забруднення, спричиненого небезпечними речовинами у водному середовищі та навколо нього.	Це положення стосується використання небезпечних речовин та їх впливу на водойми на всіх етапах виконання підпроектів
Положення про захист ґрунтових вод від забруднення та погіршення стану	Метою цього положення є визначення необхідних принципів для збереження у поточному стані належним чином підтримуваних підземних вод, запобігання забрудненню та деградації підземних вод.	Це положення стосується всіх видів діяльності, які можуть вплинути на підземні води.
Положення про якість поверхневих вод	Метою цього положення є: визначення та класифікація біологічних, фізико-хімічних і гідроморфологічних якостей поверхневих вод та прибережних і перехідних вод, моніторинг якості та кількості води, визначення процедур і принципів заходів, які необхідно вжити з метою збереження, захисту та досягнення гарного стану води з урахуванням балансу захисту та використання.	Це положення стосується всіх видів діяльності, які можуть вплинути на поверхневі води.

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Положення про моніторинг поверхневих та підземних вод	Метою цього положення є: визначення поточного стану всіх поверхневих та підземних вод з точки зору кількості, якості та гідроморфологічних елементів, здійснення моніторингу вод використовуючи підхід, що ґрунтується на цілісності екосистем, визначення процедури та принципів стандартизації у моніторингу та забезпечення координації між установами та організаціями, відповідальними за моніторинг.	Це положення стосується всіх видів діяльності, які впливають на поверхневі та підземні води.
Положення про очищення міських стічних вод	Метою цього положення є захист навколишнього середовища від негативних наслідків збору, очищення та скидання міських стічних вод, включаючи також деякі галузі промисловості.	Це положення стосується всіх підпроектів, пов'язаних з очищенням стічних вод, та їх потенційного впливу.
Положення про оцінку та управління якістю повітря	Метою цього положення є визначення та встановлення цільових показників якості повітря з метою запобігання або зменшення шкідливого впливу забруднення повітря на навколишнє середовище і здоров'я людей, оцінка якості повітря на основі визначених методів та критеріїв для захисту теперішнього стану на місцях там, де якість повітря хороша, її покращення в інших випадках, збір достатньої кількості інформації та інформування громадськості при досягненні порогових значень.	Це положення стосується усіх видів діяльності, що генерують викиди.
Положення про контроль викидів, що мають запах	Метою цього положення є регулювання адміністративно-технічних процедур і принципів контролю та скорочення викидів, що мають запах.	Це положення стосується всіх видів діяльності, які спричиняють викиди, що мають запах.
Положення про моніторинг викидів парникових газів	Метою цього положення є регулювання процедур і принципів щодо моніторингу, звітності та перевірки викидів парникових газів, що виникають у результаті діяльності, зазначеної у додатку до положення.	Ця норма стосується всіх видів викидів парникових газів.
Положення про оцінку та управління шумом навколишнього середовища	Мета цього положення полягає у забезпеченні життя необхідних заходів для забезпечення того, щоб мир і спокій людей внаслідок впливу шуму навколишнього середовища та їх фізичне та психічне здоров'я не були порушені; визначення рівнів впливу шуму навколишнього середовища за допомогою методів оцінки з використанням карт шуму, які мають бути підготовлені, акустичного звіту та звіту про оцінку рівня шуму навколишнього середовища, інформування громадськості про шум навколишнього середовища та його вплив, особливо там, де рівні впливу шуму навколишнього середовища можуть спричинити шкідливий вплив на здоров'я людей, підготовка планів дій щодо запобігання і зменшення шуму та визначення принципів і процедур реалізації цих планів.	Це положення стосується всіх видів діяльності, що спричиняє шум.
Положення про контроль забруднення ґрунтів та земель, забруднених точковими джерелами	Метою цього положення є: запобігання забрудненню ґрунтів як приймаючого середовища, визначення територій і секторів, де забруднення існує чи є ймовірним, визначення принципів очищення та моніторингу забруднених ґрунтів і полів відповідно до цілей сталого розвитку.	Це положення стосується усіх впливів підпроектів на ґрунт.

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Положення про оцінку впливу на довкілля	Метою цього положення є регулювання адміністративних і технічних процедур та принципів, яких слід дотримуватись у процесі оцінки впливу на довкілля (ОВД).	Це положення стосується потенційного впливу підпроектів, які мають пройти національний процес ОВД.
Положення про стратегічну екологічну оцінку	Метою цього положення є регулювання адміністративних і технічних процедур та принципів, яких слід дотримуватись у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки, який застосовується для інтеграції екологічних елементів у процес підготовки і затвердження планів/ програм, які, як очікується, матимуть значний вплив на навколишнє середовище відповідно до принципу сталого розвитку з метою його охорони.	Це положення стосується національних планів і програм, які мають розроблятися, і воно не має відношення до підпроектів, охоплених цим ESMF.
Положення про екологічний аудит	Метою цього положення є визначення принципів і процедур екологічного аудиту від початку діяльності чи експлуатації об'єкта до її припинення; регулювання кваліфікацій та обов'язків персоналу, який проводитиме аудит.	Це положення стосується потенційних підпроектів, яким може знадобитися отримання екологічного дозволу.
Положення про екологічні дозволи та ліцензування	Метою цього положення є регулювання процедур та принципів, яких слід дотримуватись у процесі отримання екологічного дозволу та ліцензії.	Це положення охоплює необхідні дозволи і ліцензії та дозвільний процес для потенційних підпроектів, для яких може знадобитися отримання таких дозволів.
Положення про системи збору та утилізації стічних вод	Метою цього положення є регулювання процедур та принципів, пов'язаних з плануванням, проектуванням, будівництвом та експлуатацією систем збору і видалення стічних вод.	Це положення стосується потенційних підпроектів, пов'язаних з очищенням стічних вод.
Положення про охорону, використання та планування використання сільськогосподарських земель	Метою цього положення є класифікація та освоєння сільськогосподарських угідь, що дозволяє, у разі необхідності, використовувати їх не за призначенням, визначення і захист ґрунту та великих рівнин з високим потенціалом сільськогосподарського виробництва, підготовка і впровадження планів та проектів збереження ґрунтів та визначення територій, схильних до ерозії.	Це положення стосується потенційного впливу підпроектів на ґрунт.
Закон про охорону культурних і природних цінностей	Мета цього закону - дати визначення рухомих і нерухомих культурних та природних цінностей, які потребують охорони, регулювання операцій та діяльності, які мають здійснюватися, визначити створення та обов'язки організації, яка прийматиме необхідні принципи і виконавчі рішення щодо цього.	Цей закон не має відношення до жодного з підпроектів, оскільки підпроекти, які мають несприятливий вплив на культурну спадщину, не матимуть права на фінансування. Однак він буде застосовним для будь-яких випадкових знахідок, якщо підпроекти передбачатимуть будь-які будівельні роботи

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Закон про експропріацію	Цей закон регулює зобов'язання, процедури і методи, яких слід дотримуватись при експропріації нерухомого майна, що перебуває у власності державних органів чи приватних осіб, державою чи державними юридичними особами, розрахунок вартості експропріації, реєстрацію нерухомого майна та право сервітуту на ім'я адміністрації, повернення невикористаного нерухомого майна та передача нерухомого майна між адміністраціями.	Цей закон не стосується жодного з підпроектів, оскільки підпроекти, які вимагають придбання землі, не матимуть права на фінансування.
Закон про поселення	Метою цього закону є врегулювання діяльності з переселення іммігрантів, кочівників, тих, чиї місця проживання експропрійовані, умови та заходи, які необхідно вжити щодо облаштування фізичного поселення в селах, прав та обов'язків поселених людей.	Цей закон не стосується жодного з підпроектів, оскільки підпроекти, які вимагають придбання землі, не матимуть права на фінансування.

3.1.4. Правова і нормативна база України

Законодавча і нормативна база України з питань охорони навколишнього середовища, соціальної сфери, охорони та безпеки праці (ОБП) включає міжнародні конвенції, закони України, укази та розпорядження Кабінету Міністрів України (КМУ), накази міністерств, різноманітні норми, процедури, стандарти і керівництва. Існує чимало підзаконних актів державних органів (міністерств, державних установ, державних інспекцій, державних служб та інших центральних органів влади), які визначають повноваження відповідного державного органу та процедури охорони навколишнього середовища, соціального захисту, доступу до інформації тощо.

Закон «Про оцінку впливу на довкілля» (ОВД) набув чинності у грудні 2017 р. Крім того, у грудні 2017 р. також були прийняті підзаконні норми, необхідні для імплементації закону про ОВД; Положення про критерії визначення планової діяльності, її розширення та зміни, які не підлягають ОВД, Положення про порядок проведення громадського обговорення під час підготовки ОВД, Положення про порядок передачі документації для надання висновку щодо ОВД і фінансування ОВД та про порядок ведення Єдиного реєстру щодо ОВД.

Закон про ОВД встановлює правову та організаційну політику щодо ОВД з метою уникнення і запобігання шкоді навколишньому середовищу, забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього середовища, раціонального використання та відновлення природних ресурсів у процесі прийняття рішень щодо здійснення економічної діяльності, яка може спричинити значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів. В рамках процесу ОВД, органи охорони навколишнього середовища (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів (Мінприроди) або регіональні представництва Мінприроди) повинні надати оцінку впливу на довкілля, і звіт стає предметом громадського обговорення. Виходячи з цього, природоохоронні органи надають свою думку щодо оцінки, і відповідно видається дозвіл на здійснення запланованої діяльності.

Основні екологічні та соціальні закони і нормативні акти наведені в Таблиці 4 нижче.

Таблиця 4. Ключове екологічне і соціальне законодавство України

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Закон про охорону праці	Цей закон містить основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я під час здійснення трудової діяльності, права на належні, безпечні та здорові умови праці, регулює відносини між роботодавцем і працівником з питань охорони праці та техніки безпеки, і виробничий цикл.	Цей закон стосується усієї діяльності, пов'язаної з роботою в рамках підпроектів.
Закон про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення	Цей закон регулює питання охорони здоров'я і визначає права та обов'язки державних органів, компаній, організацій і громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби та здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на здоров'я громадян.

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
Закон про відходи	Цей закон визначає правові, організаційні та економічні основи діяльності, пов'язаної із запобіганням або скороченням утворення відходів, їх збиранням, транспортуванням, зберіганням, сортуванням, переробкою, утилізацією та видаленням, а також із запобіганням негативному впливу відходів на навколишнє середовище і здоров'я людини.	Ця норма стосується поводження з відходами.
Закон про оцінку впливу на довкілля	Цей закон встановлює правові та організаційні основи оцінки впливу на довкілля, спрямованої на запобігання будь-якій шкоді навколишньому середовищу, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання та відтворення природних ресурсів.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів, на які поширюється дія цього закону.
Закон про охорону навколишнього середовища	Цей закон визначає правові, економічні та соціальні основи охорони навколишнього середовища для добробуту сучасного і майбутніх поколінь.	Цей закон стосується потенційного впливу підпроектів на навколишнє середовище.
Закон про Червону книгу	Цей закон містить юридичні визначення та класифікації, включаючи відповідні методологічні питання і рекомендації щодо ідентифікації та класифікації видів Червоного списку України, а також вимоги щодо збереження цих видів та обов'язки відповідних установ.	Цей закон стосується будь-якого потенційного впливу підпроектів на види Червоного списку та їх середовища існування.
Закон про тваринний світ	Цей закон регулює відносини у сфері охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу, зберігає та покращує середовище існування диких тварин, а також забезпечує умови збереження всього різноманіття видів і популяцій тварин.	Цей закон стосується будь-якого потенційного впливу підпроектів на види тваринного світу та їх середовища існування.
Закон про рослинний світ	Цей закон регулює суспільні відносини у сфері охорони, використання та відтворення дикорослих та інших несільськогосподарських судинних рослин, грибів, морських водоростей, лишайників, а також грибів, їх груп і місць зростання.	Цей закон стосується будь-якого потенційного впливу підпроектів на рослинний світ.
Закон про стратегічну екологічну оцінку	Метою цього закону є створення правової основи щодо проведення стратегічної екологічної оцінки для забезпечення охорони навколишнього середовища, запобігання або мінімізації потенційних негативних наслідків окремих планів і програм.	Цей закон стосується потенційних екологічних наслідків планів та програм і не має відношення до підпроекту, що охоплюють дані ESMF.
Закон про охорону якості повітря	Цей закон охоплює управління якістю повітря та запобігання серйозному впливу викидів на якість атмосферного повітря.	Цей закон стосується викидів у повітря під час реалізації підпроектів.
Закон про морські порти	Цей закон визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності в морських портах.	Цей закон стосується потенційного впливу морських портів.
Закон про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну	Метою Програми є визначення основних напрямків державної політики у сфері водного господарства для потреб людей та промисловості, збереження і відновлення водних ресурсів, впровадження комплексного управління водними ресурсами, поновлення ролі меліорованих земель у забезпеченні продовольством та ресурсами, оптимізація споживання води, запобігання і	Цей закон стосується діяльності, пов'язаної з питною водою та стічними водами.

Законодавство	Опис	Актуальність для Проекту
річки Дніпро на період до 2021 року	пом'якшення впливу на водні ресурси.	
Водний кодекс	Водний кодекс сприяє формуванню водного та екологічного правопорядку і забезпечує екологічну безпеку населення, а також більш ефективно, обґрунтоване використання вод та їх захист від забруднення, зараження та виснаження.	Цей кодекс стосується діяльності, пов'язаної з питною водою та стічними водами.
Земельний кодекс	Цим кодексом регулюються результати впливу на ґрунти, що виникають внаслідок використання надр, лісів, вод, а також рослин і тварин.	Цей кодекс стосується потенційного впливу підпроектів на ґрунти.
Лісовий кодекс	Цей кодекс спрямований на забезпечення захисту, відтворення та стійкого використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства.	Цей кодекс стосується потенційного впливу підпроектів на лісові території.
Трудовий кодекс	Цей кодекс регулює індивідуальні та колективні трудові відносини, трудову юрисдикцію, а також інші відносини, які безпосередньо пов'язані з робочою силою.	Цей кодекс стосується трудових відносин під час реалізації підпроектів.
Кодекс України про надра	Цей кодекс враховує важливість раціонального використання та охорони надр з метою захисту інтересів держави та громадян.	Цей кодекс стосується впливу підпроектів на надра
Закон про культурну спадщину	Цей закон регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини.	Цей закон не має відношення до жодного з підпроектів, оскільки підпроекти, які мають несприятливий вплив на культурну спадщину, не матимуть права на фінансування.

3.2. Соціально-екологічні принципи Світового банку та соціально-екологічні стандарти

Соціально-екологічні принципи Світового банку набули чинності у жовтні 2018 р. Дані принципи визначають зобов'язання Банку щодо сталого розвитку через здійснення політики Банку та низку екологічних і соціальних стандартів (ЕСС), призначених для підтримки проектів позичальників, з метою ліквідації крайньої бідності та сприяння спільному процвітанню.

ЕСС Світового банку встановлюють вимоги, яким мають відповідати Позичальники щодо виявлення, оцінки і пом'якшення соціальних та екологічних ризиків і наслідків, пов'язаних із підпроектами, що підтримуються Банком при фінансуванні інвестиційних проектів. Виявлено, що шість із десяти ЕСС мають відношення до сфери діяльності даного Проекту, а саме:

- ЕСС1 - Оцінка та управління екологічними і соціальними ризиками та впливом;
- ЕСС2 - Робочий персонал та умови праці;
- ЕСС3 - Раціональне використання ресурсів, запобігання забрудненню довкілля і управління ним;

- ЕСС4 - Охорона здоров'я і забезпечення безпеки населення;
- ЕСС6 - Збереження біорізноманіття і стале управління живими природними ресурсами;
- ЕСС10 - Залучення зацікавлених сторін і розкриття інформації.

ЕСС5 - Придбання землі, обмеження землекористування і примусове переселення не актуальне для даного Проекту. Оскільки він не фінансуватиме діяльність, яка вимагає відведення землі, обмежень щодо її використання та примусового переселення.

ЕСС7 - Корінні народи/ історично незахищені традиційні місцеві громади країн Африки на південь від Сахари не має відношення до Проекту, оскільки передбачається, що на територіях втілення Проекту немає груп корінного населення, які відповідали б визначенню, наведеному в ЕСС7.

ЕСС8 - Культурна спадщина не стосується даного Проекту. Очікується, що жоден із заходів у межах проекту не матиме впливу на культурну спадщину, і подібна діяльність у межах інвестицій не буде придатною для фінансування. Проекти з несприятливим впливом на культурну спадщину пройдуть скринінг за допомогою ESMF. Тим не менше, документи щодо екологічної та соціальної оцінки по конкретних підпроектах включатимуть, як мінімум, процедури поводження з випадковими знахідками з урахуванням ризику випадкових знахідок під час проведення земляних робіт.

ЕСС9 - Фінансові посередники не мають відношення до цього Проекту, оскільки Проект не залучає фінансового посередника.

Крім ЕСС Світового банку, застосовні Операційні політики (ОП) Світового банку, такі як ОП 7.50 (Проекти на міжнародних водних шляхах) та ОП 7.60 (Проекти на спірних територіях), також були розглянуті щодо їх актуальності до сфери діяльності Проекту. Слід зазначити, що Проект не матиме жодної діяльності, яка ініціює ОП 7.50, і жодна діяльність не відбуватиметься на спірних територіях, що ініціює ОП 7.60.

Крім того, відповідно до ЕСС, до Проекту будуть застосовані настанови Групи Світового банку з питань навколишнього середовища, охорони здоров'я і безпеки життєдіяльності (EHS). Ці настанови EHS є технічними довідковими документами із загальними та галузевими прикладами належної міжнародної промислової практики (GIIP). Загальні настанови EHS містять інформацію про наскрізні проблеми навколишнього середовища, здоров'я і безпеки життєдіяльності, які потенційно стосуються всіх галузей промисловості, і включають наступні розділи:

- Довкілля
- Охорона і безпека праці
- Здоров'я та безпека громадян
- Будівництво та виведення з експлуатації.

Ці загальні настанови EHS розроблені для використання разом із відповідними настановами EHS, які надають користувачам вказівки щодо питань EHS в окремих галузях промисловості. Настанови EHS містять рівні ефективності та заходи, які, як правило, вважається можливим досягти на нових об'єктах з використанням існуючих

технологій за прийнятну ціну. У випадках, коли національні вимоги країн відрізняються від рівнів та заходів, представлених у настановах EHS, до специфікацій проекту будуть застосовані більш жорсткі заходи.

Крім загальних настанов з охорони праці, чинні Рекомендації щодо галузі промисловості для цього Проекту залежатимуть від конкретного типу грантів/підпроектів, однак вони можуть включати наступні:

- Настанови EHS щодо водопостачання та водовідведення,
- Настанови EHS щодо розвитку туризму і готельних послуг
- Настанови EHS щодо об'єктів поводження з відходами
- Настанови EHS щодо перевезень
- Настанови EHS щодо заготівлі лісів
- Настанови EHS щодо виробництва однорічних с/г культур
- Настанови EHS щодо аквакультури
- Настанови EHS щодо виробництва багаторічних с/г культур
- Настанови EHS щодо переробки риби

3.2.1. ЕСС1 - Оцінка та управління екологічними і соціальними ризиками та впливом

Світовий банк вимагає проведення оцінки, управління та моніторингу екологічних і соціальних ризиків та впливу проектів, що підтримуються Світовим банком, для забезпечення їх обґрунтованості та стійкості з екологічної і соціальної точки зору. Завданнями ЕСС1 є:

- виявляти, оцінювати та управляти екологічними і соціальними ризиками та впливом проекту таким чином, щоб це відповідало ЕСС;
- прийняти ієрархічний підхід до пом'якшення ризиків, щоб передбачити та уникнути ризиків і наслідків, а якщо уникнути їх неможливо - мінімізувати або зменшити ризики та наслідки до прийнятних рівнів, після того, як ризики та наслідки мінімізовані або зменшені, пом'якшити їх вплив, а якщо значний залишковий вплив залишиться, компенсувати або збалансувати його, якщо це доцільно з технічної та фінансової точки зору;
- прийняти диференційовані заходи, аби уникнути непропорційного негативного впливу на тих, хто перебуває у неблагополучному чи вразливому стані, і щоб вони не опинились осторонь процесу розподілу переваг та можливостей розвитку в результаті втілення проекту;
- використовувати національні екологічні та соціальні інститути, системи, закони, положення і процедури для оцінки, розробки та реалізації проектів, якщо вони значною мірою відповідають вимогам ЕСС;
- сприяти покращенню екологічних і соціальних показників таким чином, щоб визнати та збільшити спроможність позичальника.

ЕСС1 визначає відповідальність агенцій, що виконують проект стосовно оцінки, управління та моніторингу екологічних і соціальних ризиків та наслідків, пов'язаних з

кожною стадією проекту, що підтримується Світовим банком, з метою досягнення екологічних і соціальних результатів відповідно до ЕСС.

Відповідно до вимог ЕСС1, Позичальник: (i) проведе екологічну і соціальну оцінку з метою оцінки ризиків і наслідків запропонованих підпроектів; (ii) підготує ESIA або ESMP по окремих підпроектах; (iii) забезпечить залучення зацікавлених сторін і розкриття відповідної інформації згідно ЕСС10; (iv) розробить План екологічно-соціальних зобов'язань (ESCP) та впровадить усі заходи та дії, визначені у правовому порядку, включаючи ESCP; та (v) виконуватиме моніторинг і звітуватиме про екологічні та соціальні результати проекту відповідно ЕСС.

Майже вся діяльність у рамках проекту матиме результатом позитивний екологічний і соціального вплив через поліпшення врядування з метою покращення екологічного стану Чорного моря. Діяльність у сфері політики та розвитку потенціалу матиме результатом непрямі позитивні результати, такі як збереження водних видів, поліпшення використання води та якості очищених стічних вод, зменшення забруднення ґрунту, тоді як інвестиційна складова проекту може спричинити такі несприятливі наслідки, як утворення і поводження з відходами, використання енергії, шум, викиди пилу, проблеми охорони і безпеки праці (ОБП), які матимуть тимчасовий і зворотній характер, будуть малими за масштабами і прив'язані до конкретного місця, і їх можна буде легко пом'якшити за допомогою належної управлінської практики.

3.2.2. ЕСС2 - Робочий персонал та умови праці

Метою ЕСС2 є: (i) сприяння безпеці та здоров'ю на виробництві; (ii) сприяння справедливому поводженню, недискримінації та рівним можливостям працівників проекту; (iii) захист працівників, включаючи вразливих працівників, таких як жінки, особи з інвалідністю, діти (працездатного віку, відповідно до ЕСС2) та працівники-мігранти, працівники за контрактом, громадські працівники і працівники основних постачальників, у відповідних випадках; (iv) запобігання використанню всіх форм примусової та дитячої праці (v) підтримка принципів свободи асоціацій і колективних переговорів працівників проекту у спосіб, що відповідає національному законодавству; та (vi) забезпечення працівників проекту доступними засобами для вирішення проблем на робочому місці. Актуальність і сфера застосування ЕСС2 залежать від екологічної та соціальної оцінки, описаної у ЕСС1.

ЕСС2 вимагає, щоб усі роботи проводилися з дотриманням заходів безпеки на будівництві: обов'язкове носіння засобів індивідуального захисту і безпечне використання, поводження, зберігання та транспортування небезпечних речовин (наприклад, фарб, розчинників, клеїв, нафтопродуктів, дезінфікуючих засобів, матеріалів, що містять свинець тощо). Те саме стосується періоду експлуатації для всього встановленого нового обладнання. Висуваючи вимоги щодо безпеки і гігієни праці, стандарт також передбачає механізм подання скарг працівниками, зайнятими за проектом.

Проект не фінансуватиме будь-які великі будівельні роботи; отже, вплив буде тимчасовим, зворотним і легким для управління з точки зору заходів з пом'якшення, включених до ESMF і документів з питань екологічної і соціальної безпеки підпроектів. Приплив робочої сили, пов'язаний з грантовою діяльністю, не очікується, і

передбачувані ризики SEA/SH будуть низькими. Передбачається, що проект залучатиме основний персонал і працівників за контрактом. Залучення громадських працівників проектом не очікується. Основний персонал включатиме: а) персонал ОЧЕС, призначений для роботи над проектом, і б) технічних консультантів, залучених ОЧЕС. ОЧЕС є багатосторонньою установою, і умови роботи її персоналу регулюються Положеннями про персонал Постійного міжнародного секретаріату Організації Чорноморського економічного співробітництва, яке розміщено на веб-сайті ОЧЕС. Ці положення, які узгоджуються з вимогами ЕСС2, продовжуватимуть застосовуватися до персоналу ОЧЕС. Технічні консультанти, які фінансуються в рамках проекту, будуть найняті відповідно до процедур закупівель Світового банку.

Працівники за контрактом можуть включати працівників фірм, найнятих для проведення технічних і політичних досліджень, діяльності з навчання і розбудови потенціалу, а також працівників фірм та організацій, залучених до здійснення діяльності, що фінансується за рахунок грантів. З метою оцінки та управління загальними ризиками, пов'язаними з робочою силою проекту, включаючи специфічні для кожної країни трудові ризики та процедури управління підпроектами, буде підготовлений Порядок організації праці. Залежно від характеру діяльності в кожній країні, у рамках ESMP буде підготовлено Порядок організації праці (ПОП).

Передбачається, що трудові ризики будуть в основному пов'язані з питаннями ОБП по невеликих грантах. Ці ризики і наслідки розглядаються у ESMF та у прив'язаних до конкретного місця виконання робіт ESMP, у міру необхідності. Настанови Світового банку з питань навколишнього середовища, охорони здоров'я і безпеки життєдіяльності (EHS) включені до ESMF, і вони будуть дотримані під час реалізації проекту.

Ризики дитячої та примусової праці не передбачаються, і така діяльність буде включена до Чорний список проекту. ПОП включатиме запропонований Кодекс поведінки для подолання ризиків SH/SEA. Стандарти та керівні принципи для бізнесу, що будуть розроблені відповідно до Компоненту 1 Проекту, включатимуть принципи ЕСС2.

3.2.3. ЕСС3 - Раціональне використання ресурсів, запобігання забрудненню довкілля і управління ним

Метою ЕСС3 є: (i) сприяння сталому використанню ресурсів, включаючи енергію, воду та сировину; (ii) уникнення або мінімізація несприятливого впливу на здоров'я людей і навколишнє середовище, уникнення або мінімізація забруднення від проектної діяльності; (iii) уникнення або зведення до мінімуму у проекті викидів коротко- та довготривалих забруднювачів, що впливають на клімат; (iv) уникнення або мінімізація утворення безпечних та небезпечних відходів; та (v) мінімізація та управління ризиками і впливом, пов'язаними із застосуванням пестицидів. Застосування ЕСС3 залежить від екологічної та соціальної оцінки, описаної у ЕСС1.

ЕСС3 встановлює вимоги щодо забезпечення ефективності використання ресурсів, запобігання та управління забрудненням протягом усього життєвого циклу проекту відповідно до належної міжнародної промислової практики (GIIIP). Актуальність цього ЕСС визначається під час проведення екологічної та соціальної оцінки, описаної у ЕСС1.

Гранти на інновації з метою зменшення забруднення будуть інтегровані з вимогами ЕССЗ. Щодо грантів з видами діяльності з помірним ризиком, будуть підготовлені ESMP з прив'язкою до місця виконання робіт для оцінки ризиків і наслідків та відповідних заходів щодо їх пом'якшення, які також будуть спрямовані на ефективне використання таких ресурсів, як енергоносії і вода.

Потенційний екологічний та соціальний вплив, пов'язаний із діяльністю, що фінансується проектом, буде загалом позитивним, оскільки підготовка проекту передбачатиме очищення стічних вод, деконтамінацію води або споруди для повторного використання води. Підкомпонент 2.2 може включати розробку різних етапів підготовки проектів, таких як попередні техніко-економічні обґрунтування, економічний та фінансовий аналіз, оцінка екологічного та соціального впливу. Якщо за цим компонентом будуть фінансуватися дослідження з оцінки впливу на довкілля та суспільство, потенційні ризики для навколишнього середовища, такі як створення шуму, пилу та утворення відходів на різних етапах будівництва та експлуатації потенційних інвестицій, будуть оцінені та буде підготовлене ТЗ для проведення ESIA і окремого ESMP включно з вимогами ESF. Оцінки будуть враховувати загальні та галузеві Керівні принципи EHS, де це необхідно, відповідно до дизайну проекту.

3.2.4. ЕСС4 - Охорона здоров'я і забезпечення безпеки населення

ЕСС4 зосереджується на ризиках і впливі проектів на здоров'я та безпеку громад. ЕСС4 визнає, що проектна діяльність, обладнання та інфраструктура можуть підвищити ризики і вплив на громади, та розглядає відповідальність Позичальників у цьому зв'язку щодо їх уникнення або мінімізації, приділяючи особливу увагу вразливим людям. Завдання ЕСС4 полягають у тому, щоб: (i) передбачити та уникнути несприятливого впливу на здоров'я і безпеку спільнот, що зазнали впливу проекту, протягом його життєвого циклу як за звичайних, так і за нестандартних обставин; (ii) сприяти якості та безпеці, а також враховувати вплив на зміни клімату при проектуванні та будівництві інфраструктури, (iii) уникати або зводити до мінімуму вплив на населення ризиків, пов'язаних з дорожнім рухом та безпекою дорожнього руху, хворобами та небезпечними матеріалами; (iv) запровадити ефективні заходи боротьби з наслідками надзвичайних ситуацій; та (v) забезпечити охорону персоналу і майна таким чином, щоб уникнути або мінімізувати ризики для проекту.

Реалізація заходів, що фінансуються за компонентом малих грантів, може спричинити тимчасовий неспокій для місцевих громад. В цьому ESMF розглядаються вимоги стандартів, тоді як ризики та вплив, пов'язані з місцем виконання робіт, наприклад тимчасові перебої руху транспорту, передбачатимуть відповідні заходи з пом'якшення, щоб запобігти або мінімізувати ризики та вплив за допомогою ESMP для місця виконання робіт, що відповідають вимогам настанови Групи Світового банку з питань навколишнього середовища, охорони здоров'я і безпеки життєдіяльності.

Якщо необхідно, при виконанні невеликих будівельних або монтажних робіт будуть проводитись інструктажі з питань охорони праці та техніки безпеки під час проведення таких робіт, які відповідатимуть вимогам ESMP, що стосуються таких випадків. Приплив робочої сили не передбачається. Кодекс поведінки буде запроваджено для грантової діяльності.

3.2.5. ЕСС6 - Збереження біорізноманіття і стале управління живими природними ресурсами

ЕСС6 визнає, що охорона та збереження біорізноманіття і стале управління живими природними ресурсами є основоположними для сталого розвитку. Біорізноманіття визначається як різноманіття живих організмів, що мешкають у всіх середовищах, включаючи, зокрема, наземні, морські та інші водні екосистеми та екологічні комплекси, частиною яких вони є; це включає різноманітність у межах видів, між видами та екосистемами. Біорізноманіття часто лежить в основі екосистемних послуг, які цінують люди. Тому вплив на біорізноманіття часто може негативно впливати на надання екосистемних послуг.

Вимоги ЕСС6 охоплюють: (i) загальні вимоги, включаючи оцінку ризиків і наслідків, збереження біорізноманіття та середовищ існування (змінені, природні та критичні місця існування), охоронювані законом і міжнародно визнані території з високою цінністю біорізноманіття, інвазивні чужорідні види і стале управління живими природними ресурсами та (ii) первинних постачальників.

ЕСС6 визнає важливість збереження основних екологічних функцій середовищ існування, включаючи ліси, та біорізноманіття, яке вони підтримують. Середовище існування визначається як наземна, прісноводна чи морська географічна одиниця або повітряний шлях, які підтримують спільноти живих організмів та їх взаємодію з неживим середовищем. Усі середовища існування підтримують комплексність живих організмів і відрізняються з точки зору різноманіття видів, чисельності та важливості.

Проект матиме важливі екологічні переваги завдяки характеру запропонованої діяльності. Чорноморський регіон багатий біорізноманіттям і включає багато важливих заповідних територій у всіх прибережних країнах. ESMF забезпечує оцінку поточного стану біорізноманіття в районі басейну Чорного моря і загалом визначає чутливі/охоронювані території та середовища існування, які знаходяться в регіоні реалізації проекту.

ESMF включає положення щодо ЕСС6, а діяльність, яка може мати негативний вплив на критичні середовища існування, пройде скринінг. ESMP для окремих ділянок, які мають бути підготовлені до отримання грантів, також розглядатимуть потенційні наслідки та відповідні заходи щодо їх уникнення/пом'якшення стосовно біорізноманіття. Технічні завдання, які будуть підготовлені для діяльності з розбудови спроможності з метою встановлення стійких стандартів бізнесу і попереднього техніко-економічного обґрунтування потенційних інвестицій, будуть включати як аспекти збереження заповідних територій, так і аспекти сталого управління природними ресурсами.

3.2.6. ЕСС10 - залучення зацікавлених сторін і розкриття інформації

Через ЕСС10 Світовий банк визнає важливість відкритої та прозорої взаємодії між організацією-виконавцем і зацікавленими сторонами проекту як суттєвого елементу належної міжнародної практики. Ефективне залучення зацікавлених сторін може покращити екологічну та соціальну стійкість проектів, покращити сприйняття проектів і здійснити значний внесок в успішну розробку та впровадження проекту.

Завдання ЕСС10 полягають у наступному: (i) встановити системний підхід до залучення зацікавлених сторін, який допоможе позичальникам визначити їх і побудувати та підтримувати із зацікавленими сторонами конструктивні стосунки, зокрема з тими, хто зазнали впливу проекту; (ii) оцінити рівень інтересу зацікавлених сторін та підтримки проекту і забезпечити врахування поглядів зацікавлених сторін при розробці проекту та щодо екологічних і соціальних показників; (iii) сприяти та надавати засоби для ефективної і всеосяжної взаємодії зі сторонами, що зазнають впливу проекту, протягом усього життєвого циклу проекту з питань, які потенційно можуть справляти вплив на них; (iv) забезпечити своєчасне, зрозуміле, доступне, у відповідний спосіб і у належному форматі розкриття відповідної проектної інформації про екологічні та соціальні ризики і наслідки;

Діяльність за Проектом відбуватиметься в Туреччині, Грузії, Україні та Республіці Молдова. ОЧЕС буде нести загальну відповідальність за його реалізацію, включаючи діяльність щодо впровадження Проекту в кожній країні в координації з національними установами. Це може призвести до ризику ускладнення координації зацікавлених сторін, що буде розглянуто при розробці проекту, а також у Планах залучення зацікавлених сторін (ПЗЗС) на рівні регіону і на рівні країни. На цьому етапі не відомі

точні місця впровадження інноваційних грантів, які будуть реалізовані кожною країною-бенефіціаром. ПЗЗС на регіональному рівні окреслює підхід до залучення як населення, що зазнало впливу проекту (РАР), так й інших заінтересованих сторін (ІЗС). В ньому будуть викладені загальні принципи та стратегія співпраці з метою виявлення зацікавлених сторін та планування процесу їх залучення відповідно до ЕСС10.

ОЧЕС та державні установи домовляться про імплементаційні механізми залучення зацікавлених сторін на рівні країни, включаючи підготовку конкретних для кожної країни ПЗЗС для низки підпроектів (діяльності, що фінансується за рахунок грантів). ПЗЗС, специфічні для кожної країни, будуть підготовлені, розкриті та обговорені перед початком будь-якої діяльності в кожній країні.

Початкова оцінка показала, що прямо зацікавлені сторони включають Міністерство охорони навколишнього середовища та сільського господарства Грузії, Міністерство сільського господарства, регіонального розвитку та охорони навколишнього середовища Республіки Молдова, Міністерство охорони навколишнього середовища та урбанізації і Міністерство сільського та лісового господарства Туреччини, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, місцеві муніципалітети в басейні Чорного моря в країнах-бенефіціарах, місцеві бізнес-асоціації у сфері сільського господарства та аквакультури, туризму та перевезень, і місцеві неурядові організації, що залучатимуться до заходів, фінансованих за рахунок грантів. Під час підготовки проекту будуть визначені додаткові групи зацікавлених сторін, а особлива увага буде приділена виявленню вразливих груп серед них. У процесі підготовки ПЗЗС будуть визначені додаткові прямо та непрямо зацікавлених сторін, особливо на місцевому рівні.

ПЗЗС представить способи залучення, адаптовані до потреб і характеристик кожної групи зацікавлених сторін. Організації, що виконують Проект, забезпечать, щоб усі консультації були інклюзивними та доступними (як за форматом, так і за місцем розташування) і проводилися за допомогою каналів, прийнятних у місцевому контексті. ПЗЗС на рівні регіону і на рівні країни будуть розкриті для громадськості, але і надалі оновлюватимуться протягом усього етапу впровадження.

ПЗЗС на регіональному рівні включатиме принципи та керівні процедури для Механізму подання скарг (МПС) з метою розгляду всіх типів скарг, як щодо екологічних, так і щодо соціальних аспектів Проекту, тоді як ПЗЗС на рівні країн пропонуватимуть детальні національні та культурно-чутливі МПС.

3.2.7. ОП 7.50 - Проекти на міжнародних водних шляхах

Дана політика застосовується до наступних видів міжнародних водних шляхів:

- Будь-яка річка, канал, озеро або подібне водоймище, що утворює межу між будь-якою річкою або поверхнева водойма, що проходить через дві або більше держав, незалежно від того, чи є вони членами Світового банку чи ні.
- Будь-яка притока або інша поверхнева водойма, що є складовою будь-якого водного шляху, описаного вище.
- Будь-яка затока, залив, протока або канал, обмежені двома або більшою кількістю держав, або, якщо вони знаходяться у межах однієї держави, але

визнані необхідними каналами сполучення між відкритим морем та іншими державами чи будь-якою річкою, що впадає у такі води.

Ця політика також поширюється на такі типи проектів:

- Гідроелектроенергетика, зрошення, боротьба з паводками, судноплавство, водовідведення, водопостачання та стічні води, промислові та подібні проекти, які передбачають використання або потенційне забруднення міжнародних водних шляхів, як описано вище.
- Робочі проекти та інженерні дослідження проектів згідно з вищезазначеними заявами, включаючи ті, які будуть виконуватися Світовим банком як виконавчим агентством або в будь-якій іншій якості.

У разі, якщо запропонований проект потребує виконання цієї ОП (на основі оцінки Світового банку), Банк вимагатиме від держави-бенефіціара, якщо вона цього ще не зробила, офіційного повідомлення інших прибережних країн про запропонований проект та його деталі. Якщо потенційний позичальник інформує СБ, що не бажає робити таке повідомлення, зазвичай це робить сам Світовий банк. Можуть бути деякі винятки щодо вимог повідомлення, але все ж таки очікується оцінка потенційного впливу на прибережні держави.

Гранти/підпроекти, які фінансуватимуться за Проектом, не містять жодної діяльності, що ініціюватиме ОП 7.50.

3.2.8. ОП 7.60 - Проекти на спірних територіях

Проекти на спірних територіях можуть викликати низку проблем делікатного характеру, що зачіпають відносини не тільки між Світовим банком та його країнами-членами, а й між країною, в якій здійснюється проект, та однією чи кількома сусідніми країнами. Світовий банк може підтримати проект у спірній зоні, якщо зацікавлені уряди погоджуються з тим, що до врегулювання суперечки проект, запропонований для країни А, може виконуватись без шкоди для претензій країни В.

Для кожного проекту на спірних територіях Світовий банк враховує характер суперечки і може підтримати такий проект у наступних випадках:

- Інші претенденти на спірну територію не заперечують щодо виконання проекту;
- Проект не завдає шкоди інтересам інших претендентів;
- Суперечка не здобула міжнародного визнання або не є активною.

Гранти/підпроекти, які будуть фінансуватися, не ініціюватимуть виконання цієї ОП, оскільки чотири країни, де виділятимуться гранти, не знаходяться на спірних територіях, визнаних Світовим банком (згідно загальнодоступних даних Каталогу даних Світового банку щодо спірних територій у світі - <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-bank-official-boundaries>).

3.3. Аналіз прогалин між нормативно-правовими рамками країн та ЕСС Світового банку

Був проведений аналіз прогалин з метою виявлення основних відмінностей між національним законодавством та вимогами ЕСС Світового банку, пов'язаних з Проектом, та реалізацією грантів/підпроектів для кожної країни, що її охоплюють дані ESMF. Аналіз прогалин ґрунтується переважно на загальнодоступних попередніх дослідженнях і не обов'язково відображає ретельну оцінку національного законодавства. У цьому контексті прогалини, виявлені між національним законодавством та ЕСС Світового банку, наведені у таблицях нижче, включаючи запропоновані засоби подолання цих прогалин.

Основні розбіжності між ЕСС СБ та відповідним законодавством Грузії наведені в Таблиці 5 нижче.

Таблиця 5. Суттєві розбіжності між ЕСС СБ та законодавством Грузії

Екологічні та соціальні стандарти Світового банку (ЕСС)	Розбіжності	Засоби подолання розбіжностей
ЕСС1: Оцінка та управління екологічними і соціальними ризиками та впливом	<p>Основні невідповідності між національним законодавством з ОВД та ЕСС1 полягають у наступному:</p> <p>На відміну від ЕСФ Світового банку, національний кодекс оцінки довілля не вимагає будь-якої форми екологічної та соціальної оцінки і управління діяльністю, що не потребує повноцінної ОВД.</p> <p>Не вистачає належного механізму проведення громадських консультацій щодо екологічних і соціальних аспектів діяльності, яка не підлягає проведенню повноцінної ОВД.</p> <p>Оцінка соціального впливу не повністю інтегрована до національного законодавства, і це призводить до відсутності належних базових даних із соціальних питань та оцінки соціального впливу проекту, включаючи вплив на незахищені або вразливі групи населення та гендерні питання в ОВД.</p> <p>Сукупний вплив розглядається у повноцінній ОВД, але в іншому випадку ігнорується.</p> <p>Неясно, як використовувати результати моніторингу для адаптивного управління поточними проектами.</p>	<p>ESMP повинні бути підготовлені відповідно до ЕСС1 і цього ESMF для підпроектів з потенційними помірними ризиками та наслідками.</p>
ЕСС2: Робочий персонал та умови праці	<p>Кодекс законів про працю Грузії в значній мірі охоплює основні сфери, передбачені ЕСС2. Хоча Кодекс законів про працю передбачає механізм вирішення спорів, до роботодавців не висувається особливої вимоги щодо створення механізму подання скарг працівниками.</p>	<p>Порядок організації праці надає керівництво щодо відповідних управлінських заходів (таких як механізм подання скарг для працівників, кодекс поведінки тощо), передбачених ЕСС2, і повинен використовуватися для підпроектів.</p>
ЕСС3: Раціональне використання ресурсів, запобігання забрудненню довкілля і управління ним	<p>Більшість відповідних законів і правил відповідають директивам ЄС. Між ЕСС3 та вимогами національного законодавства немає значних розбіжностей.</p>	
ЕСС4: Охорона здоров'я і забезпечення безпеки населення	<p>Закон про охорону навколишнього середовища встановлює загальні принципи охорони здоров'я і забезпечення безпеки населення. Ряд технічних регламентів стосується інших аспектів ЕСС4. Проте існують деякі розбіжності, такі як безпечна відстань між житловими районами та певними типами лінійної інфраструктури. Вплив припливу робочої сили та ризики, пов'язані з гендерним насильством, також прямо не охоплені національним законодавством.</p>	<p>Повинні бути підготовлені ESMP з урахуванням ЕСС4 та відповідно до ЕСС1 і цього ESMF для підпроектів з потенційними помірними ризиками та наслідками.</p>

Екологічні та соціальні стандарти Світового банку (ЕСС)	Розбіжності	Засоби подолання розбіжностей
ЕСС6: Збереження біорізноманіття і стале управління живими природними ресурсами	<p>У Грузії є міцна нормативна база щодо захисту, збереження та відновлення біорізноманіття. Немає значних прогалин з точки зору політики. Однак менше уваги приділяється збереженню середовищ існування. Відсутній диференційований підхід до трансформованих, природних і критичних середовищ існування.</p> <p>Управління біорізноманіттям за межами офіційних заповідних територій є складним завданням через правові розбіжності, а також через відсутність технічних і методологічних вказівок. Екосистемні послуги та компенсація біорізноманіття не відображені у національному законодавстві.</p>	Для підпроектів з потенційними помірними ризиками і наслідками повинні бути підготовлені ESMP з урахуванням ЕСС6, якщо це необхідно, виходячи з місця розташування підпроектів,.
ЕСС10: Залучення зацікавлених сторін і розкриття інформації	Загальний адміністративний кодекс та Кодекс екологічної оцінки встановлюють ключові принципи залучення зацікавлених сторін і розкриття інформації щодо проектів розвитку. На практиці існують розбіжності з ЕСС10 щодо інформування зацікавлених сторін про деталі проектів і отримання зворотного зв'язку від них, забезпечення участі вразливих груп і наявності функціональних систем розгляду скарг.	План залучення зацікавлених сторін надає відповідні засоби щодо цього питання і має бути прийнятий/застосований під час реалізації підпроектів.

Основні розбіжності між ЕСС СБ та відповідним законодавством Республіки Молдова наведені в Таблиці 6 нижче.

Таблиця 6. Суттєві розбіжності між ЕСС СБ та законодавством Республіки Молдова

Екологічні та соціальні стандарти Світового банку (ЕСС)	Розбіжності	Засоби подолання розбіжностей
ЕСС1: Оцінка і управління екологічними та соціальними ризиками та впливом	<p>Основні розбіжності між національним законодавством з ОВД та ЕСС1 полягають у наступному:</p> <p>Не вистачає належного механізму проведення громадських консультацій щодо екологічних і соціальних аспектів діяльності, яка не підлягає проведенню повноцінної ОВД.</p> <p>Оцінка соціального впливу не повністю інтегрована до національного законодавства, і це призводить до відсутності належних базових даних із соціальних питань та оцінки соціального впливу проекту, включаючи вплив на незахищені або вразливі групи населення та гендерні питання в ОВД.</p>	ESMP повинні бути підготовлені відповідно до ЕСС1 і цього ESMF для підпроектів з потенційними помірними ризиками та наслідками.

Екологічні та соціальні стандарти Світового банку (ЕСС)	Розбіжності	Засоби подолання розбіжностей
	<p>Сукупний вплив розглядається у повноцінній ОВД, але в іншому випадку ігнорується.</p> <p>Проекти з потенційним впливом повинні містити відповідні заходи щодо пом'якшення наслідків, однак немає вимоги розробляти ESMP.</p> <p>Моніторинг не вимагається.</p>	
ЕСС2: Робочий персонал та умови праці	Національне законодавство охоплює основні сфери ЕСС2, але не містить положень щодо створення механізму подання скарг.	Порядок організації праці надає керівництво щодо відповідних управлінських заходів (таких як механізм подання скарг для працівників, кодекс поведінки тощо), передбачених ЕСС2, і повинен використовуватися для підпроектів.
ЕСС3: Раціональне використання ресурсів, запобігання забрудненню та управління ним	Відповідні закони та нормативні акти, як правило, відповідають директивам ЄС, і прийняття відповідного законодавства триває. Між ЕСС3 та вимогами національного законодавства відсутні суттєві прогалини.	
ЕСС4: Охорона здоров'я і забезпечення безпеки населення	Загальні принципи охорони здоров'я і забезпечення безпеки населення розглядаються в різних законодавчих актах. Загалом, прогалин з точки зору політики немає. Однак, наслідки припливу робочої сили та ризики, пов'язані з насильством за гендерною ознакою, чітко не охоплюються національним законодавством.	Повинні бути підготовлені ESMP з урахуванням ЕСС4 та відповідно до ЕСС1 і цього ESMF для підпроектів з потенційними помірними ризиками та наслідками.
ЕСС6: Збереження біорізноманіття і стале управління живими природними ресурсами	Немає великого прогалин з точки зору політики. Управління біорізноманіттям за межами офіційних заповідних територій є складним завданням через правові розбіжності, а також через відсутність технічних і методологічних вказівок. Екосистемні послуги та компенсація біорізноманіття не відображені у національному законодавстві.	Для підпроектів з потенційними помірними ризиками і наслідками повинні бути підготовлені ESMP з урахуванням ЕСС6, якщо це необхідно, виходячи з місця розташування підпроектів,.
ЕСС10: Залучення зацікавлених сторін та розкриття інформації	<p>На практиці існують розбіжності з ЕСС10 щодо інформування зацікавлених сторін про деталі проектів з метою отримання їх відгуків.</p> <p>Національне законодавство не передбачає розробки конкретного плану залучення зацікавлених сторін до проекту для проведення публічних консультацій.</p> <p>Національне законодавство містить положення, які дозволяють громадянам</p>	План залучення зацікавлених сторін надає відповідні засоби щодо цього питання і має бути прийнятий/застосований під час реалізації підпроектів.

Екологічні та соціальні стандарти Світового банку (ЕСС)	Розбіжності	Засоби подолання розбіжностей
	<p>подавати скарги, але їх положення не допускають анонімності. Анонімні або петиції, надіслані без зазначення поштової чи електронної адреси позивача, не розглядаються.</p> <p>Національне законодавство не має спеціальних положень, які б розглядали проблеми вразливих груп у процесі проведення консультацій.</p>	

Основні розбіжності між ЕСС СБ та відповідним законодавством Туреччини наведені в Таблиці 7 нижче.

Таблиця 7. Суттєві розбіжності між ЕСС СБ та законодавством Туреччини

Екологічні та соціальні стандарти Світового банку (ЕСС)	Розбіжності	Засоби подолання розбіжностей
<p>ЕСС1: Оцінка і управління екологічними та соціальними ризиками та впливом</p>	<p>Основні розбіжності між національним регулюванням ОВД та ЕСС1 полягають у наступному:</p> <p>Оцінка соціального впливу не повністю інтегрована до національного законодавства, і це призводить до відсутності належних базових даних із соціальних питань та оцінки соціального впливу проекту, включаючи вплив на незахищені або вразливі групи населення та гендерні питання в ОВД.</p> <p>Відсутність резюме та інформації про правову та інституційну базу в ОВД Туреччини (Технічний рівень інформації у нетехнічному резюме, необхідний у звітах з ОВД, може не відповідати вимогам Світового банку);</p> <p>Обмежені вимоги охоплення сукупного впливу разом з іншими проектами</p> <p>Обмежений акцент на супутніх об'єктах</p> <p>Хоча необхідні заходи пом'якшення та моніторингу з метою подолання негативного впливу, особливих вимог до ESMP немає.</p>	<p>ESMP повинні бути підготовлені відповідно до ЕСС1 і цього ESMF для підпроектів з потенційними помірними ризиками та наслідками.</p>

Екологічні та соціальні стандарти Світового банку (ЕСС)	Розбіжності	Засоби подолання розбіжностей
ЕСС2: Робочий персонал та умови праці	Загалом, національні законодавчі та нормативні акти, що стосуються трудових відносин та умов праці, задовольняють вимогам ЕСС2. Механізм подання скарг для працівників є основною прогалиною між вимогами національним законодавством та ЕСС2. У національному законодавстві щодо трудових відносин та умов праці немає жодної конкретної вимоги, що стосується механізму подання скарг, який дозволяє працівникам доносити свої скарги роботодавцю.	Порядок організації праці надає керівництво щодо відповідних управлінських заходів (таких як механізм подання скарг для працівників, кодекс поведінки тощо), передбачених ЕСС2, і повинен використовуватися для підпроектів.
ЕСС3: Раціональне використання ресурсів, запобігання забрудненню та управління ним	Більшість національного законодавства відповідає директивам ЄС. Між ЕСС3 та вимогами законодавства відсутні суттєві прогалини. Крім того, конкретні дослідження щодо використання ресурсів і запобігання забрудненню, такі як викиди парникових газів (ПГ), спеціально не включені до місцевого процесу ОВД.	ESMP повинні бути підготовлені відповідно до ЕСС1 і цього ESMF для підпроектів з потенційними помірними ризиками та наслідками
ЕСС4: Охорона здоров'я і забезпечення безпеки населення	Загальні принципи охорони здоров'я і забезпечення безпеки населення розглядаються в різних законодавчих актах. Загалом, прогалин з точки зору політики немає. Однак, наслідки припливу робочої сили та ризики, пов'язані з насильством за гендерною ознакою, чітко не охоплюються національним законодавством.	Повинні бути підготовлені ESMP з урахуванням ЕСС4 та відповідно до ЕСС1 і цього ESMF для підпроектів з потенційними помірними ризиками та наслідками.
ЕСС6: Збереження біорізноманіття і стале управління живими природними ресурсами	З точки зору політики прогалини відсутні. У деяких випадках ступінь врахування незахищених законодавством чутливих екологічних територій, таких як основні зони біорізноманіття у місцевому процесі ОВД, не відповідає вимогам, встановленим ЕСС6. Крім того, управління і моніторинг потенційного впливу, заходи щодо пом'якшення та залишкового впливу загалом не описані в деталях.	Для підпроектів з потенційними помірними ризиками і наслідками повинні бути підготовлені ESMP з урахуванням ЕСС6, якщо це необхідно, виходячи з місця розташування підпроектів,.

Екологічні та соціальні стандарти Світового банку (ЕСС)	Розбіжності	Засоби подолання розбіжностей
<p>ЕСС10: Залучення зацікавлених сторін та розкриття інформації</p>	<p>Ефективне і прозоре залучення зацікавлених сторін є основною відмінністю щодо вимог ЕСС10.</p> <p>Національне законодавство не передбачає розробки конкретного плану залучення зацікавлених сторін до проекту з метою проведення публічних консультацій. Залучення зацікавлених сторін є лише вимогою під час процесу ОВД, і відсутні будь-які додаткові вимоги щодо етапів будівництва чи експлуатації проектів.</p> <p>Національне законодавство не має спеціальних положень, які б у процесі проведення консультацій розглядали проблеми вразливих груп.</p> <p>Національне законодавство містить положення, які дозволяють громадянам подавати скарги та пропозиції, але вимоги щодо механізму подання скарг стосовно конкретного проекту відсутні.</p>	<p>План залучення зацікавлених сторін надає відповідні засоби щодо цього питання і має бути прийнятий/застосований під час реалізації підпроектів.</p>

Основні розбіжності між ЕСС СБ та відповідним законодавством України наведені в Таблиці 8 нижче.

Таблиця 8. Суттєві розбіжності між ЕСС СБ та законодавством України

Екологічні та соціальні стандарти Світового банку (ЕСС)	Розбіжності	Засоби подолання розбіжностей
ЕСС1: Оцінка і управління екологічними та соціальними ризиками та впливом	<p>Основні розбіжності між національним законодавством з ОВД та ЕСС1 полягають у наступному:</p> <p>Не вистачає належного механізму проведення громадських консультацій щодо екологічних та соціальних аспектів діяльності, яка не підлягає повномасштабній ОВД.</p> <p>Оцінка соціального впливу не повністю інтегрована до національного законодавства, і це призводить до відсутності належних базових даних із соціальних питань та оцінки соціального впливу проекту, включаючи вплив на незахищені або вразливі групи населення та гендерні питання ОВД.</p> <p>Сукупний вплив розглядається в дуже обмеженому обсязі.</p> <p>Проекти з потенційним впливом повинні мати відповідні заходи щодо пом'якшення наслідків, однак немає вимоги щодо ЕСМР.</p>	<p>ЕСМР повинні бути підготовлені відповідно до ЕСС1 і цього ЕSMF для підпроектів з потенційними помірними ризиками та наслідками.</p>
ЕСС2: Робочий персонал та умови праці	<p>Українське законодавство з охорони та безпеки праці є передовим і відображає всі ключові вимоги ЕСС2. Однак, виконання положень охорони та безпеки праці на рівні підприємства потребує вдосконалення. Крім того, інформованість працівників щодо їхніх прав та з питань охорони праці залишається низькою.</p>	<p>Порядок організації праці надає керівництво щодо відповідних управлінських заходів (таких як механізм подання скарг для працівників, кодекс поведінки тощо), передбачених ЕСС2, і повинен використовуватися для підпроектів.</p>
ЕСС3: Раціональне використання ресурсів, запобігання забрудненню та управління ним	<p>Відповідне законодавство в цілому встановлює стандарти, засновані переважно на використанні гранично допустимих концентрацій, і розпочато дослідження щодо прийняття законодавства ЄС. Для оцінки конкретних питань проектів існують певні розбіжності щодо використання ресурсів та запобігання забрудненню.</p>	<p>ЕСМР повинні бути підготовлені відповідно до ЕСС1 і цього ЕSMF для підпроектів з потенційними помірними ризиками та наслідками</p>
ЕСС4: Охорона здоров'я і забезпечення безпеки населення	<p>Загальні принципи охорони здоров'я і забезпечення безпеки населення розглядаються в різних законодавчих актах. Однак, наслідки припливу робочої сили та ризики, пов'язані з насильством за гендерною ознакою, чітко не охоплюються національним законодавством.</p>	<p>Повинні бути підготовлені ЕСМР з урахуванням ЕСС4 та відповідно до ЕСС1 і цього ЕSMF для підпроектів з потенційними помірними ризиками та наслідками.</p>

Екологічні та соціальні стандарти Світового банку (ЕСС)	Розбіжності	Засоби подолання розбіжностей
ЕСС6: Збереження біорізноманіття і стале управління живими природними ресурсами	<p>Управління біорізноманіттям за межами офіційних заповідних територій є складним завданням через правові розбіжності, а також через відсутність технічних і методологічних вказівок. Екосистемні послуги та компенсація біорізноманіття не відображені у національному законодавстві.</p>	<p>Для підпроектів з потенційними помірними ризиками і наслідками повинні бути підготовлені ESMP з урахуванням ЕСС6, якщо це необхідно, виходячи з місця розташування підпроектів,.</p>
ЕСС10: Залучення зацікавлених сторін та розкриття інформації	<p>На практиці існують розбіжності з ЕСС10 щодо інформування зацікавлених сторін про деталі проектів з метою отримання їх відгуків.</p> <p>Національне законодавство не передбачає розробки конкретного плану залучення зацікавлених сторін до проекту для проведення публічних консультацій. Залучення зацікавлених сторін є лише вимогою під час процесу ОВД, і відсутні будь-які додаткові вимоги щодо етапів будівництва чи експлуатації проектів.</p> <p>Національне законодавство не має спеціальних положень, які б у процесі проведення консультацій розглядали проблеми вразливих груп.</p> <p>Національне законодавство містить положення, які дозволяють громадянам подавати скарги та пропозиції, але вимоги щодо механізму подання скарг стосовно конкретного проекту відсутні.</p>	<p>План залучення зацікавлених сторін надає відповідні засоби щодо цього питання і має бути прийнятий/застосований під час реалізації підпроектів.</p>

4. ОГЛЯД БАЗОВИХ УМОВ

4.1. Фізичне середовище

4.1.1. Стан узбережжя Чорного моря

Чорне море розташоване між Європою та Азією, його басейн є асиметричним, а річки, що впадають у нього, формують різні природні умови на двох континентах. Загальна площа самого моря складає 423 000 км², тоді як його басейн займає площу 2,5 млн км². Прибережна зона країн, розташованих навколо Чорного моря, в основному являє собою поєднання приморських долин і гірських хребтів. Гірський рельєф характерний для Грузії, Туреччини, Росії і частково для Болгарії, Румунії та України. Загальна карта Чорного моря з прилеглими територіями і країнами Чорноморського регіону/басейну, наведена на Рисунку 2.

Рисунок 2. Чорне море і навколишні країни

Підходи до визначення площі прибережної зони (ПЗ) різняться від країни до країни, і, зазвичай, немає правил, що використовуються для визначення меж ПЗ. Таким чином, країни визначили площу і межі своїх прибережних зон переважно для цілей звітності. Існують три підходи до ідентифікації ПЗ, що використовуються країнами чорноморського регіону. Їх підходи базуються на таких принципах:

- Адміністративний поділ (Туреччина).

- Визначені території по обидва боки узбережжя, включаючи окремі ділянки річок, що впадають у море (Грузія).
- Поєднання традицій, специфічного економічного режиму та вимог (Україна).

Грузія

Прибережна зона Грузії визначена відповідно до Керівних принципів комплексного управління прибережною зоною в Грузії, незобов'язуючого документа, виданого Міністерством охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів у 2006 р. Прибережна зона поширюється до зовнішньої межі територіального моря і включає прибережні адміністративні одиниці на максимальну відстань 3 км від берегової лінії та 5 км вздовж річок, що впадають у море.

Охоронні території поблизу узбережжя також розглядаються як частина прибережної зони. Орієнтовна загальна площа прибережної зони складає 7 100 км², а довжина берегової лінії - 310 км.

Республіка Молдова

Хоча Республіка Молдова не має прибережної зони Чорного моря, річки Молдови, що впадають у Чорне море, спричиняють серйозний вплив. Країну можна поділити на три основні річкові басейни, які входять до складу басейну Чорного моря.

Басейн Ністру на сході займає близько 57% території країни. Річка Ністру бере початок у Карпатських горах в Україні та утворює кордон між Україною та Республікою Молдова частково на півночі, північному та південному сході, перш ніж заходить знову на територію України, де простягається приблизно на 20 км до того, як впадає у Чорне море. Загальна довжина річки Ністру становить 1 362 км, з яких 660 км розташовані на території Республіки Молдова.

Дунайський басейн на заході займає близько 35% території країни. Річка Прут, притока Дунаю, бере початок у Карпатських горах в Україні й утворює кордон між Республікою Молдова та Румунією, перш ніж впадає в Дунай відразу після перетину кордону з Україною. Далі річка Дунай продовжується приблизно на 125 км, перш ніж впадає у Чорне море. Річка Прут має загальну довжину 967 км, з яких 695 км проходять територією Республіки Молдова.

У південній частині країни існує декілька річок між басейнами Ністру та Дунаю і вони впадають у Чорне море, проходячи через територію України. Басейни цих річок займають близько 8% території Республіки Молдова.

Туреччина

Чорноморське узбережжя Туреччини завдовжки 1 748 км і простягається від кордону з Болгарією на заході до кордону з Грузією на сході. Площа регіону становить близько 141 000 км² або близько 18% від загальної суходпутної площі Туреччини. Загальна кількість населення регіону становить близько 8 000 000 осіб. Прибережна зона Туреччини включає 14 провінцій, а саме: Артвін, Бартин, Дузче, Гіресун, Кастамону, Кіркларелі, Коджаелі, Орду, Різе, Сакар'я, Самсун, Синоп, Трабзон та Зонгулдак.

Рельєф регіону значною мірою впливає на розподіл населення, а отже, і джерела забруднення уздовж узбережжя. Гірські хребти проходять паралельно вздовж турецького узбережжя Чорного моря, тому мешканці Чорноморського регіону щільно зосереджені у досить вузькій прибережній смузі. Гори також є перешкодою для транспорту, і населення в гірських районах живе у невеликих населених пунктах, а не у великих містах.

Найдовші річки, що впадають у Чорне море, - Кизилірмак (1 335 км), Сакар'я (824 км), Єсілірмак (519 км), Фільос (228 км) та Мелет (165 км). Серед цих річок Кизилірмак, Єсілірмак та Сакар'я мають площі водозбору 78, 65 та 58 тис. км² відповідно. Чорноморське узбережжя Туреччини містить три важливі дельти (Кизилірмак, Єсілірмак і Сакар'я) та лагуни дельти Кизилірмак.

Україна

Прибережна зона України в Чорному морі обмежена кордонами прибережних регіонів (областей) та межами територіальних морських вод. Вона включає території Автономної Республіки Крим, Миколаївської, Херсонської, Одеської областей та міста Севастополя. Загальна розрахункова площа прибережної зони становить 113 400 км². Це відповідає 19% території країни. Довжина берегової лінії від дельти Дунаю до мису Такіл становить 1 628 км.

Прибережна зона включає 14 морських лиманів великих річок (Дунай, Дніпро, Дністер та Південний Буг), що впадають у Чорне море, та вісім заток. Загальна розрахункова площа лиманів становить 1 952 км², а заток - 1 770 км².

4.1.2. Якість води та стічні води

Чорне море характеризується сульфідними глибокими водами. Ця аноксихна зона відокремлена від оксидних верхніх вод субоксичною зоною, де концентрації кисню та вільного сульфіду нижче рівнів, які можна виявити за допомогою надійного методу. Кисень і сульфід є домінуючими окисно-відновними типами над і під субоксичним шаром. Однак, низхідного потоку кисню недостатньо для окислення потоку сульфіду, що рухається вгору. Існування субоксичної зони вимагає, щоб альтернативні окислювально-відновні процеси контролювали цю систему, особливо висхідний потік високотоксичного сульфіду.

Субоксична зона обмежена концентрацією кисню від 3 мкмоль/л до 20 мкмоль/л. Ця зона зустрічається на різних глибинах у Чорному морі, але всюди зустрічається у вузькому інтервалі щільності, приблизно між ізопікналями σ_θ 15,20 та 16,40¹.

Незважаючи на цей природний недолік, Чорне море добре послужило людству, забезпечуючи його продовольчими ресурсами, як природне середовище для відпочинку і транспорту, і навіть як місце захоронення відходів включаючи, можливо,

¹Еміль Станев, П'єр-марі Пулен, Себастьян Граск, Кеннет Джонсон, Ерве Клаустр та ін. Розуміння динаміки окисно-аноксичної взаємодії в Чорному морі. *Geophysical Research Letters*, American Geophysical Union, 2018, 45 (2), стор. 864 - 871. 10.1002/2017gl076206. hal-03138096

ядерні відходи. Великі природні надходження фосфору та азоту з річок, а також необхідних поживних речовин для морських рослин і водоростей, завжди сприяли високому рівню родючості Чорного моря. Серед найсерйозніших проблем - високий рівень евтрофікації за рахунок поживних речовин, які потрапляють з наземних джерел. Забруднення, представлене важкими металами, нафтою та іншими шкідливими речовинами спричиняє безпосередній токсичний вплив на біоту. Суспендовані тверді частинки зменшують проникнення сонячних променів через шар води і тим самим пригнічують розвиток донних біоценозів, пелагічних водоростей та інших організмів. Мінеральні та органічні добрива, що змиваються з полів, стимулюють цвітіння мікрофлори (евтрофікація).

Основними джерелами забруднення води є стік річок, видобуток нафти та газу, атмосферне осадження, навмисне і випадкове скидання відходів із суден. Річкові води забруднюються сільським господарством, промисловістю, комунальними стічними водами, транспортом та іншими секторами економіки, розташованими в басейні. Понад 300 річок, що впадають у Чорне море, мають стік майже з половини Європи та із значної частини Євразії. Основними річками є Дунай, Дніпро та Дон, які є другою, третьою та четвертою найбільшими річками Європи.

Чорноморський басейн і саме море утворюють єдину природну систему. Річки утворюють зв'язок між сухопутною зоною та морем, забезпечуючи морське водосховище скидом води та виходом від ерозії та денудації. Розподіл скидів за державами та регіонами виглядає наступним чином: обсяг води, що надходить у море щороку з Грузії 46,0 км³ (13,2%) та з Туреччини 38,0 км³ (10,9%). З Дунаю до моря поступає 200 км³ води (57,5%). Найбільші річки України виносять у море 55,5 км³ (15,9%) води, а річки Криму 0,3 км³ (0,08%).

У цьому контексті нижче підсумовані підходи до управління водами і стічними водами в Грузії, Республіці Молдова, Туреччині та Україні.

Грузія

Інфраструктури водопостачання, відведення стічних/дощових вод і утилізації твердих побутових відходів відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки їх відмова може призвести до значних наслідків для громад, вартості майна та бізнесу, включаючи шкоду для здоров'я і добробуту людей, а також шкоду для туризму, сільського та лісового господарства.

Системи водопостачання і збору стічних/дощових вод тривалий час не працювали у прибережній зоні Грузії через проблеми з проектуванням та експлуатацією, а також через відсутність технічного обслуговування. Очищення стічних вод в деяких населених пунктах обмежувалося початковою стадією, а в багатьох інших взагалі не існувало. Масштабні інвестиції у відновлення систем водопостачання та водовідведення/дренажу розпочалися у 2005 році в Батумі завдяки Програмі відновлення муніципальної інфраструктури за підтримки KfW. Пізніше, у 2015 році, розпочалося комплексне вдосконалення систем водопостачання та водовідведення у напівміських та сільських районах муніципалітетів Кобулеті, Хелвачаурі, Кеда, Шуахеві та Хуло, що охоплює 330 сіл, де проживають 235 000 жителів.

Ризики, пов'язані з наявністю води, є низькими або навіть непомітними. Достатність водних ресурсів в Аджарії сьогодні та в майбутньому (як прогнозується за допомогою інструментів RCM) означає, що наявність води не повинна бути проблемою. Однак, ймовірність більш серйозних і частіших затоплень, а також більшого поширення водної ерозії та зсувів несе ризик фізичного пошкодження водозаборів, трубопроводів та інших елементів інфраструктури, що може перешкоджати їх безперебійній роботі. Що стосується інфраструктури збору зливових вод, то її вплив і вразливість до прогнозованого впливу зміни клімату є значно більш проблематичними. Приморські міста вже мають схильність до повеней, оскільки системи відводу дощової води не в змозі впоратися із сильними зливами.

Функціональність цих схем водовідведення буде залежати не тільки від тривалості та інтенсивності опадів, але і від коливання рівня моря. Останнє залежить від сезонності, сили морських бур, а також від довготривалої тектонічної активності і глобального потепління. Концептуальний підхід до проектування системи управління зливовими водами передбачає наявність єдиної центральної насосної станції, яка б отримувала весь обсяг зібраної дощової води з певного населеного пункту та перекачувала її у море. Ця ж установка буде використовуватися для прийому морської води і відкачування її назад у море під час штормових підйомів рівня води. Якщо реалізуються найгірші сценарії зміни клімату, можуть знадобитися дуже великі та дорогі насосні системи².

Республіка Молдова

Хоча якість води річок Республіки Молдова покращилася після розпаду Радянського Союзу, Молдова все ще стикається із серйозними проблемами якості з точки зору підземних та поверхневих вод. Забруднення води спричинене насамперед недостатньо очищеними стічними водами, скидами неочищеної води з міської каналізації, неналежним поводженням з твердими побутовими відходами з комунально-житлового сектору, а також накопиченням гною тварин, відкладенням пестицидів від агросектору, забруднюючих речовин від нафтових родовищ, АЗС, та інших джерел постійного забруднення в енергетичному секторі.

Хоча якість води в Республіці Молдова відносно стабільна, ситуацію погіршують недостатні заходи щодо управління стічними водами, такі як відсутність третинної та вторинної очистки в більшості районів. Насправді, система управління водними ресурсами країни часто не може в повній мірі вирішити проблеми, що виникають у зв'язку зі скидами з промисловості та домогосподарств. Це перетворює більшість внутрішніх річок Молдови у сильно забруднені водойми, вода з яких, як видається, становить загрозу для здоров'я населення, якщо її не обробляти належним чином. Крім того, поверхневі джерела води, такі як штучні та природні озера і ставки, мають тенденцію до високої солоності та мінералізації.

Через специфічні кліматичні умови країни, повені та посухи становлять серйозні ризики для водопостачання і водовідведення, на які впливає застарілість або відсутність обладнання. Це надалі погіршується через такі небезпечні погодні умови, як зсуви,

² Група Світового банку, 2020 р. *Вплив зміни клімату на прибережну зону Грузії*. Вашингтон.

шторми та екстремальні зимові температури. Оскільки посухи призводять до зменшення забруднення, якість води, особливо в річках Прут і Дністер, зазнає значного впливу³.

Туреччина

Однією з найбільш очевидних ознак забруднення Чорного моря з берегів Туреччини є неочищені стічні води. Викиди стічних вод у море, які стають особливо інтенсивними під час туристичного сезону, вважаються основною причиною забруднення. Однак надходження великої кількості органічної речовини через стічні води може підвищити каламутність води та зменшити максимальну глибину, на якій можуть рости водорості. Це також збільшує біохімічну потребу кисню (БПК) води, оскільки бактерії потребують кисню для руйнування органічних речовин у стічних водах. У деяких середовищах існування, особливо мулистих берегах та лиманах, це значно збільшує ймовірність того, що брудна вода повністю позбавиться кисню.

На узбережжі Чорного моря Туреччини географічні формації ускладнюють встановлення інфраструктури стічних вод. Крім того, міські та промислові стічні води змішуються і скидаються в Чорне море. Більше того, існуючі потужності очистки стоків важкої промисловості, як правило, є недостатніми. Хоча на даний момент існує 115 очисних споруд (ОС), з яких 15 включають труби глибоководного скидання, у прибережних провінціях Туреччини кількість очищених стічних вод дуже низька, за винятком провінції Стамбул⁴⁵.

Україна

Українські річки відносяться до семи великих річкових басейнів, усі вони впадають у Чорне море, за винятком Західного Бугу, що впадає в Балтійське море. Тому належне управління водними ресурсами має великий вплив на навколишнє середовище в Україні, а також у Чорному морі.

Водне господарство України потребує вдосконалення. Через велику територію та різні географічні умови не всі українські домогосподарства мають прямий доступ до стабільного і безпечного водопостачання. Подібним чином потребується подальше вдосконалення системи стічних вод. Після розпаду Радянського Союзу багато об'єктів, які повинні були здійснювати первинну та вторинну очистку стічних вод, не обслуговувалися належним чином.

Крім того, у сільських районах України не всі домогосподарства охоплені централізованою каналізаційною мережею, з'єднаною з відповідними очисними спорудами. Це призводить до того, що значна частина недоочищених стічних вод скидається у поверхневі водойми, такі як річки та озера, що має результатом їх

³Алієва Т., Айвазі Н. та Патонія А. (2021 р.). Управління відходами та водами під час COVID-19: Розповідь шести країн.

⁴ Бат, Л., Озтекін, А., Сахін, Ф., Арічі, Е. та Озандікі, У., 2018 р.. Огляд забруднення Чорного моря в Туреччині. Дослідження рибальства та аквакультури в Середземномор'ї.

⁵Аккоюнлу, А. (2018 р.). Наземне забруднення Чорного моря вздовж берегової лінії Туреччини. Журнал морської науки: дослідження та розробки, 08 (02). doi: 10.4172/2155-9910.1000248

забруднення різними речовинами і становить значну загрозу як для здоров'я населення, так і для навколишнього середовища.

У цьому контексті, басейн р. Дністер охоплює територію семи областей України (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька, Вінницька та Одеська), займаючи від 13% до 80% їх площ. На жаль, у той час як басейн покриває 12% загальної території України, і річка потрапляє в Республіку Молдова, вона стає дуже забрудненою і становить небезпеку для здоров'я людей. Фактично, нещодавнє дослідження виявило у воді сліди ліків, пестицидів, фармацевтичних препаратів та хімічних речовин⁶.

4.1.3. Поводження з твердими відходами

Оцінити кількість загальної кількості твердих відходів, що переробляються в регіоні, є складним завданням, оскільки в країнах Чорного моря є різні підходи до оцінки та звітності. У цьому контексті нижче підсумовуються підходи до управління твердими побутовими відходами в Грузії, Республіці Молдова, Туреччині та Україні.

Грузія

Прибережна територія Грузії відчуває серйозний брак інфраструктури поводження з твердими відходами. Стандартних полігонів твердих побутових відходів дуже мало, а кілька великих офіційних сміттєзвалищ були модернізовані у якості тимчасових заходів. У сільській місцевості існує багато невеликих несанкціонованих звалищ. З прийняттям Кодексу поводження з відходами у 2014 році та створенням Грузинської компанії з поводження з твердими відходами при Міністерстві регіонального розвитку та інфраструктури у 2015 році були ініційовані істотні покращення. Нова національна система поводження з відходами складається з мережі регіональних сміттєзвалищ і станцій перевантаження відходів, розрахованої на обслуговування близько 65% населення Грузії. Муніципалітет Тбілісі та Автономна Республіка Аджарія не є частиною цієї системи, і вони керують власними схемами поводження з відходами.

Наразі в прибережній зоні Грузії немає стандартних санітарних сміттєзвалищ, але проектується два санітарні звалища; один у Зугдіді, у регіоні Самегрело-Земо Сванеті, інший у Цецхлаурі, в Аджарії. Ці об'єкти дозволять органам влади певною мірою закрити існуючі нестандартні місця захоронення відходів.

Територія, розташована на південь від Батумі, є найбільш шкідливою з токи зору впливу на прибережну екологію та економіку. Вона розташована прямо на узбережжі моря, біля гирла річки Чорокі, в районі високо рівня ґрунтових вод. Це сміттєзвалище, яке впродовж десятиліть працює у нестандартних умовах, планується закрити у 2021 році, коли очікується завершення будівництва нового майданчика. Те саме стосується і сміттєзвалища Кобулеті, розташованого приблизно за 20 км на північ від Батумі.

⁶Алієва Т., Айвазі Н. та Патонія А. (2021 р.). Управління відходами та водами під час COVID-19: Розповідь шести країн.

Як тільки новий майданчик у Цецхлаурі запрацює, використання двох старих майданчиків у Батумі та Кобулеті буде припинено. Однак без належного етапу ліквідації, який уряд планує оголосити через тендер у 2022 році, проблеми з навколишнім середовищем і фільтратом, ймовірно, триватимуть. Нове сміттєзвалище в Аджарії та заплановане для Зугдіді, ймовірно, зіткнеться з проблемою відводу зливової води і утримання лагун для очищення фільтрату, оскільки в цих районах прогноуються частіші, більш тривалі та інтенсивні опади з подальшим підтопленням.⁷

Республіка Молдова

У Республіці Молдова значна частина забруднення навколишнього середовища обумовлена місцями утилізації відходів, особливо в сільській місцевості. Щорічно утворюється приблизно 3,98 млн тонн відходів, які згодом утилізуються приблизно на 1500 санкціонованих та близько 3000 несанкціонованих сміттєзвалищах по всій країні, з яких 473 не можуть відповідати екологічним стандартам. Крім того, багато санкціонованих звалищ стикаються зі значними проблемами, такими як перевантаження та санітарія.

Трохи менше 2% твердих відходів переробляється, а решта 98% усіх твердих відходів, що виробляються в країні, закінчують свій шлях в місцях утилізації, навіть якщо вони містять цінні компоненти, такі як пластик, скло, папір або метал.

Між сільськими та міськими районами існують значні відмінності з точки зору доступу до системи збору відходів. Хоча 60-90% міського населення має доступ до системи збору відходів, цей відсоток є дуже низьким для сільського населення, і більшість людей із сільської місцевості особисто відповідають за їх утилізацію.⁸

Туреччина

Тверді відходи є важливою екологічною проблемою Туреччини. Сьогоднішні об'єкти для утилізації та переробки є недостатніми з точки зору кількості та потужності. Більшість твердих побутових відходів зберігаються безконтрольно, особливо в сільській місцевості. Створення та функціонування санітарних сміттєзвалищ збільшилося у період підготовки до вступу в ЄС, і додатково розробляються нові. Існують різні ініціативи щодо управління відходами, включаючи політику уряду щодо нульових відходів. Тим не менш, будівництво об'єктів для утилізації твердих побутових відходів все ще вважається основним елементом поліпшення захисту навколишнього середовища.

Через фінансові труднощі багато муніципалітетів зазнають невдач в управлінні твердими відходами. Відсутність фінансової підтримки, небажання користувачів платити за послуги, величезні витрати, необхідні для надання послуги, та неналежне використання економічних інструментів перешкоджали наданню відповідних послуг з поводження з відходами. Протягом останніх років проекти органів місцевого

⁷ Група Світового банку, 2020 р. Вплив зміни клімату на прибережну зону Грузії. Вашингтон.

⁸ Прочажкова, К., Іванова, Т. І Мунтеан, А., 2018 р. Аналіз поводження з відходами в Республіці Молдова: Порівняння сільських і міських територій. Польський журнал екологічних досліджень, 28 (3), с.1869-1875.

самоврядування, що стосуються поводження з твердими відходами, фінансуються та реалізуються за рахунок кредитів, наданих з-за кордону, та взаємних угод.⁹

Більш ефективні рішення щодо збору і транспортування з меншою шкодою для навколишнього середовища застосовуються на основі суворих правил щодо поводження з твердими відходами. Однак відкриті скидання на понад 2000 ділянок та скидання у поверхневі води в різних місцях, включаючи Чорноморський регіон, все ще мають місце. Загалом, житлові райони на узбережжі Чорного моря в Туреччині мають великі проблеми щодо поводження з твердими відходами, особливо в провінціях Зонгулдак, Самсун та Трабзон. Тверді відходи, що утворюються, зазвичай скидаються в Чорне море. На узбережжі Чорного моря проблема морського сміття майже повністю спричинена забрудненням твердими побутовими відходами.¹⁰

⁹ Бат, Л., Озтекін, А., Сахін, Ф., Арічі, Е. та Озандікі, У., 2018 р. Огляд забруднення Чорного моря в Туреччині. Дослідження рибальства та аквакультури в Середземномор'ї.

¹⁰ Байрам, Т., Аргун, Ю. і Тірінк, С., 2019 р. Оцінка поводження з твердими відходами в Туреччині. Чорноморський інженерно-науковий журнал, стор.7-8.

Україна

В Україні поводження з відходами є надзвичайно великою екологічною проблемою. В країні щорічно виробляється близько 45 млн м³ відходів, які захоронюються на 6 700 сміттєзвалищах і полігонах із загальною площею понад 10 га. У деяких регіонах України вплив сміттєзвалищ твердих побутових відходів становить площу понад 1 000 га.

Сміттєзвалища твердих побутових відходів в Україні переважно межують із сільською місцевістю, і це може бути причиною погіршення екотоксикологічного стану природних вод, сільськогосподарської продукції та ґрунту. Оскільки сміттєзвалища є об'єктами високої екологічної небезпеки, їх моніторинг є обов'язковою вимогою. Фактично, одним із вирішень проблем безпечного поводження з відходами в Україні вважається вдосконалення системи моніторингу полігонів твердих побутових відходів з подальшим коригуванням захисної санітарної зони.¹¹

4.1.4. Природоохоронні території

Прибережні та морські охоронні території загалом визнаються основним інструментом збереження морського середовища та біорізноманіття. У даний час прибережні держави встановлюють охоронні території та місця вздовж узбережжя Чорного моря, а для подальшого освоєння пропонують додаткові території.

Природоохоронні території країн наведені нижче як наземні та морські зони, тоді як Природоохоронні території в Чорному морі наведені на Рисунку 3¹².

- Всього Румунія налічує 1 574 охоронюваних територій. Вони охоплюють 24,52% (58 225 км²) загальної площі суші та 23,1% (6 866 км²) загальної морської площі.
- Всього в Грузії 89 охоронюваних територій. 9,29% загальної площі суші (6,501 км²) та 0,67% загальної площі моря (153 км²) охороняються.
- Всього в Болгарії 1 427 охоронюваних територій. 41,04% (45,503 км²) загальної площі суші та 8,11% (2 852 км²) загальної морської площі охороняються.
- Всього в Росії 8 987 охоронюваних територій. 11,45% загальної площі суші (1 932 707 км²) та 2,24% загальної площі моря (172 139 км²) охороняються.
- Республіка Молдова налічує 127 охоронюваних територій. Вони охоплюють 11,43% (3 882 км²) загальної площі. Молдова не має жодної охоронюваної морської території.
- Туреччина має в цілому 18 охоронюваних територій. 0,22% загальної площі суші (1 709 км²) і 0,11% загальної площі моря (270 км²) охороняються.

¹¹ Макаренко, Н. та Будає, О., 2017. Поводження з відходами в Україні: звалища твердих побутових відходів та їх вплив на сільські території. *Аннали аграрної науки*, 15 (1), стор.80-87.

¹² UNEP-WCMC, IUCN "NGS. Звіт про захист планети в реальному часі 2020". UNEP-WCMC, IUCN & NGS (2020). (<https://www.protectedplanet.net/>)

Рисунок 3. Природоохоронні території в Чорноморському регіоні

4.1.5. Прибережна ерозія

Клімат Чорного моря, яке є внутрішнім морем, можна загалом охарактеризувати як континентальний, хоча кліматичні умови в деяких частинах басейну значною мірою контролюються рельєфом берегової лінії. Степовий клімат з холодною зимою і спекотним сухим літом спостерігається у північно-західній частині басейну, що зазнає впливу повітряних мас з півночі. Південно-східна частина моря, укрита високими горами, має вологий субтропічний клімат, з великою кількістю опадів, теплою зимою та вологим літом. Взимку хвилі сибірського антициклону (чиста, суха повітряна маса високого тиску) створюють сильний потік холодного повітря, і північно-західна частина Чорного моря значно охолоджується з регулярним утворенням льоду. Зимове вторгнення полярного континентального повітря (що переважає в середньому 185 днів на рік) супроводжується сильними північно-східними вітрами, швидким падінням температури і частими опадами, при цьому повітря стає теплим і вологим після проходження над східними частинами моря з м'якішим кліматом. Тропічне повітря з регіонів Середземномор'я (у середньому має вплив протягом 87 днів) завжди тепле і вологе. Іноді вітри з Атлантики, що прямують через Східну Європу, приносять дощі і сильні шквали.

Середня температура повітря в січні над центральною частиною моря становить близько +8 °C і знижується до +2-3 °C на захід. Температура повітря весною всюди наближається до +16 °C, а влітку підвищується приблизно до +24 °C. Мінімальні температури спостерігаються на північному заході, наближаючись до -30 °C під час зимових похолодань, тоді як максимальні температури влітку в Криму іноді досягають +37 °C. Взимку вітри скрізь найсильніші, при цьому пронизливі північно-східні досягають ураганної сили в прибережному Новоросійському регіоні Росії, що на схід від Керченської протоки, а також бурі на самому морі.¹³

¹³ Чорне море - клімат. (2021 р.). Отримано 26 червня 2021 року з сайту <https://www.britannica.com/place/Black-Sea/Climate>

Ерозія узбережжя - загальна проблема всіх чорноморських країн. Основні наслідки ерозії узбережжя наведені нижче:

- Більш глибоке проникнення припливу в річки та лимани і посилення вторгнення сольових розчинів, особливо в посушливий період; це може спричинити проблеми для водозаборів і зрошення та спричинити зміни у середовищах існування в лиманах.
- Пониження русел річок також спричиняє зниження рівня води в річках, що впливає на рівень ґрунтових вод у заплавах річок. Це може спричинити вплив на сільське господарство, особливо в посушливий період, і також створює проблеми для водозаборів зі старими схемами зрошення, оскільки вони зараз знаходяться вище рівня води в річці.

Дослідження ерозії/розмивання пляжів проводилися в Болгарії з 1983 по 2003 р. Згідно з даними обстежень, зсуви та ерозійні тераси охоплюють близько 13% берегової лінії країни. Середній обсяг поверхні пляжу, що зазнає ерозії вздовж болгарського узбережжя Чорного моря, становить 17 527 м²/рік. Середня розрахована швидкість ерозії узбережжя становить 0,08 м/рік. Середня швидкість відступу скель становить 0,36 м/рік.

У північному секторі узбережжя Румунії було виявлено близько 50 га з процесами накопичення та близько 80 га з процесами ерозії. Берегова лінія просунулася більш ніж на 10 м на 10% загальної довжини берегової лінії і відступила на більш ніж 10 м на 53% берегової лінії. Приблизно 38% берегової лінії є стабільною (відступила або просунулася менше ніж на 10 м).

Середньорічні коливання вздовж узбережжя Росії не перевищують 1 м. Середній відступ на узбережжі становить 0,7 м/рік у північній частині берегової лінії, оскільки він утворений ерозійними породами. На півдні існує 50-кілометрова система з піщаними косами, дюнами і пляжами, потім зона флішу з абразивними скелями та гірська берегова лінія з гравійно-гальковими пляжами. Довгий потік перенесення уздовж берегів переривається системою молів та хвилеломів, які перехоплюють міграцію гальки та гравію вздовж узбережжя. Тому пляжі не відновлюються природним шляхом. Середня швидкість ерозії поверхні пляжу становить 0,5 м/рік.

Шторми, зокрема південного, південно-західного та південно-східного напрямків, справляють негативний вплив на узбережжя України. Це пов'язано з динамічним впливом хвиль, які можуть сягати висоти від 4 до 7 м. Очікуваний відступ берегової лінії через цей вплив становить від 0,2 до 0,3 м на 1 см висоти хвиль.

Чорноморське узбережжя Туреччини містить три важливі дельти (Кизилірмак, Єсілірмак і Сакарія) та лагуни дельти Кизилірмак. Ці дельти забезпечують високопродуктивні сільськогосподарські угіддя. Проте в даний час прибережна ерозія є серйозною проблемою для цих алювіальних територій. Повідомлялося, що відступ берегів уздовж східної сторони дельти Кизилірмак становить 2,5 - 5,0 м/рік. Крім того, потрапляння солоної води у прісні джерела в цих районах загрожує таким галузям, як сільське господарство та рибальство. Постійне затоплення лагун і низинних прибережних зон та

поступове перетворення лагун в бухти - інші ймовірні негативні наслідки в дельті р. Кізілірмак¹⁴.

4.2. Екологія та осередки біорізноманіття

Чорне море - це майже замкнутий і зонально витягнутий басейн, із зональним розміром близько 1 200 км. З площею поверхні 423 000 км² це складає приблизно одну п'яту площі поверхні Середземномор'я. Воно має обмежену взаємодію з Егейським морем через систему потоків Босфор и Дарданелли.

Його основною батиметричною особливістю є наявність вузького шельфу (зазвичай менше 20 км) і крутого топографічного схилу (зазвичай менше 30 км) навколо глибокого внутрішнього басейну з максимальною глибиною до 2 200 м. Північно-західна частина моря, що займає ~ 20% загальної площі, характеризується досить широким шельфом, який з'єднаний з глибоким західним басейном через більш широку зону топографічних схилів.

Чорне море отримує приплив прісної води по всьому басейну, а Дунай, Дніпро та Дністер впадають у північно-західні прибережні води. Річка Дунай, одна з найбільших річок Європи, справила значний вплив на екосистему Чорного моря.

У таблиці 9 нижче наведено перелік видів, що знаходяться під загрозою зникнення у Чорному морі відповідно до МСОП, разом із їх статусом МСОП. Таблиця 10 містить види, перелічені у Протоколі про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря (BSBLC) до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення, Додаток 2 - Тимчасовий перелік видів, що мають значення для Чорного моря. Протокол про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення був підписаний у Софії, Болгарія, у 2002 році (станом на 26 лютого 2007 року ратифікований Туреччиною та Україною).

Таблиця 9. Перелік видів, що знаходяться під загрозою зникнення у Чорному морі, за даними МСОП

РОДИНА	ВИД	Статус МСОП
РИБИ		
АНГВІЛІДИ	<i>Anguilla anguilla</i>	CR
СПАРОВІ	<i>Dentex dentex</i>	VU
ГІМНУРИДИ	<i>Gymnura altavela</i>	EN
АНАТИДИ	<i>Melanitta fusca</i>	VU
БАЛІСТИДИ	<i>Balistes caprisus</i>	VU
СКОМБРИДИ	<i>Thunnus thynnus</i>	EN
ГОРБАНЕВІ	<i>Umbrina cirrosa</i>	VU
АЦІПЕНСЕРИДИ	<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>	CR
	<i>Acipenser nudiiventris</i>	CR
	<i>Acipenser stellatus</i>	CR

¹⁴ Авсар Н., Кутоглу С., Ерол Б. та Джин С. (2021 р.). Аналіз прибережного ризику Чорного моря під час підйому рівня моря.

ГУБАНЕВІ	<i>Labrus viridis</i>	VU
ЛУФАРЕВІ	<i>Pomatomus saltatrix</i>	VU

Статус/категорії МСОП: LC - викликає найменше занепокоєння; NT- Майже під загрозою; VU - уразливий; EN - під загрозою зникнення; CR - у критичній небезпеці

Таблиця 10. Тимчасовий перелік видів, що мають важливе значення для Чорного моря

КЛАСИФІКАЦІЯ		BSBLC	Статус МСОП
CHROMISTA			
	<i>Cystoseira barbata</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Cystoseira crinita</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Dichotoma dichotoma</i>	Рідкісний	
PLANTAE			
	<i>Phyllophora brodiaei</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Phyllophora nervosa</i>		
	<i>Phyllophora biocoenosis</i>		
	<i>Phyllophora pseudoceranooides</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Salvinia natans</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Trapa natans</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Zostera marina</i>	Рідкісний	LC
	<i>Zostera noltii</i>	Рідкісний	LC
ANIMALIA			
PORIFERA	<i>Lissodendoryx variisclera</i>	Рідкісний	
	<i>Suberites prototipus</i>	Рідкісний	
ANNELIDA	<i>Eteone siphonodonta</i>	Рідкісний	
	<i>Hesionides arenarius</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Nainereis laevigata</i>		
	<i>Ophelia bicornis</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Phyllodoce nana</i>	Рідкісний	
ARTHROPODA			
CRUSTACEA	<i>Anomalocera patersoni</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Apseudopsis ostroumovi</i>	Рідкісний	
	<i>Biancolina cuniculus</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Branchinecta orientalis</i>	Рідкісний	
	<i>Branchinectella spinosa</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Branchinectella media</i>		
	<i>Callinassa pontica</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Callinassa truncata</i>	Під загрозою зникнення	

КЛАСИФІКАЦІЯ		BSBLC	Статус МСОП
	<i>Caprella acanthifera</i>		
	<i>Carcinus mediterraneus</i>	Рідкісний	
	<i>Eriphia verrucosa</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Hemimysis anomala</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Hemimysis serrata</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Homarus vulgaris</i>	Рідкісний	LC
	<i>Iphigenella acanthopoda</i>	Рідкісний	
	<i>Iphigenella andrussovi</i>	Рідкісний	
	<i>Iphigenella shablensis</i>	Рідкісний	
	<i>Katamysis warpachowskyi</i>	Рідкісний	
	<i>Labidocera brunescens</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Macropipus arcuatus</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Pilumnus hirtellus</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Pontella mediterranea</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Potamon tauricum</i>	Рідкісний	
	<i>ProcECCa pontica</i>	Рідкісний	
	<i>Smirnoviella reducta</i>	Рідкісний	
	<i>Tanymastix stagnalis</i>	Рідкісний	
	<i>Upogebia pusilla</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Xantho porECCa</i>	Під загрозою зникнення	
LNSECTA	<i>Calopteryx splendens balcanica</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Calopteryx splendens taurica</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Calopteryx virgo meridionalis</i>	Під загрозою зникнення	LC
HALACARIDAE	<i>Halacarellus procerus</i>	Під загрозою зникнення	
MOLLUSCA	<i>Bela nebula</i>	Рідкісний	
	<i>Cyclope donovani</i>	Рідкісний	
	<i>Donacilla cornea</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Halichondria panicea</i>	Рідкісний	
	<i>Melaraphe neritoides</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Ostrea edulis</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Pachygrapsus marmoratus</i>	Рідкісний	
	<i>Patella tarentina</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Solen vagina</i>	Під загрозою зникнення	

КЛАСИФІКАЦІЯ		BSBLC	Статус МСОП
ECHINODERMATA	<i>Echinocyamus pusillus</i>	Рідкісний	
	<i>Marthasterias glacialis</i>	Рідкісний	
CHORDATA			
	<i>Amphioxus lanceolatum</i>	Рідкісний	
PISCES	<i>Acipenser guldenstaedti</i>	Під загрозою зникнення	CR
	<i>Acipenser guldenstaedti colchicus V. Marti</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Acipenser nudiiventris R</i>	Під загрозою зникнення	CR
	<i>Acipenser ruthenus</i>	Під загрозою зникнення	VU
	<i>Acipenser stellatus</i>	Під загрозою зникнення	CR
	<i>Acipenser sturio</i>		CR
	<i>Aidablennius sphinx</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Aphia minuta</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Balistes carolinensis</i>	Рідкісний	VU
	<i>Belone belone euxini</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Callionymus belenus</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Dicentrarchus labrax</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Diplodus annularis</i>	Рідкісний	LC
	<i>Hippocampus guttulatus microstephanus</i>	Під загрозою зникнення	DD
	<i>Hucho hucho hucho</i>	Рідкісний	EN
	<i>Huso huso</i>	Під загрозою зникнення	CR
	<i>Knipowitschia longicaudata</i>	Під загрозою зникнення	
	<i>Lipophrys pavo</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Liza ramada</i>	Рідкісний	LC
	<i>Lophius piscatorius</i>	Рідкісний	LC
<i>Mesogobius batrachocephalus</i>	Рідкісний	LC	
<i>Mullus barbatus ponticus</i>	Рідкісний	LC	
<i>Nerophis ophidion</i>	Рідкісний	LC	
<i>Pomatomus saltator</i>	Під загрозою зникнення	VU	
<i>Pomatoschistus caucasicus</i>	Під загрозою зникнення	LC	
<i>Salmo trutta labrax</i>	Під загрозою зникнення	LC	
<i>Sarda sarda</i>	Під загрозою зникнення	LC	
<i>Scomber scombrus</i>	Під загрозою зникнення	LC	
<i>Scorpaena porcus</i>		LC	

КЛАСИФІКАЦІЯ		BSBLC	Статус МСОП
	<i>Serranus cabrilla</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Serranus scriba</i>	Рідкісний	LC
	<i>Sphyraena sphyraena</i>	Рідкісний	LC
	<i>Spicara smaris</i>	Рідкісний	LC
	<i>Syngnatus tenuirostris</i>	Рідкісний	DD
	<i>Syngnatus typhle</i>	Рідкісний	LC
	<i>Thunnus thynnus</i>	Під загрозою зникнення	EN
	<i>Trigla lucerna</i>	Рідкісний	LC
	<i>Xiphias gladius</i>	Рідкісний	LC
AVES	<i>Asio flammeus</i>	Рідкісний	LC
	<i>Calonectris diomedea</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Ciconia nigra</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Gelochelidon nilotica</i>	Рідкісний	LC
	<i>Haliaeetus albicilla</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Himantopus himantopus</i>	Рідкісний	LC
	<i>Numenius tenuirostris</i>	Рідкісний	CR
	<i>Pandion haliaetus</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Panurus biarmicus</i>	Рідкісний	LC
	<i>Pelecanus crispus</i>	Під загрозою зникнення	NT
	<i>Pelecanus onocrotalus</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Phalacrocorax aristotelis</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Haliastur (Phalacrocorax) pygmeus</i>	Рідкісний	LC
	<i>Phoenicopterus ruber</i>	Рідкісний	LC
	<i>Platalea leucorodia</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Plegadis falcinellus</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Puffinus puffinus yelkouan</i>	Рідкісний	LC
	<i>Recurvirostra avosetta</i>	Рідкісний	LC
	<i>Branta ruficollis</i>	Під загрозою зникнення	VU
	<i>Somateria mollissima</i>	Рідкісний	NT
	<i>Sturnus roseus</i>	Рідкісний	LC
	<i>Tadorna ferruginea</i>	Під загрозою зникнення	LC
MAMMALIA	<i>Delphinus delphis</i>	Під загрозою зникнення	LC
	<i>Lutra lutra</i>	Рідкісний	NT
	<i>Monachus monachus</i>	Під загрозою зникнення	EN
	<i>Phocoena phocoena</i>	Під загрозою зникнення	LC

КЛАСИФІКАЦІЯ		BSBLC	Статус МСОП
	<i>Tursiops truncatus</i>	Під загрозою зникнення	LC

Статус/категорія МСОП: LC - викликає найменше занепокоєння; NT- Майже під загрозою; VU - уразливий; EN - під загрозою зникнення; CR - у критичній небезпеці; BSBLC - Протокол про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря

Міжнародно визнані території з високою цінністю біорізноманіття оцінюються в межах цього ESMF наступним чином:

- Основні зони біорізноманіття (ОЗБ) - це глобально важливі об'єкти, які є досить великими або достатньо взаємопов'язаними, щоб підтримувати життєздатні популяції видів, для яких вони важливі, і є визначеними на національному рівні об'єктами, які значно сприяють глобальному біорізноманіттю в екосистемах наземного, прісноводного та морського середовищ. Ідентифікація ОЗБ є важливим підходом до вирішення питань збереження біорізноманіття на рівні окремих природоохоронних територій, концесій та підрозділів із землеустрою. До 2016 року ОЗБ були ідентифіковані згідно стандартизованих критеріїв та порогових значень на глобальному рівні, розроблених на основі роботи *BirdLife International* щодо важливих територій мешкання птахів і біорізноманіття, а згодом розширені з метою охоплення більш широкого кола таксонів та ініціатив із збереження, таких як Альянс за нульове зникнення. У 2016 р. Міжнародний союз охорони природи (МСОП) опублікував Глобальний стандарт для ідентифікації основних зон біорізноманіття, що передбачає критерії, за якими територія може бути кількісно оцінена для включення до складу ОЗБ із застосуванням порогових значень, які можна застосувати і порівняти між таксономічними групами.
- Ключові орнітологічні території (КОТ) були визначені за допомогою бази даних, підготовленої *BirdLife International* та Королівським товариством захисту птахів.
- Альянс за нульове зникнення (АНЗ), створений у 2004 р., до складу якого входять 88 громадських організацій, які займаються збереженням біорізноманіття, займається виявленням та охороною всіх ОЗБ, які ефективно підтримують всю глобальну популяцію принаймні одного виду, що перебуває під загрозою або знаходиться під критичною загрозою зникнення. Члени АНЗ працюють над відновленням популяцій видів, які знаходяться під загрозою або під критичною загрозою зникнення, намагаючись усунути техногенні загрози, такі як комерційна експлуатація, хвороби та інтродукція інвазійних видів.

ОЗБ та КОТ, які мають безпосереднє відношення до Чорного моря, представлені у Таблиці 11 та показані на карті, наведеній на Рисунку 4. У Таблиці 11 також представлені площі та визначення таких територій. Немає ділянок АНЗ, які безпосередньо стосуються Чорного моря. Усі ОЗБ в Таблиці 11, крім Чорноморського біосферного заповідника (Україна), заповідника Бічвінта-Мюсера (Грузія), річки Енгурі (Грузія), Колхетійської акваторію (Грузія), Колхеті (Грузія), долини Харсіт (Туреччина), одночасно класифікуються як КОТ.

Таблиця 11. «Гарячі точки» біорізноманіття, безпосередньо пов'язані з Чорним морем

НАЗВА ТЕРИТОРІЇ	ПЛОЩА ОЗБ - КОТ (га)	ОПИС ТЕРИТОРІЇ
ГРУЗІЯ		
Батумі	38,707 га	Один з найважливіших маршрутів міграції птахів на цій планеті, який з'єднує величезні території континентів Азії та Африки, проходить безпосередньо через Кавказ. Однак гірська географія створює значні перешкоди для мільйонів птахів, які перелітають через цей регіон двічі на рік. Особливо під час негоди вони змушені затримуватися на вузьких прибережних рівнинах або в глибоких долинах, де накопичуються у досить значній кількості. У Батумі, на грузинському узбережжі Чорного моря, протягом одного дня можна спостерігати понад 100 тис. медових або степових канюків. Мільйони горобцеподібних птахів пролітають повз вузьку ущелину Бешбармагу, що на березі Каспію в Азербайджані. На жаль, ці величезні концентрації птахів також приваблюють значну кількість бракон'єрів, які порушують національні та міжнародні закони, що захищають перелітних птахів. Наші партнери наполегливо працюють над підвищенням обізнаності та підтримкою правоохоронних органів, щоб захистити цих прекрасних птахів.
Піцунда-Мюссерський заповідник	4,024	Піцунда-Мюссерський заповідник дикої природи - це заповідна територія у Гагрському та Гудаутському районах Абхазії, колишнього регіону Грузії. Основна мета заповідника - охорона реліктової та нової флори та фауни Піцунди. Піцунда-Мюссерський заповідник дикої природи, розташований на узбережжі Чорного моря в Абхазії, розділено на три частини: Мюссера (215 га), Лідзава (165 га) та Піцунда (1296 га).
Річка Інгури	23,836	Енгури протікає територією Західної Грузії, беручи початок кількома витокami з льодовиків Великого Кавказу. У верхній частині Сванетії вона протікає через улоговину, нижче - через вузьку ущелину, поступово розширюється і, біля міста Джварі, виходить на територію Колхідської низовини, впадаючи у Чорне море. Градієнт висоти складає близько 3000 м. Басейн річки Енгури входить до складу 433 району «Західного Закавказзя».
Колхеті	51,306	Східний прибережний регіон Чорного моря, що складається з водно-болотних угідь та вологих лісів. Вічнозелена рослинність охоплює більшу частину берегової лінії в межах даної території. Ключові орнітологічні території (КОТ) охоплюють річку Нижня Ріоні та озеро Паліастомі. Басейн Чорного моря на заході та частину гірського хребта Малого Кавказу на сході зливаються, утворюючи вузький ареал міграції в південній частині даної території.

НАЗВА ТЕРИТОРІЇ	ПЛОЩА ОЗБ - КОТ (га)	ОПИС ТЕРИТОРІЇ
Акваторія Національного парку Колхеті	23,871	Національний парк Колхеті - перший природний об'єкт у Грузії, який претендує на місце у списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО через колхійські ліси та водно-болотні угіддя. Колхетська низовина вперше привертнула міжнародну увагу у 1996 р., коли Грузія приєдналася до Рамсарської конвенції - міжурядової угоди про водно-болотні угіддя міжнародного значення, особливо ті, які виступають місцем проживання водоплавних птахів. Парк також входить у «Смарагдову мережу Європи», яка є результатом співпраці у сфері екології з метою збереження територій особливого природоохоронного значення. Особливо вражає кількість птахів, які мігрують сюди, особливо в кінці весни та на початку осені. Водно-болотні угіддя є важливою зоною відпочинку та перебування тисяч водоплавних птахів, які мігрують між північною частиною Євразії та Африкою.
Річка Супса	1,980	Супса - річка у західній частині Грузії, що впадає в Чорне море. Вона протікає орієнтовно на захід протягом 108 кілометрів (67 миль) і впадає у Чорне море біля села Супса.
ТУРЕЧЧИНА		
Узбережжя Амастриди	17,395	Це берегова лінія, що починається від району міста Амасра в Західному Причорномор'ї і простягається до точки, де річка Фільос впадає в море на західному кордоні провінції Бартин. Район також включає невелику дельту, утворену потоком річки Бартин на узбережжі Чорного моря та острівцями біля Амасри. Район складається з широколистяних лісів, угруповань маквісу, сільськогосподарських полів та прибережних дюн. Берегова лінія має невеликі добре збережені пляжі та круті скелясті схили.
Гори Східного Причорномор'я	1,406,622 га	Гори, що починаються від берегової лінії, відносно низькі на заході, на сході піднімаються вище. Вони сягають піку висоти на позначці 3932 метри, що є четвертою найвищою точкою на території Туреччини. Північні схили гір круті уздовж моря. Значна кількість водотоків і сезонних потоків впадають з глибоких долин у море в напрямку з півдня на північ, утворюючи водоспади. На вищих рівнях у горах зустрічаються невеликі льодовикові озера та низка малих льодовиків. Гори стрімко простягаються у напрямку Східно-Анатолійського плоскогір'я і долини Корух на півдні. Гори Східного Причорномор'я відрізняються високими показниками опадів – близько 2500 міліметрів. Зі збільшенням висоти відчуються перепади температур від теплого до холодного. Різноманітна геологічна структура регіону, кількість опадів, перепади температур вплинули на різноманітність видів та місць їхнього проживання. Регіон, який є найбільшою охоронною територією Туреччини, складається з гірської гряди, переважно у вигляді вулканічних порід, довжиною близько 250 кілометрів, і включає лінію східного узбережжя Чорного моря. Західний кордон території проходить через річку Харсіт, південний - через річку Корух, східний - через гори Каркал та кордон Грузії.

НАЗВА ТЕРИТОРІЇ	ПЛОЩА ОЗБ - КОТ (га)	ОПИС ТЕРИТОРІЇ
Долина Харсіт	190,057	Річка Харсіт тече з гір на східному кордоні провінції Гюмюшане. Вона впадає у Чорне море за 1,5 км на схід від Тіреболу. Невелика дельта утворилася на сході Тіреболу, де Річка Харсіт впадає в Чорне море.
Острів Гіресун	630	Острів Гіресун - невеликий острів площею 4 га, розташований за 1,2 км від турецького міста Гіресун на південно-східному узбережжі Чорного моря. Це найбільший острів на турецькому узбережжі. Як і на переважній більшості території провінції, на острові спостерігаються значні опади, а влітку тут спекотно і волого. Її узбережжя переважно скелясте і круте. На північному та південному сході є дві природні бухти, причому остання є зручним місцем для швартування невеликих човнів. Відвідувачі можуть пройти пішки від цієї гавані до внутрішньої частини острова. Хоча домінуючими рослинами Гіресуну є лаври (<i>Laurus nobilis</i>) та робінія звичайна (<i>Robinia pseudoacacia</i>), відомо, що тут знайшли свій притулок представники 71-го виду диких та інтродукованих дерев і трав. Ця місцина, також, є природнім середовищем для проживання птахів сімейства бакланових (<i>Phalacrocoracidae</i> sp), та роду мартинових (<i>Laridae</i> sp.).
Острів Аккус	1,185	Невеликий, малорослинний острів, розташований у Чорному морі на захід від провінції Орду, менш ніж за 100 м від берега. КОТ розташовані поруч із великим відтоком прісної води у море і тому є популярними серед рибалок.
Дельта річки Єшил-Ірмак	20,152	Частина найбільшої дельти на турецькому узбережжі Чорного моря, переважно, відведена під сільське господарство. КОТ включають найбільший залишок водно-болотних угідь Сіменлік - Акгольського озерного комплексу площею 1900 га у східній частині дельти, з яких 200 га є відкритими водами (макс. глибина - 3 м), а решту території займають очерет та болотна рослинність, дуни та угруповання кладіумів.
Дельта річки Кизил-Ірмак	30,504	Найбільша площа неушкоджених водно - болотних угідь на узбережжі Чорного моря Туреччини, що включає відкриті води, болотисту рослинність (разом з великими площами очерету), піщані дюни, сільськогосподарські угіддя та залишки лісу (включаючи вільхові ліси, які піддаються сезонним затопленням). На берегах озера ростуть вільхи та очерет; на дюнах - маквіс. За межами КОТ дельта використовується для випасу худоби та інтенсивного сільськогосподарського виробництва. Вирубка очерету має важливе економічне значення.
Півострів Сіноп	11,352	Комплекс дюн, озер та лісових угідь, що знаходяться у широкій долині. Великі площі неглибокого озера з солонуватим ґрунтом, яке живиться від невеликих річок, вкриті ситником та очеретом. На південь від озера - розгалужений ясеневий ліс, який піддається сезонним затопленням. На більш сухому ґрунті навколо озера ростуть дубові та грабові ліси; ділянки з дюнами заліснені соснами. Велика рогата худоба випасається на території водно - болотних угідь.

НАЗВА ТЕРИТОРІЇ	ПЛОЩА ОЗБ - КОТ (га)	ОПИС ТЕРИТОРІЇ
Гори Куре	130,044	Національний парк гір Куре розташований на півночі Анатолії та в західній частині гір Куре в межах провінцій Бартин і Кастамону. Гори Куре оточують 8 районів і 123 села. Частина гірського масиву (52%) знаходиться на території провінції Бартин, а 48% - Кастамону. Статус національного парку дана територія отримала 07 липня 2000р. Національний парк гір є однією з 9-ти «гарячих точок» біорізноманіття Туреччини, які потребують збереження. До того ж, це перша територія парку, яка входить до Мережі природоохоронних територій (PAN). (з 2012 року).
Узбережжя Козлу	9,235	Розташоване у провінції Зонгулдак в Західному Причорномор'ї. Визначається як КОТ з 2004 року. Тригерний вид КОТ – баклан чубатий (<i>Gulosus aristotelis</i>)
Дельта річки Сакар'я	33,346	ОЗБ включають екосистему дельти, сформовану там, де річка Сакар'я впадає в Чорне море, затоплені ліси та приблизно 40 кілометрів прибережних дюн. У цьому районі є затоплені ліси та невеликі водойми серед піщаних дюн. Найбільше озеро у ОЗБ - Акгол. Утворюючи мис у напрямку до моря, дельта є однією з найбагатших дюнових екосистем узбережжя Чорного моря, яка виділяється з точки зору біорізноманіття. Ця територія є особливо важливою для життєдіяльності риб.
Узбережжя Шиле	4,817	Група з чотирьох невеликих островів біля входу в гавань, курорт на узбережжі Чорного моря, на схід від Стамбула. Острови малорослинні, з низькою травою та чагарниковою рослинністю на височині.
Босфор	55,367	Ця територія включає лісові ділянки на сході (природний парк Полонезкой) та на заході (Белградський ліс) від протоки, які, як відомо, відіграють важливу роль для мігруючих птахів.
Ліси Ігнеади	8,238	Комплекс, лісів, які піддаються сезонним затопленням, боліт, прісноводних озер та піщаних дюн на узбережжі Чорного моря поблизу турецько - болгарського кордону. Накопичення поверхневих вод за дюнами живить переважно недоторкані затоплені ліси, які знаходяться нижче рівня моря. Недоторкана система дюн та пляжів довжиною 10 км має велике ботанічне значення. Людська діяльність на цій території включає випас великої рогатої худоби та овець, дрібне прісноводне рибальство та вирубування очерету.

НАЗВА ТЕРИТОРІЇ	ПЛОЩА ОЗБ - КОТ (га)	ОПИС ТЕРИТОРІЇ
Басейн озера Теркос	132,380	Берегова лінія Теркос - Касатура складається з комплексу водойм та боліт, пов'язаних із озером Теркос (одним із найважливіших резервуарів питної води у провінції Стамбулі), та піщаних дюн, розташованих у глибині трав'янистої місцевості, заростей вересів та молодих лісів. Ці ліси являють собою чи не найбільш збережений ареал дерев, які знаходяться у стані активного росту у Туреччині, завдяки чому на цій території досі збереглося одне з найбільших традиційних виробництв деревного вугілля в Європі. Флора цього місця є надзвичайно багатоманітною: тут зареєстровано 575 судинних рослин, а флора прісноводних екосистем та екосистем піщаних дюн є однією з найбагатших у Туреччині. В цілому, дані ПТ (природоохоронні території) можна розглядати як один з найважливіших районів європейських дюн, пасовищ, лісової та водно - болотної рослинності в Туреччині і, мабуть, як єдиний найважливіший комплекс середовищ існування та збереження дикої природи. Басейн розташований на північ від півострова Катарка, який переважно знаходиться в межах провінції Стамбул. Басейн оточений горами Странджа на заході. Берегова лінія Теркос - Касатура включає значну частину берегової лінії разом з прибережною зоною лісу, пов'язану з гребенем пагорбів, що проходить паралельно ними, та на 10 - 15 км. у глибину земель Причорномор'я. Природний лісовий покрив цієї території займає площу близько 600 км ² . Вода у озері прісна, незважаючи на близькість до моря. Лісовий покрив також забезпечує високу якість води в озері, що має важливе економічне значення, оскільки це озеро є одним з головних резервуарів питної води у Стамбулі.
Україна		
Острів Зміїний	222	Скелястий острів у Чорному морі, біля дельти Дунаю, вкритий пасовищами. На даний момент виконує функції військового полігону.
Стенцівсько-Жебріянівські плавні	7,012	Частина дельти Дунаю, поблизу міста Вилкове.
Озеро Сасик	24,188	Озеро біля дельти Дунаю.
Озеро Яншейське	900	Солоні озера вздовж узбережжя Чорного моря.
Система лиманів Шагани-Алібей-Бурнас	32,976	Система озер в нижній течії долини Дунаю, на узбережжі Чорного моря.
Будацький лиман	4,306	Лиман, з'єднаний з дельтою Дністра, поблизу сіл Сергіївка та Курортне.
Дельта Дністра	35,299	Природні водно - болотні угіддя в нижній течії долини Дністра, які включають рукотворне водосховище, а також заплаву річки Турунчук поблизу міста Біляївка.
Хаджибейський лиман	13,161	Хаджибейський лиман, який з 2000 р. визначається як ОЗБ, включає наземні та морські середовища існування флори і фауни.

НАЗВА ТЕРИТОРІЇ	ПЛОЩА ОЗБ - КОТ (га)	ОПИС ТЕРИТОРІЇ
Куяльницький лиман	8,461	Лиман на узбережжі Чорного моря поблизу Одеси з піщаними пляжами, прилеглими до степу, та орними землями.
Тилігульський лиман	20,160	Лиман/дельта річки Тилігул, на узбережжі Чорного моря.
Березанський лиман та озеро Солонець-Тузли	18,426	Березанський лиман та озеро Солонець-Тузли, які з 2000 р. визначаються як ОЗБ, включають наземні та морські середовища існування флори і фауни.
Кінбурнський півострів	24,051	Півострів у Чорному морі, біля дельти Дніпра. Включає численні озера та лагуни (прісні, солонуваті та солоні води), які супроводжуються мозаїкою степових, псевдостепових та невеликих лісових насаджень.
Чорноморський біосферний заповідник	73,248	Чорноморський біосферний заповідник, розташований на північному узбережжі Чорного моря приблизно за 45 км на південний захід від міста Херсон. Він являє собою мілководні прибережні, лиманні та внутрішні водно-болотні угіддя, а також болота, мілководні прибережні затоки, системи дюн, галофітний приморський степ та лісостеп, які колись були поширені у цьому регіоні. На території заповідника представлені унікальні природні комплекси: азонльний піщаний лісостеп біля нижньої течії Дніпра, приморський солончаковий опустелений степ, комплекс узбережжя та островів, природно - водні комплекси мілководних заток та Чорного моря.
Ягорлицька і Тендрівська затоки	94,608	Ягорлицька (34 тис. га) і Тендрівська (38 тис. га) затоки, у Чорному морі з піщаними пляжами.
Дельта Дніпра	33,037	Дельта річки Дніпро з численними невеликими островами з заплавами лісами і великими плавнями, поблизу міста Гола Пристань.
Каркініцька та Джарилгацька затоки	158,318	Великі бухти з піщаними пляжами, на узбережжі Чорного моря поблизу міст Скадовськ та Красноперекопськ. Територія включає острови Лебедині.
Тарханкутський півострів	4,175	Ділянки природного степу з численними ярами, розташовані в прибережній зоні Чорного моря та поблизу сіл Оленівка та Красносільське.
Мис Урет	0.960 km ²	Мис розташований на узбережжі Чорного моря поблизу міста Черноморськ.
Кримський природний заповідник	34,639	Змішаний гірський ліс зі скелястими ділянками.
Карадазький природний заповідник	3,357	Листяний гірський ліс в прибережній зоні Чорного моря.
Мис Мартьян	0.024	Територія на Керченському півострові в Криму з солоноводними озерами та ділянками природного степу на пагорбах. Найбільше озеро - Узунларське. Біля сіл Вулканівка, Мар'ївка та Марфівка є ділянки степу та псевдостепу степу. Район є військовою зоною.
Узунларське озеро	4,418	Територія на Керченському півострові в Криму з солоноводними озерами та ділянками природного степу на пагорбах. Найбільше озеро - Узунларське. Біля сіл Вулканівка, Мар'ївка та Марфівка є ділянки степу та псевдостепу степу. Район є військовою зоною.

4.3. Соціально – економічне середовище

4.3.1. Соціальні особливості Чорноморського регіону та країн-бенефіціарів проекту

Особливістю регіону Чорного моря є різноманітність культурних, мовних, етнічних та релігійних ідентичностей. Даний регіон, також, вирізняється неоднорідністю з точки зору економічних структур, розмірів та політичної орієнтації чорноморських країн. Населення прибережних та сусідніх з ними країн Причорномор'я складає 332 млн осіб.

В цьому розділі наведені узагальнені демографічні дані, розглянуто поточну економічну ситуацію та проблематику гендерного насильства в чотирьох країнах - бенефіціарах. З огляду на зміст проекту, була представлена і проаналізована наступна інформація на рівні країн і, де це можливо, на рівні зони Чорного моря:

- Загальна характеристика населення країн (тобто сільське та міське населення, жінки та чоловіки).
- Присутність меншин у кожній країні та у регіонах Чорного моря.
- Наявні дані про рівень бідності, безробіття та зайнятості у прибережних країнах з акцентом на молоді та сільському населенні.
- Загальна інформація щодо проблем молоді на рівні країни та сільської місцевості.
- Розподіл валового внутрішнього продукту (ВВП) між секторами, пов'язаними з проектом.
- Загальна ситуація щодо підприємництва в цілому, та діяльності малих і середніх підприємств.
- Статистика щодо працевлаштування жінок та проявів гендерного насильства по відношенню до них.

Після огляду кожної країни також наведено дані щодо вразливих груп населення.

Грузія

Демографія: Населення Грузії становить приблизно 3,7 млн осіб, 52% жінок та 48% чоловіків. 41% населення проживає у сільській місцевості, а 59% - у міській. Більше 46% населення має вік 30 - 65 років, а 15% - 65 років та більше. У прибережній зоні Грузії біля Чорного моря, що складається з восьми муніципалітетів (Хелвачаурі, Батумі, Кобулеті, Озургеті, Ланчхуті, Поті, Хобі та Зугдіді) проживає 554800 тис. осіб (43% сільського та 57% міського населення)¹⁵.

За даними перепису 2014 року, 86,8% населення складають етнічні грузини, 6,3% - азербайджанці і 4,5% - вірмени¹⁶. Азербайджанці переважно проживають у південно-східному регіоні Квемо - Картлі, що межує з Азербайджаном¹⁷. Вірменська громада

¹⁵ Національний офіс статистики Грузії, Населення міст і містечок, <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/41/population>

¹⁶https://web.archive.org/web/20170205175903/http://geostat.ge/cms/site_images/_files/english/population/Census_release_ENG_2016.pdf

¹⁷ <https://minorityrights.org/minorities/azeris/>

мешкає в південному регіоні Джавахеті. У Тбілісі є значна кількість вірменських та азербайджанських громад¹⁸. Грузинська громада становить більшість населення прибережної зони.

Близько 18% населення Грузії – це особи у віці від 15 до 29 років. Цей віковий діапазон визначається як «молодь», відповідно до молодіжної політики Грузії. Близько 60% молодих людей живуть у міській місцевості. За даними Національного офісу статистики Грузії за 2020 р., лише 30% молоді працевлаштовані. Відповідно до Добровільного національного огляду ООН для Грузії, 35% молодих людей у віці 14 - 29 років не навчаються, не працевлаштовані та/або не отримують професійну підготовку. Безробіття є однією з основних проблем, з якими стикається молодь у Грузії.

Економіка та зайнятість: Грузія має швидкозростаючу економіку і стала країною з рівнем доходу вище середнього у 2019 р.¹⁹. Так, у 2019 р. показники ВВП країни на душу населення за останні десять років підвищилися в середньому на 3,3%. У 2020 р. ВВП Грузії досягло рівня 15,9 млрд дол. США і 4275 тис. дол. США на душу населення²⁰, 15% з яких було згенеровано прибережною зоною країни, що складається з восьми муніципалітетів в трьох регіонах (Автономна Республіка Аджарія, Гурія та Самегрело).

Виходячи з частки у ВВП 2019 року, найбільшими галузями економіки країни є оптова та роздрібна торгівля (14%), нерухомість (12%) та виробництво (10%)²¹. На сільське господарство, лісове господарство та рибальство припадає лише 8% ВВП, тоді як 38% працевлаштованого населення Грузії займається сільським господарством²². Оскільки економіка країни переналаштовується на сферу послуг, між 2015 та 2019 рр. частка туризму значно зросла (середній річний показник темпів зростання - 10%.) Станом на 2019 р. у сфері туризму було задіяно приблизно 150 тис. осіб²³.

За даними Національного офісу статистики Грузії, у 2020 р. загальний показник зайнятості в країні становив приблизно 1,6 млн. У тому ж році цей показник зріс до 62,9, і став найвищим серед країн - бенефіціарів проекту.

Пандемія та «нокдауні», пов'язані з нею, мали прямий вплив на економіку, яка впала у рецесію у другому кварталі 2020 р., скоротившись на 6,2%²⁴. Це призвело до зростання рівня безробіття і бідності та найбільше вплинуло на сфери транспорту, туризму та будівництва. Національний офіс статистики Грузії повідомив, що у четвертому кварталі 2020 р. рівень безробіття в Грузії збільшився на 3,8%, порівняно з відповідним періодом минулого року, і склав 20,4%²⁵. Грузія має найвищий показник частки населення, яке живе за визначеною межею бідності, серед чотирьох країн - бенефіціарів - 19,5%²⁶.

¹⁸ <https://minorityrights.org/minorities/armenians-2/>

¹⁹ «Грузія: На шляху до «зеленої» економіки та стійкого зростання», Світовий банк, листопад 2020 р.

²⁰ <https://www.worldbank.org/en/country/georgia/overview>

²¹ Добровільний національний огляд ООН від 2020 р.

²² «Грузія: На шляху до «зеленої» економіки та стійкого зростання», Світовий банк, листопад 2020 р.

²³ Добровільний національний огляд ООН від 2020 р. для Грузії

²⁴ <https://www.worldbank.org/en/country/georgia/overview#3>

²⁵ <https://www.geostat.ge/media/36538/Indicators-of-the-Labour-Force---4Q2020.pdf>

²⁶ <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=GE&view=chart>

У 2018 р. в Грузії малі та середні підприємства (МСП) генерували 60% загальної доданої вартості²⁷, що становить 63,3% від загальної зайнятості населення²⁸. У країні пріоритет надавався розвитку МСП як головного джерела розвитку приватного сектора, створення робочих місць та інновацій; та ініціювалося запровадження програм фінансової підтримки і наставництва.

Гендерне та гендерно обумовлене насильство: Грузія досягла значного прогресу з точки зору законодавства щодо сприяння, впровадження, та контролю за дотриманням правил щодо забезпечення рівності та недискримінації за ознакою статі. За даними Глобального звіту про гендерний розрив Всесвітнього економічного форуму 2021 р., рівень доступу жінок до зайнятості у Грузії становить 61,5% проти 77,8% серед чоловіків²⁹.

У звітах Організації Об'єднаних Націй³⁰ та Світового банку³¹ щодо гендерно обумовленого насильства, представлених за останні 5 років, зазначається, що близько 26% жінок у Грузії у віці від 15 до 64 років протягом життя зазнали принаймні одного виду емоційного насильства, сексуальних домагань, сексуального насильства чи фізичного насильства. Інше дослідження 2021 року показало, що 23% жінок у Грузії відчули або знають про зростання рівня домашнього насильства від початку пандемії COVID - 19³².

Республіка Молдова

Демографія: Населення Республіки Молдова становить 2,6 млн осіб - 52% жінок та 48% чоловіків. Більшість, 57% населення, проживає в сільській місцевості³³. Приблизно 50% населення має вік від 30 до 64 років, 14% - 65 років і більше. Приблизно один мільйон осіб проживає на території басейну річки Дунай у Республіці Молдова, а поселення займають близько 8% території. Близько 70% цього населення проживає в сільській місцевості³⁴.

Республіка Молдова є багатонаціональною державою. Згідно з переписом 2014 р., меншини складають приблизно 25% від загальної чисельності населення (румуни - 7%, українці - 6,6%, гагаузи - 4,1%, росіяни - 4,1%, болгары - 1,9%, роми - 0,3% та

²⁷ Добровільний національний огляд ООН від 2020 р. для Грузії

²⁸ <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/1a9d4035-en/index.html?itemId=/content/component/1a9d4035-en>

²⁹ <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021>

³⁰ <https://www2.unwomen.org/>

</media/field%20office%20georgia/attachments/publications/2020/violence%20against%20women.pdf?la=en&vs=3716>

³¹ <http://documents1.worldbank.org/curated/en/558211513619282554/pdf/GBVinGeorgiaReportFinal102417-Web.pdf>

³² <https://www2.unwomen.org/>

/media/field%20office%20georgia/attachments/publications/2021/covid_gender_assessment_2021_eng.pdf?la=en&vs=4324

³³ <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=MD> ,
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS?locations=MD&view=chart>

³⁴ <https://www.icpdr.org/main/danube-basin/moldova#:~:text=Approximately%20one%20million%20people%20live,and%2030%25%20in%20urban%20areas.>

представники інших національностей - 0,5%³⁵. У місті Сороки, розташованому на річці Дністер/Ністру, проживає значна кількість представників ромської громади.

Молодь у віці від 15 до 29 років становить 18% всього населення Республіки Молдова. Лише 28% молодих людей працевлаштовані, а близько 69% - економічно неактивні. Половина цієї малоактивної молоді отримує освіту та професійну підготовку³⁶. Більше третини економічно активної молоді працює неофіційно, значною мірою займаючись сільським господарством, оптовою та роздрібною торгівлею, а також туризмом³⁷.

Економіка та зайнятість: Республіка Молдова має економіку перехідного типу з низьким рівнем середнього доходу, яка досягла значного зростання показників ВВП між 2015 та 2019 рр., подолавши фінансову кризу у 2014 р. у банківському секторі³⁸. У 2020 р. ВВП країни склав 11,9 млрд дол. США з 4512 тис. дол. США на душу населення. Республіка Молдова є однією з найбідніших країн Європи³⁹ за рівнем бідності 15,8%⁴⁰.

Економіка країни переважно спирається на сільське господарство, що становить 10% ВВП, у якому зайняте майже 21% працездатного населення⁴¹. У промисловості залучено 17% активного населення з часткою 23% ВВП. За останні роки структура ВВП змінюється у напрямку сфери послуг, що становить майже 54,1% ВВП із залученням майже половини робочої сили країни (47,5%). Значний вплив на економіку мають сектори страхування, юридичних консультацій та телекомунікацій⁴².

Загальний показник зайнятості в країні у 2020 р. становив приблизно 885 тис. осіб. Рівень залученості робочої сили - 42,26, найнижчий серед країн - бенефіціарів проекту. Рівень безробіття в Республіці Молдова знизився до 4,7% у 2020 р. з 5,1% у 2019 р.⁴³.

Серед малих та середніх підприємств Республіки Молдова спостерігається тенденція до розвитку. Їхній внесок у загальну валову вартість становить 34%, зі збільшенням за останні роки. Доступ до фінансування є однією із ключових перешкод у розвитку МСП. Лише третина МСП країни має доступ до кредитування⁴⁴. У Республіці Молдова реалізуються програми підтримки підприємництва та молодих підприємців, однак відсоток молоді серед підприємців залишається відносно низьким - 2,4% молодих підприємців у віці до 24 років, та 20,3% - у віці 25-34 роки⁴⁵.

³⁵ <https://minorityrights.org/minorities/roma-22/>

³⁶ https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/PSA_engleza.pdf

³⁷ <https://www.oecd.org/dev/inclusivesocietiesanddevelopment/youth-issues-in-moldova.htm>

³⁸ <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6605>

³⁹ <https://www.worldbank.org/en/country/moldova/overview>

⁴⁰ <https://www.macrotrends.net/countries/MDA/moldova/poverty-rate#:~:text=Moldova%20poverty%20rate%20for%202018,a%202.4%25%20decline%20from%202014.>

⁴¹ Відкриті дані Світового банку, Зайнятість у сільському господарстві (% від загальної зайнятості)

⁴² <https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/moldova/economic-outline>

⁴³ <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=MD&view=chart>

⁴⁴ Добровільний національний огляд ООН від 2020 р. для Молдови

⁴⁵ <http://ygeneration.eu/en/assets/files/Moldova.pdf>

Гендерне та гендерно обумовлене насильство: За даними Глобального звіту про гендерний розрив Всесвітнього економічного форуму 2021 р., у Республіці Молдова рівень доступу жінок до зайнятості становить 44,8% проти 49,6% серед чоловіків⁴⁶.

За даними Національного бюро статистики, близько 63% жінок зазнавали принаймні однієї форми насильства з боку їхніх партнерів. За повідомленнями жінок, які проживають у сільській місцевості, літніх жінок, ромських жінок, жінок з інвалідністю та ВІЛ-позитивних жінок, вони зазнавали різних форм насильства найвищого рівня⁴⁷.

Туреччина

Населення: У Туреччині проживає 83 млн осіб (51% жінок та 49% чоловіків). Середні темпи зростання - 1,26% на рік⁴⁸. Більшість (76%) населення проживає в міських районах. У Туреччині молодь у віці від 0 до 30 років складає понад 45% населення, 30% - особи у віці від 30 до 64 років і 10% - 65 років і більше. Приблизно 30% населення країни, (приблизно 25 млн осіб), проживає у 15 містах на узбережжі Чорного моря⁴⁹.

У країні широко представлені етнічні та релігійні групи меншин. У Чорноморському регіоні проживають переважно кавказькі, лазські та ромські громади. Станом на сьогодні, Туреччина приймає приблизно 3,6 млн зареєстрованих сирійських біженців та 320 тис. осіб інших національностей⁵⁰.

Молодь у віці 15 - 24 роки становить 15% населення. У 2020 р. рівень зайнятості молодих людей досяг 29,1%. Серед них - 38,8% чоловіків, у порівнянні з 19,2% жінок. Рівень безробіття серед молоді становив 25,3% у тому ж 2020 р. 28,3%. молодих людей не отримують освіти і не є працевлаштованими. Понад 20% молоді зайнято у сільському господарстві, 28% - у промисловості та 5% - у сфері послуг⁵¹.

Економіка та зайнятість: Туреччина є економікою із середнім рівнем доходу та входить до 20 найкращих економік світу за показниками розвитку Світового банку. З серпня 2018 р. економіка країни демонструє вразливість та невизначеність через структурні проблеми зростання виробництва, безробіття та зростання інфляції, які спостерігаються останніми роками.

ВВП на душу населення, який досяг найвищого рівня у 2013 р. (12 480 тис. дол. США), у наступні роки демонстрував безперервну тенденцію до зниження. У 2018 р. він зменшився на 9,2%, порівняно з попереднім роком, і знизився до 9632 тис. дол. США. Зниження ВВП на душу населення відбулося в основному через скорочення темпів економічного зростання, приросту населення та стрімкого зростання курсу долара⁵². У

⁴⁶ <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021>

⁴⁷ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=25587&LangID=E>

⁴⁸ Інститут статистики Туреччини.

⁴⁹ Киркларелі, Стамбул, Коджаелі, Сакарья, Дуздже, Зонгулдак, Бартин, Кастамону, Синоп, Самсун, Орду, Гіресун, Трабзон, Різе, Артвін.

⁵⁰ <https://www.unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey>

⁵¹ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020>

⁵² Економічний звіт Співки торгових палат і товарних бірж Туреччини (ТОВВ) за 2018 р.

<https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2019/75GK-EN.pdf>

2020 р. ВВП Туреччини склав 720,1 млрд дол. США та 8 600 тис. дол. США на душу населення⁵³.

Сфера послуг є одним з основних галузевих факторів у Туреччині з часткою 56% у загальному ВВП країни. Іншими основними галузевими двигунами країни є промисловість та сільське господарство. Виходячи з показників ВВП станом на 2019 р., промисловість складала 28% ВВП, а сільське господарство - 6,4%⁵⁴.

Станом на 2020 р., загальна кількість працевлаштованих осіб у Туреччині складає 27,5 млн. Загальний показник зайнятості - 50,6%. У 2020 р. рівень безробіття в Туреччині знизився до 13,2 %, порівняно з 14 % у 2019 р⁵⁵.

У період з 2004 по 2016 рр. Туреччина досягла значних успіхів у зниженні рівня бідності та зростанні показників зайнятості. Однак, у 2018 та 2019 рр. економічна нестабільність у країні значним чином вплинула на зниження рівня добробуту населення. Зокрема, це торкнулося представників бідних та незахищених верств населення. Крім того, пандемія COVID - 19 вплинула на зростання показників безробіття та бідності (12,2% станом на 2020 р.). За попередніми розрахунками, криза, викликана пандемією COVID - 19 матиме значні негативні наслідки для Туреччини. Головним чином, вона вплине на сфери роздрібної торгівлі, розміщення, харчування, транспорту та будівництва, де задіяність у функціонуванні малих домогосподарств складає значну частку робочої сили. Очікується, що для таких домогосподарств зниження рівня зайнятості та доходів виступатимуть основними факторами впливу вищезазначеної кризи.

Гендерне та гендерно обумовлене насильство: За даними Глобального звіту про гендерний розрив Всесвітнього економічного форуму 2021 р., показник доступу жінок до зайнятості у Туреччині складає 33%, порівняно з 77% серед чоловіків, а очікуваний рівень заробітної плати для жінок становить лише 44% від загальної кількості населення країни.

Рівень залученості жінок до процесів прийняття рішень також є досить низьким. Присутність жінок у парламенті становить лише 17%, а на адміністративних і керівних посадах - 16%, порівняно з 83,8% чоловіків⁵⁶. Як посилення консервативного підходу в політичному дискурсі, так і вже існуючі патріархальні гендерні стереотипи мають прямий негативний вплив на гендерну рівність у багатьох сферах життя⁵⁷.

Дослідження, проведені до кризи COVID - 19 показують, що 36% заміжніх жінок віком від 15 до 59 років принаймні один раз у житті зазнавали фізичного та / або сексуального насильства з боку інтимного партнера⁵⁸. Через спалах пандемії COVID - 19, кількість подібних випадків значно збільшилася. Недержавні організації, які займаються боротьбою з насильством по відношенню до жінок, також відзначають

⁵³ <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview>

⁵⁴ <https://www.statista.com/statistics/255494/share-of-economic-sectors-in-the-gross-domestic-product-in-turkey/>

⁵⁵ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Agustos-2020-33792>

⁵⁶ <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021>

⁵⁷ Стратегія гендерної рівності для Туреччини ПРООН за 2017-2020

рр. <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/library/corporatereports/gender-strategy-2017-2020.html>

⁵⁸ Інститут народознавства Університету Хасеттепе, Міністерство сімейної та соціальної політики, 2015 р.

Дослідження домашнього насильства по відношенню до жінок у Туреччині. Анкара, Туреччина.

критичне зростання таких випадків. За даними Федерації жіночих об'єднань Туреччини, кількість випадків фізичного насильства по відношенню до жінок зросла на 80%, порівняно з березнем 2019 р. та 2020 р.⁵⁹

Україна

Демографія: Загальна кількість населення України становить приблизно 44,3 млн осіб (53% - жінки, 47% - чоловіки. Серед них, 31% населення проживає в сільській місцевості, а 69% - у містах. Приблизно 68% населення має вік 15 - 64 роки, а 17% - 65 років і більше⁶⁰. Міста на узбережжі Чорного моря - Миколаїв, Херсон та Одеса; у Автономній Республіці Крим та місті Севастополь біля Чорного моря проживає понад 6 млн осіб.

Згідно з останнім переписом населення від 2001 р., до меншин в Україні належать 17% росіян, 0,6% білорусів, 0,5% молдаван, 0,5% кримських татар, 0,4% болгар. У країні також проживає незначна частина угорців, поляків, вірмен, румунів, ромів та представників інших національностей / етнічних груп⁶¹.

За даними Державної служби статистики України за 2019 р.⁶², молодь у віці від 15 до 29 років складала приблизно 16% населення. Рівень безробіття серед молоді у 2017 р. становив 18,9%, при цьому жінки та особи молодшого віку мали менший доступ до зайнятості, порівняно з чоловіками та представниками старших вікових категорій «молоді». У сільській місцевості молодь стикалася з більшим ризиком безробіття, ніж молоді люди, які проживають у містах. Серед молодих людей рівень самозайнятості залишався низьким, більшість молодих працівників працювали за спеціальностями, які потребують середньої та високої кваліфікації⁶³.

Згідно зі звітом Європейського фонду освіти, лише 5% молоді в Україні є підприємцями, тоді як лише 6% мають намір стати такими в майбутньому. Більше того, 41% хотіли б здійснювати підприємницьку діяльність, але вказують на такі перешкоди, як відсутність підтримки для початківців або важку соціально-економічну ситуацію та високі податки⁶⁴. У звіті також зазначається, що відсутність акселераторів та інкубаторів для бізнесу, місцевих наставників та брак потенційних джерел інвестицій виступають основними перешкодами для здійснення молоддю підприємницької діяльності.

Економіка та зайнятість: Через 2 десятиліття після здобуття незалежності, Україна зіткнулася з гіперінфляцією через відсутність доступу до фінансових ринків та значну монетарну експансію у фінансуванні державних витрат, одночасно з різким скороченням виробництва. З 2015 р. в Україні середньорічні темпи приросту реального ВВП становили 2,9%, включаючи 3,4% ВВП на душу населення завдяки прискореному

⁵⁹ Оперативна гендерна оцінка у контексті ситуації з COVID - 19 у Туреччині, Звіт ООН Жінки від 2020 р.

⁶⁰ Збірник «Статистичний щорічник України» за 2019 р., Державна служба статистики України

⁶¹ <https://minorityrights.org/country/ukraine/>

⁶² Збірник «Статистичний щорічник України» за 2019 р., Державна служба статистики України

⁶³ Становище молоді в Україні, ООН Україна, Київ, 2019р.

⁶⁴ <https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2019-07/Youth%20transition%20Ukraine.pdf>

зростанню інвестицій та споживчого попиту⁶⁵. У 2020 р. ВВП України склав 137,3 млрд дол. США та 3118 тис. дол. США на душу населення відповідно⁶⁶. Сектор послуг становив 58,8% ВВП України, а рівень зайнятості даному сектору - 63% загальної зайнятості⁶⁷. Промисловість мала частку у 29% ВВП, а сільське господарство - 12,1% ВВП⁶⁸.

Реакція на пандемію COVID-19 спричинила безпрецедентну економічну кризу в країні, оскільки карантинні заходи передбачали тимчасове закриття більшості підприємств, особливо у секторі послуг. Збій у світових ланцюжках постачання призвів до різкого падіння обсягів продажів підприємств, доходів домогосподарств та рівня зайнятості⁶⁹. Показники рівня безробіття знижувалися до 2019 р., але через різке падіння економічної діяльності - підвищилися з 8,4 до 9,4 між 2019 та 2020 рр.⁷⁰.

У 2018 р. загальний рівень бідності в Україні становив 43,2%⁷¹, і 51% осіб не могли дозволити собі додаткових витрат особистих коштів. Для порівняння, у всіх 28 країнах Європейського Союзу (ЄС-28) цей показник становив 32,5%. До того ж, кожен п'ятий українець (21,1%) не міг у повному обсязі та вчасно сплачувати орендну плату, іпотеку, кредити чи комунальні послуги. Порівняно з країнами ЄС-28, де цей показник склав 8,9%⁷².

Гендерне та гендерно обумовлене насильство: За даними Глобального звіту про гендерний розрив Всесвітнього економічного форуму 2021 р., показник доступу жінок до зайнятості в Україні складає 38.5%, порівняно з 78% серед чоловіків⁷³.

Гендерно обумовлене насильство давно стало значною проблемою в Україні. Близько 75% жінок у країні заявляють, що пережили одну з форм насильства, починаючи з віку 15 років, а кожна третя зазнала фізичного чи сексуального насильства згідно з опитуванням від 2019 р.⁷⁴. За даними Національної «гарячої лінії» з попередження домашнього насильства, протягом першого місяця карантину кількість дзвінків зросла на 23%. Протягом другого місяця цей показник зріс на 72%, у порівнянні з докарантинним періодом⁷⁵.

Деякі демографічні та економічні показники для 4 країн - бенефіціарів (Грузія, Республіка Молдова, Туреччина та Україна) наведені на Малюнку 5 нижче.

⁶⁵ Добровільний національний огляд ООН від 2020 р. для України

⁶⁶ <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview#1>

⁶⁷ <https://w3.unece.org/CountriesInFigures/en/Home/Index?countryCode=804>

⁶⁸ Звіт з аналізу навколишнього середовища в Україні, Світовий банк, 2016р.

⁶⁹ Оцінка соціально - економічного впливу COVID - 19 на Україну. Звіт про оцінку соціально - економічного впливу ООН за 2020р.

⁷⁰ <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=UA>

⁷¹ <https://www.unicef.org/ukraine/media/5816/file/COVID%20impact%20on%20poverty%20Eng.pdf>

⁷² БОРОТЬБА З COVID - 19 В УКРАЇНІ: початкові оцінки впливу на бідність, 15 квітня 2020 р., ЮНІСЕФ

⁷³ <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021>

⁷⁴ https://eeca.unfpa.org/en/publications/well-being-and-safety-women?_ga=2.267177995.42158705.1620841884-69444052.1620726054 За підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA).

⁷⁵ <https://www.unfpa.org/news/ukraine-steadfast-tackling-gender-based-violence-despite-pandemic-related-increases>

Вразливі групи

В рамках Проекту передбачене фінансування інноваційних ідей на національному рівні від підприємців, недержавних організацій, університетів, інкубаторів та акселераторів на основі грантової схеми, відповідно до підкомпоненту 2.1. Очікується, що проекти – переможці передбачатимуть проведення заходів для зменшення та / або запобігання забрудненню моря за допомогою втілення інноваційних рішень. Ці грантові проекти спрямовані на залучення молодих людей, які проживають у країнах – бенефіціарах.

Згідно з описом Проекту, грантові проекти можуть відрізнятися з точки зору видів діяльності та методів реалізації, включати різноманітні інструменти втручання, такі як безпосереднє застосування інновацій, наприклад, у таких системах, як очищення стічних вод, або використання нової / інноваційної техніки у сільськогосподарському виробництві та / або рибальстві. У цьому контексті, вразливими вважаються представники спільноти, на яких втручання у проект матиме більший вплив, а також які матимуть обмежені можливості отримання вигоди від проектної діяльності. Вразливі групи також включають молодь та місцеві МСП, які матимуть потребу у додаткових заходах щодо інформування та залучення їх до грантових проектів, а також заохочення національних та місцевих МСП щодо долучення до схеми надання грантів.

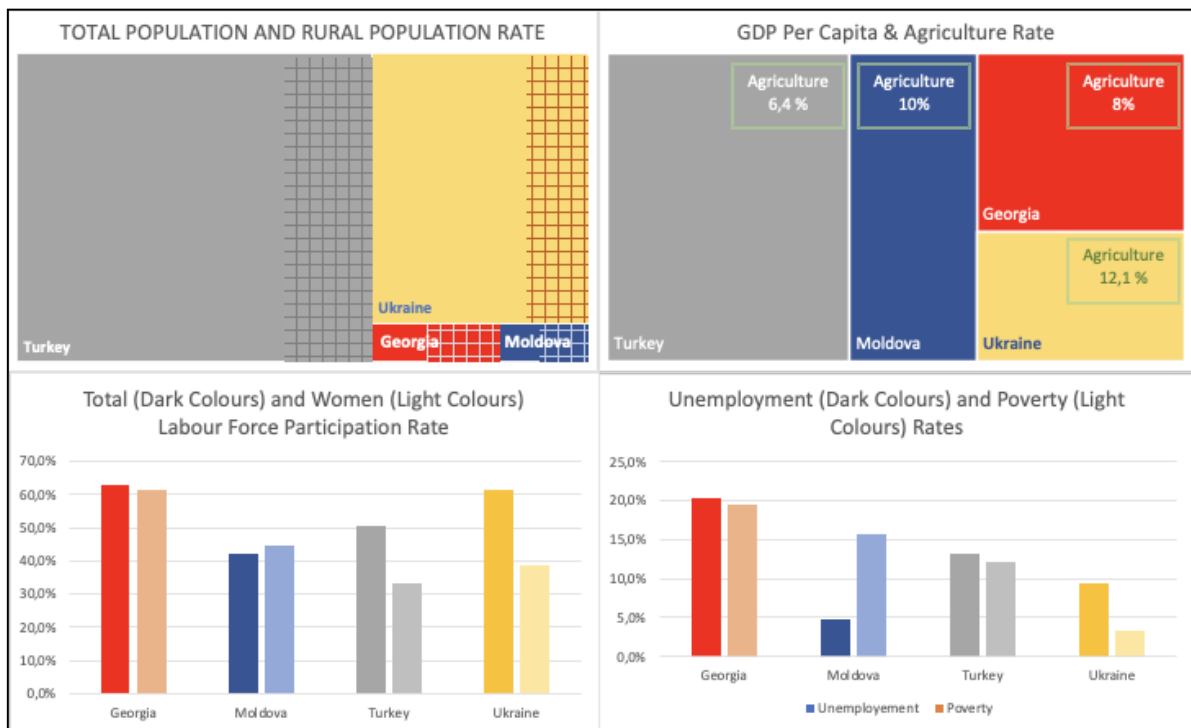

Рисунок 5. Деякі демографічні та економічні показники для чотирьох країн - бенефіціарів

Оскільки гранти / підпроекти визначаються на етапі розробки Проекту, існує вірогідність виявлення інших вразливих груп. На даному етапі для всіх країн - бенефіціарів визначено наступні вразливі групи;

- домогосподарства, економічно залежні від сільського господарства, рибальства та туризму,

- традиційні домогосподарства в сільській місцевості,
- домогосподарства під керівництвом жінок,
- молодь (особливо молодь, яка не навчається, не працює та не отримує професійну підготовку) ,
- етнічні та мовні меншини, що проживають у прибережній / чорноморській зоні,
- місцеві МСП,
- молодь, жінки – підприємці, та
- особи з інвалідністю.

Залежно від соціальної структури країн - бенефіціарів, вразливі групи країн узагальнюються наступним чином.

Грузія: Домогосподарства в сільській місцевості, основний дохід яких залежить від сільського господарства та рибальства, та сім'ї, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції для власного споживання, традиційні домогосподарства в сільській місцевості, жінки, які мешкають у селах, домогосподарства під керівництвом жінок, сільська молодь (особливо молодь, яка не навчається, не працює та не отримує професійну підготовку), місцеві МСП, молодь та жінки - підприємці.

Республіка Молдова: Домогосподарства в сільській місцевості, основний дохід яких залежить від сільського господарства, традиційні домогосподарства в сільській місцевості, домогосподарства під керівництвом жінок, сільська та міська молодь (особливо економічно неактивна молодь), етнічні та мовні меншини; особливо роми та ромські жінки, місцеві МСП, молодь та жінки - підприємці.

Туреччина: Домогосподарства в сільській місцевості, основний дохід яких залежить від сільського господарства, дрібні рибні промисли, населення, що проживає у віддалених районах, домогосподарства під керівництвом жінок, сільська та міська молодь, етнічні та мовні меншини; зокрема лази, сезонні працівники сільського господарства (сирійці, курди, представники інших національностей), місцеві МСП, молодь та жінки - підприємці.

Україна: Домогосподарства в сільській місцевості, основний дохід яких залежить від сільського господарства, дрібні рибні промисли, традиційні домогосподарства в сільській місцевості, домогосподарства під керівництвом жінок, населення, що проживає у постраждалих від конфлікту районах, сільська та міська молодь, етнічні та мовні меншини, місцеві МСП та молоді підприємства, які мають обмежений доступ до кредитів та фінансової підтримки, молодь та жінки - підприємці.

4.3.2. Галузі економіки і діяльність у регіоні Чорного моря та країнах - бенефіціарах проекту

Море та прибережні регіони є зонами різноманітної економічної діяльності. У цьому розділі увагу зосереджено на економічній діяльності, пов'язаній з морем та його забрудненням, на яку спираються країни - бенефіціари та громади, розташовані у Чорноморському регіоні. Наступні галузі впливають на рівень забруднення у Чорному морі та / або зазнають впливу від нього:

- Морські перевезення та порти
- Рибальство і аквакультура
- Туризм
- Нафтогазова промисловість
- Сільське господарство

Морські перевезення та порти

Чорне море - це перехрестя Сходу з Заходом та Півночі з Півднем. Воно відіграє роль геополітичного, економічного та торговельного вузла і наразі розглядається як точка доступу до прибережних країн, Європейського Союзу, Балкан, Кавказу, Центральної Азії та інших регіонів.

Згідно з даними статистичних звітів Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) по країнах, Туреччина має найбільш економічно розвинену сферу судноплавства серед країн - бенефіціарів. Україна є другою країною у цьому списку. Обсяг торгівлі товарами у Туреччині складає 391 млрд дол. США, тоді як даний показник для України становить 110 млрд дол. США, 13 млрд дол. США для Грузії та лише 8 млрд дол. США для Республіки Молдова. Кількість суден, що ходять під національними прапорами є наступною: Грузія - 79, Республіка Молдова - 138, Туреччина - 1235 та Україна - 409 суден. Індустрія портів і судноплавства має вирішальне значення з точки зору проведення відповідних експертних оцінок по країнам. Згідно зі статистикою UNCTAD, загальний об'єм міжнародного морського експорту Туреччини складає 180 млрд дол. США. Для України цей показник складає 50 млрд дол. США. Грузія та Республіка Молдова мають нижчі показники морського експорту порівняно з Туреччиною та Україною - тобто це 3 млрд дол. США для Грузії та 26 млн дол. США для Республіки Молдова.

Уздовж чорноморського узбережжя Грузії розташовано декілька морських портів. Найбільший з них - порт Батумі. Між Грузією, Україною і Туреччиною відбуваються чартерні пасажирські поромні перевезення. Інші порти в Грузії: морський порт Поті, порт Кулеві, морський термінал Супса і глибоководний порт Анаклія. Судноплавна галузь Грузії відіграє важливу роль у сфері зайнятості.

Джурджулешти - найважливіший порт Республіки Молдова, який є єдиним портом країни, здатним приймати морські судна. Республіка Молдова має ще чотири порти: Бельці, Флорешти, Рибниця і Тирасполь.

У сфері морської економічної діяльності Туреччини задіяно 280 тис. працівників. Вона досягає показника загальної валової доданої вартості (ВДВ) у понад 4,4 млрд євро. Суднобудівна та судноремонтна галузі Туреччини мають частку понад 82% ВДВ. Серед прибережних країн Туреччина має найдовшу берегову лінію у Чорному морі. Це забезпечує країні стійку стратегічну позицію на перетині міжнародних транспортних коридорів Схід - Захід та Північ - Південь і створює потенціал для розвитку морської інфраструктури. Внутрішнє та міжнародне морське судноплавство на короткі дистанції є важливою і добре розвинутою сферою у країні через її унікальне географічне положення.

термінали в Україні також знаходяться у цих портах. На малюнку 7 показано розташування портів в Україні⁷⁶.

Рисунок 7. Порти України

Рибальство і аквакультура

Протягом століть рибальство являє собою традиційну форму економічної діяльності на узбережжі Чорного моря. Сфера рибальства відіграє важливу роль у формуванні ВВП країн, а також у створенні можливостей для працевлаштування місцевого населення. Морська харчова промисловість у Чорноморському регіоні включає промислове, напівпромислове та дрібне рибальство.

За даними Генеральної комісії з рибальства Середземного моря (ГКРСМ), загальний дохід (за початковою вартістю) від морського промислу у Чорному морі оцінюється в 251 млн дол. США, забезпечуючи понад 20 тисяч робочих місць. Дрібне рибальство становить 22% від загального доходу у регіоні Чорного моря, з понад 70% від загальної зайнятості⁷⁷.

Галузь постачає цінні морепродукти для місцевого споживання, а також для регіональних та міжнародних ринків. Рибалки переважно експлуатують бентосні та пелагічні запаси риби, а також видобувають молюсків та ракоподібних⁷⁸. В різних країнах показники об'ємів видобутку домінуючих промислових видів відрізняються. До основних цінних промислових видів у Чорному морі належать: анчоус європейський, мерланг, середземноморська ставрида, рапана венозна, луфар та шпрот європейський. Країни Чорного моря мають різні спроможності щодо використання рибальських суден, як показано у Таблиці 12.

⁷⁶ <https://www.sifservice.com/index.php/en/directory/ports-ukraine/sea-ports>

⁷⁷ <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/CB2429EN.pdf>

⁷⁸ Стан середземноморського та чорноморського рибальства 2018, Генеральна комісія з рибальства Середземного моря (GFCM), Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO)

Таблиця 12. Рибальські судна та середні об'єми видобутку у країнах - бенефіціарах

Країна	Кількість суден	Місткість (валовий тоннаж)	Рік	Об'єми видобутку 2016-2018 [тонн]
Грузія	49	9,184	2019	70,869
Туреччина	15.352*	171,785*	2018	273,977*
Україна	724	24,965	2019	7,214

*Туреччина: Загальні дані для регіонів Середземномор'я та Чорного моря

Більше 87% суден у 3 прибережних країнах – бенефіціарах використовуються для дрібного рибальства, як показано в Таблиці 13 нижче.

Таблиця 13. Риболовні судна у складі флотів країн - бенефіціарів

Країна	Група у складі флоту					Всього
	Невеликі судна	Траулери та балочні траулери	Гаманцеві сейнери та пелагічні траулери	Інші одиниці флоту	Невизначені	Всього
Грузія					49	49
Турція	8,157	792	219	158	-	9,326
Україна	716	4	0	4	-	724
Всього	8,873	796	219	162	49	10,099

Джерело: ??????

У період з 2008 по 2014 рр. галузь рибальства зіткнувся зі значними ускладненнями через скорочення рибних запасів. Стан рибного промислу в Чорному морі регулярно оцінювався з 1970 р. з використанням різних показників, таких як загальний улов і кількість зареєстрованих запасів. За відповідними оцінками було визначено, що рибні ресурси Чорного моря піддаються ризику надмірної експлуатації та впливу забруднення з наземних і морських джерел⁷⁹. Однак, за даними статистичного звіту Генеральної комісії з рибальства Середземного моря (ГКРСМ) щодо рибного промислу у Середземному і Чорному морях за 2020 р., природні запаси чорноморської камбали останнім часом демонструють ознаки відновлення, що є позитивною тенденцією у даній сфері.

Прибережний та морський туризм

Туризм відіграє важливу роль в економіці та формує значний внесок у ВВП чорноморських країн. За останні два десятиліття показник відвідування туристами цих країн зростає швидше, ніж у середньому по світу: 143 млн міжнародних туристів у 2018 році. До того ж, за інформацією Організації Чорноморського економічного співробітництва, від міжнародного туризму країни – члени отримали надходження до бюджетів у сумі 75 млрд дол. США⁸⁰.

⁷⁹ <http://www.blacksea-commission.org/The%20Black%20Sea/Socio-Economy/>

⁸⁰ «Грузія: На шляху до «зеленої» економіки та стійкого зростання», Світовий банк, листопад 2020 р.

Рекреаційна інфраструктура і морські курорти в Україні та Грузії активно розвиваються, але менш розвинені на чорноморському узбережжі Туреччини, де туризм зосереджений в основному на узбережжях Егейського та Середземного морів. Туристичний потенціал в районі басейну Чорного моря багатий і різноманітний. Це санаторно - лікувальний і медичний туризм, культурний, природничий, еко- і агротуризм, екстримальний, спелеологічний і гірський туризм, гастротуризм, туризм, пов'язаний з річками, полюванням і дайвінгом, а також зимовий туризм, наприклад, катання на лижах⁸¹.

Туризм у прибережній зоні являє собою важливу галузь економіки з точки зору кількості відвідувачів і доходів. У той час, як внесок туристичної галузі в економіку Туреччини і Грузії має тенденцію до зростання, частка туризму в загальному ВВП України і Республіки Молдова залишається обмеженою, у порівнянні з нижчими за середні показниками у світі і Європейському союзі. Частка туристичної галузі в економіці країн відображена у Таблиці 14 нижче.

Таблиця 14. Частка сфери подорожей і туризму у ВВП та зайнятість населення

Країна	Частка у ВВП (% від загального ВВП) у 2019 р.*	Відсоток загальної зайнятості у 2019 р.*
Грузія	26.3	27.7
Республіка Молдова	7.3	7.6
Туреччина	11.3	9.4
Україна	5.9	6.2
В середньому по Європі	9.5	10.1
В середньому по світу	10.3	10.0

* За даними WTTO (Всесвітня рада з питань подорожей і туризму за 2019 р.).

Забруднення і туризм значною мірою взаємопов'язані зокрема, коли туризм викликає забруднення, яке, у свою чергу, обмежує розвиток туристичної галузі. Дослідження показують, що туризм є однією із сфер, які впливають на екосистеми та на погіршення якості морської води у Чорному морі. А це, у свою чергу, спричиняє виникнення обмежень щодо розвитку галузі туризму. Відходи, зокрема пластмаси, та викиди забруднюючих речовин у морське середовище спричиняють забруднення моря. Крім того, значний вплив на природні середовища справляють будівництво та діяльність з розвитку туристичної інфраструктури.

Аналіз функціонування сфери туризму в країнах - бенефіціарах був зроблений з акцентом на економічні аспекти та аспекти працевлаштування, на які, протягом останніх двох років, істотно вплинула пандемія COVID-19⁸². Однак, через пандемію COVID-19, сфера туризму є найбільш постраждалою галуззю економіки. З першого кварталу 2020 р. доходи від іноземних туристів скоротилися на 26%⁸³.

⁸¹ <http://www.blacksea-commission.org/The%20Black%20Sea/Socio-Economy/>

⁸² Геостат, 2020р.

⁸³ Добровільний національний огляд ООН від 2020 р. для Республіки Молдова

У Грузії, особливо влітку, діяльність у сфері туризму, переважно, зосереджена у прибережних районах. Таким чином, прибережна зона Грузії грає важливу роль з точки зору внеску в економіку країни, особливо з урахуванням значного зростання за останні роки. Однак, діяльність в прибережній зоні значним чином спричиняє забруднення навколишнього середовища на узбережжі⁸⁴.

З початку 2012 р. в Республіці Молдова спостерігається невелике зростання у сфері туризму. Загальна частка туризму в загальному ВВП збільшилася з 3,2% у 2012 р. до 4,3% в 2018 р.⁸⁵. Через пандемію COVID-19 кількість туристів, які відвідують Республіку Молдова, зменшилася майже вдвічі (- 45,4%) і майже на третину знизилася кількість місцевих туристів, які віддавали перевагу відпочинку за (- 29,4%), в той час як показники внутрішнього туризму знизилися приблизно на 22,4% (у порівнянні з першим кварталом 2019 р.)⁸⁶.

Туризм - одна зі сфер економіки Туреччини, яка розвивається найбільш динамічно. У 2019 р. кількість міжнародних туристів становила 45 млн. У 2020 р. відбулося різке зниження кількості туристів через пандемію COVID-19. Кількість відвідувань країни міжнародними туристами протягом туристичного сезону знизилася приблизно на 75% в порівнянні з 2019 р.⁸⁷. З огляду на рівень доступності міжнародного туристичного ринку у Туреччині, через географічне і стратегічне положення країни, Чорноморський регіон країни відіграє значну роль у економіці країни. Даний регіон є багатим на природні, історичні та культурні пам'ятки. Він відрізняється від інших регіонів країни з точки зору географічної структури, біологічного різноманіття та природних ресурсів.

Туризм є важливим фактором розвитку національної економіки України⁸⁸. Одеса, Севастополь і Ялта - одні з найбільш відвідуваних міст на узбережжі Чорного моря. До пандемії COVID-19, туризм в Україні мав тенденцію до зростання після значного зниження, пов'язаного з подіями 2014 р. З економічної точки зору, Київ, Одеса і Львів є найбільш розвиненими туристичними напрямками з точки зору ланцюжка створення вартості туризму та управління туристичними напрямками. Ці міста приймають найбільшу кількість туристів⁸⁹. Території навколо Одеси, Сочі і Батумі також є досить популярними туристичними напрямками. Проте, туристичний потенціал Чорного моря ще не є достатньо розвиненим. У першу чергу - через брак інвестицій, недостатньо розвинену транспортну інфраструктуру та туристичні об'єкти, низьку якість послуг, а також через конфлікт між Україною і Російською Федерацією.⁹⁰

⁸⁴ Вартість забруднення прибережної зони в Грузії, інструмент адаптації прибережної зони та національно визначені внески, звіт Світового банку за лютий 2021 р.

⁸⁵ https://www.theglobaleconomy.com/Moldova/international_tourism_revenue_to_GDP/

⁸⁶ Оцінка впливу пандемії COVID - 19 на вразливі групи та економічні сектори в Республіці Молдова, листопад 2020 р., ПРООН Молдова

⁸⁷ <https://www.statista.com/statistics/707699/foreign-tourist-arrivals-in-turkey/>

⁸⁸ Розбудова національної туристичної системи України: проблеми та перспективи управління. Том 16, видання 1, 2018 р.

⁸⁹ Пандемія COVID - 19 та її вплив на український туристичний сектор, ОНОВЛЕННЯ «АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ ДЛЯ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ» ЄБРР, EU4Business

⁹⁰ <http://www.blacksea-commission.org/The%20Black%20Sea/Socio-Economy/>

Розвідка та видобуток нафти і газу

Нафтогазовий сектор включає видобування вуглеводнів на морському шельфі та трубопроводи, розташовані як на визначених наземних територіях, так і такі, що проходять територією Чорного моря. Басейн західної частини Чорного моря вважається територією з найбільшими потенційними родовищами газу і нафти. У основній частині його частині залягають сланці на глибині приблизно 100 м. Територія займає близько 50 тис. км² і включає Одеську затоку з прилеглою до неї зоною. На цій території експлуатується одне родовище, а шість родовищ знаходяться на стадії підготовки до експлуатації або розробки. Загальні розвідані запаси газу на цій території складають 1,5 трлн м³.

Розвідка та видобуток нафти і, переважно, газу в Чорному морі проходять на видобувних родовищах Аязлі біля турецького узбережжя, Галата та Каліакра біля болгарського узбережжя, Ана, Дойна, Дельта, Пескарус та інші родовища біля Румунії. Родовища України розташовані у Одеській затоці; Російська Федерація проводить розвідку і планує експлуатацію Туапсинського нафтового родовища). Нещодавнє відкриття нових родовищ газу на румунському континентальному шельфі Чорного моря має потенціал для посилення ролі цієї галузі. Крім того, у Чорному морі Туреччиною було виявлено 405 млрд м³ природного газу. На першому етапі проекту, за оцінкою Туреччини, щоденний видобуток дорівнюватиме 10 млн м³, а на другому етапі, за прогнозами, добовий видобуток досягне 40 млн. м³.

Чорноморська зона набуває важливого значення для виробництва, транспортування та розподілу енергоносіїв. Чорноморський регіон є транзитним маршрутом основного експорту нафти і газу, тому тут можна очікувати збільшення ризиків, пов'язаних з цією діяльністю, таких як розлив нафти або аварійне забруднення⁹¹.

Сільське господарство

Сільське господарство є одним з основних джерел доходу сільського населення в країнах - бенефіціарах. Сільськогосподарський сектор складається з лісового та рибного господарств і додає від 6% до 10% до ВВП чотирьох країн. У секторі зайнятий значний відсоток загальної робочої сили. Частка сільського господарства всіх країн у ВВП вища, ніж у середньому по країнах світу та Євросоюзу. Внесок сільськогосподарського сектору в економіку країн наведено у Таблиці 15 нижче.

Таблиця 15. Внесок сектору сільського господарства у ВВП та зайнятість населення

Країна	Сільське господарство, лісове господарство, рибальство (%ВВП)	Зайнятість у сільському господарстві (% від загальної зайнятості)
Грузія	6.5	38
Республіка Молдова	10.0	21
Туреччина	6.4	18
Україна	9.0	14

⁹¹ <https://www.eea.europa.eu/soer/2015/countries/black-sea>

В середньому по світу	3.3	27
В середньому по ЄС	1.6	4

Джерело ???

У Грузії половина населення, що проживає в прибережній зоні, отримує певний дохід від сільськогосподарської діяльності⁹². Серед восьми муніципалітетів Зугдіді, Хелвачаурі та Кобулеті сільське господарство є основною діяльністю, що приносить до місцевих економік 25%, 21% та 18% доходів відповідно. У прибережній зоні сільськогосподарське виробництво в основному призначене для місцевого споживання та ведеться дрібними сімейними господарствами, що становить 90% від загального виробництва. Крім того, високовартісні культури, такі як цитрусові, ягоди, ківі, хурма та лавровий лист, є сільськогосподарською продукцією прибережної зони, що експортується до сусідніх країн.

У Республіці Молдова, незважаючи на зменшення вкладу сільського господарства у ВВП за останнє десятиліття, в аграрному секторі все ще зайнято понад 20% загальної робочої сили. Центр сільськогосподарської діяльності в басейні річки Дунай в країні охоплює 80% території. Середній показник використання мінеральних добрив становить 10 кг / га для азоту і менше 1 кг / га для фосфору. Сільськогосподарські угіддя в Молдові переважно засіяні пшеницею, ячменем, технічними культурами (цукрові буряки, соняшник та олійне насіння), картоплею та польовими овочами, садами та виноградниками⁹³.

У Туреччині сільськогосподарські угіддя складають приблизно 50% загальної площі земель. Основними культурами, що виробляються в країні, є пшениця, цукровий буряк, помідори, ячмінь і кукурудза. У прибережній зоні Чорного моря чай, лісовий горіх, тютюн, кукурудза, ківі та рис є основними сільськогосподарськими продуктами. Сезонні робітники, задіяні у сезони збору врожаю лісових горіхів, чаю, овочів та фруктів, є головною робочою силою в турецькому Чорноморському регіоні. До цієї групи належать працівники з етнічних меншин, які переміщуються територією Туреччини, а також робітники з Грузії.

В Україні більше 50% земель є орними, а сільське господарство є основним джерелом надходжень від експорту. До ключових сільськогосподарських продуктів України належать зернові, цукрові буряки, насіння соняшнику, овочі, яловичина та молоко⁹⁴.

За даними Світового банку, у трьох країнах - бенефіціарах (Грузія, Республіка Молдова та Україна) використання добрив у сільському господарстві зростає. Хоча використання добрив у Республіці Молдова, Туреччині та Україні є нижче середнього по Європейському Союзу, в Грузії воно дорівнює середньому по ЄС. Об'єми використання добрив у цих країнах у 2017 та 2018 рр. наведено у Таблиці 16 нижче.

⁹² Вплив зміни клімату на прибережну зону Грузії. Оцінка вразливості та варіанти адаптації. Світовий банк, 2020 р.

⁹³ Діагностика та перспективи майбутньої водної безпеки Молдови. Світовий банк

⁹⁴ Аналіз навколишнього середовища в Україні, Світовий банк, 2016

Таблиця 16. Використання добрив у чотирьох країнах – бенефіціарах

Країна	Витрата добрив (кг на гектар орної землі) 2017 р.	Витрата добрив (кг на гектар орної землі) 2018 р.
Грузія	143	154
Республіка Молдова	48	59
Туреччина	132	109
Україна	61	65
В середньому по світу	138	138
В середньому по ЄС	155	154

Джерело ???

5. ПОТЕНЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА ЕКОЛОГІЧНУ І СОЦІАЛЬНУ СФЕРИ ТА ЗАГАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО ЙОГО ПОМ'ЯКШЕННЯ

У цьому розділі визначено потенційні екологічні та соціальні наслідки, які можуть виникнути внаслідок реалізації підпроектів / грантів, які будуть фінансуватися. Основні екологічні та соціальні ризики та наслідки пов'язані з діяльністю, яка буде фінансуватися за підкомпонентом 2.1 (Еко - інновації) Проекту. Цей підкомпонент включатиме гранти на інновації у боротьбі із забрудненням моря шляхом зменшення та / або запобігання. Ці гранти мають на меті створення умов для практичної перевірки інноваційних проектних ідей, технологій та бізнес - моделей для доведення можливості їхньої реалізації та ефективності, а також підтримку принаймні одного - трьох обраних еко - підприємств з кожної з чотирьох країн Чорного моря, визначених ГЕФ (Глобальним екологічним фондом). Такими еко - підприємствами можуть бути приватні підприємці, недержавні організації, громадські організації, університети, молодіжні та жіночі організації. Підкомпонент 2.2 (Підготовка інвестицій) може включати розробку різних етапів підготовки проектів, таких як попередні техніко - економічні обґрунтування, економічний та фінансовий аналізи та оцінка впливу на довкілля і соціальну сферу. Якщо дослідження з оцінки впливу на довкілля та соціальну сферу будуть фінансуватися за цим компонентом, технічне завдання щодо проведення оцінки впливу на соціальне та навколишнє середовище буде підготовлено з урахуванням вимог СЕП (Екологічної та соціальної рамкової стратегії).

Загальна мета Проекту - запобігання та зменшення забруднення Чорного моря. У зв'язку з цим, основним фактором забруднення Чорного моря визначено масову евтрофікацію сполуками азоту та фосфору, що надходять переважно з сільськогосподарських, побутових та промислових джерел стічних вод. Таким чином, завдання екологічних інновацій, які мають бути реалізовані в рамках підкомпоненту 2.1, головним чином спрямовані на впровадження ефективних інновацій у сільському господарстві та «блакитній» економіці. Гранти / підпроекти будуть відбиратися на конкурсній основі, тому їх зміст наразі не може бути визначений.

Підпроекти, які будуть реалізовані в рамках згаданого завдання щодо створення еко - інновацій, матимуть спільні позитивні впливи як на екологічну, так і на соціальну сфери. Несприятливі екологічні та соціальні впливи можуть мати місце у зв'язку з практичною діяльністю в рамках підпроектів та під час їх реалізації. Ці види діяльності можуть бути

класифіковані як дрібномасштабні цивільні (будівельно - монтажні) роботи і дрібномасштабні удосконалення у сільськогосподарській діяльності (зрошення, використання добрив і пестицидів тощо), залежно від бюджету і обсягу, передбачених для грантів з невеликими (максимально помірними) ризиками / впливами.

Потенційні несприятливі впливи, представлені нижче, можуть мати відношення до всіх грантів / підпроектів. Ці впливи були б обмеженими (тимчасовими та локальними), дрібномасштабними та зворотними, і їх можна було б пом'якшити за допомогою стандартних інструментів менеджменту, як зазначено нижче. Більш детальна оцінка потенційного впливу на екологічну та соціальну сфери буде проводитися (за необхідності) під час підготовки окремих підпроектів в рамках Плану соціально-екологічного управління (ПСЕУ).

5.1. Екологічні ризики і впливи та заходи щодо їх пом'якшення

Вплив на якість повітря (пил та вихлопні гази)

Під час будівельних робіт, на проектному майданчику відбуватиметься переміщення об'єктів, транспорту і персоналу. Риття, вирівнювання та переміщення ґрунту спричинятимуть викиди пилу та вихлопних газів, що може призвести до забруднення повітря. Цей вплив вважатиметься низьким за величиною, тривалістю та просторовою протяжністю, оскільки він локалізований і має місце лише на етапі будівництва. Викиди NO_x (оксид азоту) та SO₂ (діоксид сірки) можуть виникнути на етапі експлуатації, у залежності від частоти використання автотранспорту та обладнання, а також згоряння будь-якого палива (наприклад, для опалення або при використанні дизельних генераторів). У сільськогосподарській діяльності основні викиди будуть пов'язані з вихлопами від техніки / обладнання та утворенням пилу.

Для пом'якшення наслідків утворення пилу будуть застосовані відповідні методи придушення пилу, такі як розпилення води, а транспортні засоби, які будуть використовуватися під час транспортування матеріалів, будуть закритого типу. Що стосується контролю за викидами відпрацьованих газів, транспортні засоби та обладнання будуть регулярно обслуговуватися, здійснюватиметься контроль вихлопних газів, техніка буде використовуватися максимально ефективно. У разі використання будь-яких генераторів або інших джерел викидів, будуть використовуватися відповідні системи фільтрації.

Шум

Шум буде виникати як на етапах будівництва та експлуатації об'єктів, так і під час сільськогосподарської діяльності через використання техніки і транспортних засобів, включаючи будівельне обладнання, насоси, генератори тощо.

Шум під час будівництва буде обмежений часовими рамками. У цьому контексті будівельні роботи в житлових районах або поблизу них будуть проводитися тільки вдень. Кришки двигунів генераторів, повітряних компресорів та іншого механічного устаткування з двигунами будуть закриті, а обладнання розміщено якомога далі від житлових приміщень. Транспортні засоби та обладнання будуть регулярно

обслуговуватися, і, у випадку, якщо рівень шуму перевищуватиме допустимі норми, одночасно працюватиме не більше одного транспортного засобу чи одиниці устаткування.

Вплив на якість води

У разі, якщо проектний майданчик знаходиться близько до поверхневих та ґрунтових вод, роботи на ньому можуть бути пов'язані з ризиком забруднення поверхневих вод різноманітними стоками (осади потрапляють у ґрунтові води, хімічні речовини з сільськогосподарських угідь (добрива, пестициди) спричиняють забруднення як поверхневих, так і ґрунтових вод), а стічні води, які продукують робітники, можуть вплинути на якість поверхневих та ґрунтових вод. Цей вплив матиме низьку значимість з точки зору масштабів і просторової протяжності.

Будь-які протікання рідин з систем очищення води, сховищ хімічних та інших відходів є потенційними джерелами забруднення / зараження ґрунтових вод. Неналежний менеджмент підпроектів у цьому контексті може спричинити забруднення ґрунтових та поверхневих вод.

Існує необхідність проведення відповідних заходів з недопущення ерозії та осадів, такі як використання тюків сіна та / або фільтруючих огорож з метою запобігання витіканню рідин та надмірному замуненню поверхневих вод. Будь-які побутові стічні води, які вироблятимуться в результаті проектної діяльності, будуть скидатися до існуючої каналізаційної системи або збиратимуться у герметичні септики (і вивозитись вакуумними автоцистернами, наданими місцевою владою / муніципалітетом для належного очищення та скидання), або очищатимуться на місці. Очищення транспортних засобів та обладнання здійснюватиметься лише у визначених для цього місцях, де стічні води не забруднюватимуть природні поверхневі водойми.

Ерозія та забруднення ґрунтів

У випадку проведення будь-яких земельних робіт, або через фізичні характеристики проектного майданчику, ґрунти на ділянках, де проводяться такі роботи, можуть піддаватися водній та вітровій ерозії. Цей вплив матиме низьку значимість з точки зору масштабів діяльності і часової протяжності. Ерозія буде мінімальною і локалізуватиметься в районах, де будуть проводитись земляні роботи.

Будь-які витікання рідин з систем очищення води, сховищ хімічних та інших відходів є потенційними джерелами забруднення / зараження ґрунтів. Крім того, залишки пестицидів, які використовуються в сільському господарстві, можуть забруднити ґрунт. Неналежний менеджмент підпроектів у цьому контексті може спричинити забруднення ґрунту.

Існує необхідність проведення відповідних заходів з недопущення ерозії, таких як встановлення каскадних конструкцій, тюків сіна та / або фільтруючих огорож. Для запобігання проникненню рідин у ґрунти, зберігання хімічних речовин та відходів повинно бути локалізовано на спеціально підготовлених майданчиках. Всі небезпечні або токсичні речовини повинні тимчасово зберігатися у спеціальних безпечних контейнерах з маркуванням та детальною інформацією про вміст, властивості та

даними щодо поводження з вмістом. Небезпечні речовини повинні розміщуватись у герметичних контейнерах для запобігання протіканню і контакту з ґрунтом.

Вплив на рослинність та біорізноманіття

В залежності від характеристик майданчика здійснення підпроєкту, у процесі реалізації кожного з підпроєктів можливі пошкодження або втрата дерев та іншої рослинності через прокладання під'їзних доріг або розчищення території (очищення чагарників, видалення верхнього шару ґрунту, розкопування та транспортування ґрунту), де будуть проводитись будівельні роботи. Ці заходи також можуть спричинити пошкодження або втрату природних середовищ існування дикої природи.

Пестициди використовуються для знищення комах та бур'янів, які не належать до рідкісних видів. Разом з тим ці речовини можуть бути токсичними для інших організмів, включаючи птахів, риб, корисних комах та нецільових рослин та спричинити негативний вплив на життєдіяльність їхніх популяцій. Прямий вплив (переважно) інсектицидів пов'язаний із скороченням популяції наземних комах та водних членистоногих. Було також виявлено, що інсектициди негативно впливають на запилення та природній контроль шкідників, що є важливими чинниками функціонування екосистем.

Будь-які визначені природні середовища існування, водно - болотні угіддя та природоохоронні території, які знаходяться у безпосередній близькості до майданчиків здійснення підпроєкту, не зазнаватимуть пошкоджень та забруднень. Персоналу буде суворо заборонено полювання, збирання, вирубка лісу чи інша діяльність, яка може мати негативний вплив на довкілля. Буде проведено огляд та інвентаризацію дерев, які підлягатимуть видаленню, а на іншій ділянці буде здійснено висадку нових дерев для компенсації втрат. Вжиті заходи щодо пом'якшення інших впливів на довкілля також слугуватимуть мінімізації впливу на рослинність та середовища існування.

Відходи

Тверді відходи викликають потенційні екологічні ризики, якщо залишаються на території реалізації проєкту. До твердих відходів належать побутові, будівельні, сільськогосподарські та небезпечні відходи. До небезпечних відходів зазвичай належать паливні та гідравлічні рідини або мастильні матеріали, які використовуються або зберігаються для функціонування транспорту та обладнання. До того ж, до небезпечних відходів належать батареї та акумулятори, а також використовувані хімікати.

Проблема відходів, що утворюються в результаті проєктної діяльності, буде вирішуватися відповідно до правил поводження з відходами (запобігання, зменшення, повторне використання, переробка, відновлення енергії, утилізація). Шляхи збору та утилізації відходів, а також місця їх накопичення будуть визначені для всіх основних типів відходів, які утворюватимуться в результаті всіх видів проєктної діяльності.

На проєктних майданчиках будуть встановлені контейнери для побутових відходів, включаючи засоби сортування (пластик, скло, папір), які обслуговуватимуться за рахунок муніципалітетів. За можливості, підрядник буде повторно використовувати і переробляти відповідні матеріали. Мінеральні відходи будуть відокремлені від

загальних, органічних, рідких і хімічних відходів шляхом сортування на місці і зберігатимуться у відповідних закритих контейнерах. Місця тимчасового зберігання відходів визначатимуться для будівельних відходів, які не повинні змішуватися з ґрунтом, що його було переміщено в результаті земляних робіт (якщо такий є). Всі небезпечні відходи (включаючи відпрацьоване мастило, відпрацьовані батареї та акумулятори, відпрацьовані шини) будуть збиратися і утилізуватися належним чином офіційними службами. Відповідно до проектного плану і національного законодавства, інформація щодо утилізації відходів буде фіксуватися для підтримки належного менеджменту проектної діяльності.

5.2. Умови праці, охорона праці та безпека

Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС PERMIS) створить ГУП (Групу управління проектом), до складу якої входить один менеджер проекту зі штату ОЧЕС і 9 співробітників, задіяних спеціально для цього проекту. У проекті будуть задіяні ці 9 безпосередніх співробітників з офісу ОЧЕС в Стамбулі, а також залучені на контрактній основі співробітники у складі консультантів, інструкторів і робітників грантових проектів. Оскільки гранти будуть покривати дрібномасштабні будівельні / монтажні роботи, необхідна робоча сила у невеликій кількості буде залучатися, ймовірно, на місцевому рівні. Проект буде стимулювати на місцевому рівні зайнятість і закупівлі, пов'язані з діяльністю в рамках грантового проекту. Тому значного припливу робочої сили не очікується. Беручи до уваги кількість співробітників проекту та відсутність припливу робочої сили, очікується, що ризики гендерно обумовленого насильства, сексуальної експлуатації та жорстокого поводження будуть низькими. Проектом передбачено наступні заходи для запобігання вищезазначеним ризикам:

- Проведення для працівників проекту занять з підвищення обізнаності щодо гендерного насильства (ГН)
- Розробка і впровадження механізму подання скарг як для представників громад, так і для працівників проекту
- Представлення механізму подання скарг працівниками проекту та представниками громад щодо випадків сексуальних домагань, сексуальної експлуатації та відповідних зловживань.

Для будь-яких видів робіт мають бути встановлені належні умови праці та визначені права робітників заради їхнього добробуту та ефективної діяльності. До того ж, мають бути забезпечені безпечні умови праці. У різних видах робіт існують різні фактори ризику.

Загалом, для будь-якого робочого середовища слід враховувати наступні умови праці:

- Цілісність структур на робочих місцях
- Робоче місце, безпечний доступ і вихід з нього
- Протипожежні заходи
- Туалети та душові
- Наявність питної води
- Чисті місця харчування
- Освітлення

- Вентиляція

У секторі будівництва та сільського господарства існують наступні потенційні ризики для здоров'я та безпеки:

- Надмірне навантаження
- Небезпека падіння
- Робота на висоті
- Рухомі предмети та устаткування
- Вплив пилу та шуму
- Поводження з матеріалами
- Непередбачені руйнування
- Роботи з азбестом
- Роботи з електрикою
- Ризики, пов'язані з дорожнім рухом – ризики через інтенсивний рух
- Ризик виникнення нещасних випадків на виробництві, травм та професійних захворювань
- Пожежна безпека
- Вплив хімікатів (наприклад, пестициди, що використовуються в сільському господарстві)

Основними хімічними речовинами, які використовуються у сільськогосподарській діяльності, є пестициди, а їхній несприятливий вплив на здоров'я людини має гостру форму і є довгостроковим. Вплив пестицидів на робочому місці або в житлових приміщеннях може викликати різні наслідки для здоров'я людини, включаючи гострі отруєння (в залежності від інтенсивності впливу), у короткостроковій перспективі, або онкологічні, неврологічні, імунологічні та репродуктивні захворювання - у довгостроковій перспективі. До груп високого ризику впливу пестицидів на здоров'я належать робітники на виробництвах, оператори обприскувачів, міксерів, вантажники та робітники сільськогосподарських підприємств.

З метою зниження потенційних ризиків для здоров'я, управління ними та створення необхідних умов праці, можуть бути вжиті наступні заходи:

- Забезпечення робітникам на майданчиках здійснення підпроєкту базових умов (таких як вбиральні, зони відпочинку, прийому їжі, роздягальні тощо).
- Визначення майданчиків та місць зберігання відходів.
- Призначення особи (осіб) з відповідною кваліфікацією та досвідом, відповідальної за охорону праці на майданчику здійснення підпроєкту.
- Умови праці на майданчику здійснення підпроєкту та з обладнанням повинні відповідати вимогам національного законодавства.
- Роботи повинні виконуватись з дотриманням правил безпеки і дисципліни та повинні бути спрямовані на мінімізацію соціальних та екологічних ризиків.
- Для працівників повинно бути створене безпечне робоче середовище.
- Повинні бути надані відповідні засоби індивідуального захисту (ЗІЗ), які відповідатимуть передовій міжнародній практиці та національному законодавству (обов'язкове використання каски, за необхідності - маски та захисних окулярів, страхувальних прив'язей та захисного взуття).

- Для всіх робіт на майданчику здійснення підпроєкту будуть вжиті відповідні організаційні заходи.
- На майданчику здійснення підпроєкту потрібно розмістити відповідні таблички та достатню кількість знаків з охорони праці, що забезпечить поінформованість працівників про основні правила та норми, яких слід дотримуватися.
- Для працівників необхідно провести тренінги з охорони праці та надати роз'яснення щодо правил поведінки, можливих ризиків та техніки безпеки на робочих місцях.
- Вся інформація про тренінги та можливі інциденти (летальні випадки, випадки тимчасової втрати працездатності, будь - які аварійні ситуації, включаючи розливи речовин, пожежі, пандемії або спалахи інфекційних захворювань, соціальні заворушення тощо) повинні належним чином фіксуватися.
- Документація з охорони праці та навчальні матеріали повинні бути доступні на майданчику здійснення підпроєкту.
- Потрібно провести дослідження з оцінки ризиків для всіх робіт, які будуть виконуватися.
- Потрібно підготувати спеціальний план / процедури реагування на такі надзвичайні ситуації, як пожежі, аварії, стихійні лиха (землетрус, значні метеорологічні явища тощо), а працівники повинні бути відповідним чином поінформовані.
- Як оцінка ризику, так і план / процедури реагування на надзвичайні ситуації повинні враховувати ризики COVID-19 та інші ризики зараження інфекційними захворюваннями.
- Передбачене регулярне проведення моніторингу та аудиту.

5.3. Соціальні ризики, їхні наслідки та діяльність щодо їх пом'якшення

Реалізація Проєкту призведе до позитивних соціальних наслідків через посилення управління для покращення екологічного стану Чорного моря. Для досягнення цієї мети Проєкт покликаний запровадити сталі стандарти ведення підприємницької діяльності в галузях, пов'язаних з реалізацією проєктів, та надавати фінансування грантовим проєктам, метою яких є розробка інноваційних рішень для зменшення та / або запобігання забрудненню. Таким чином, підвищується зацікавленість з боку громад та зацікавлених сторін щодо прийняття запропонованих рішень, що, у свою чергу, сприяє успішній реалізації проєкту. Плани залучення зацікавлених сторін (ПЗЗС) на рівні визначених країн, а також спрощені ПЗЗС для грантових проєктів, а також спрощені ПЗЗС для грантових проєктів з інформацією щодо зацікавлених сторін на місцевому та національному рівнях, а також методи залучення та відповідні терміни, будуть розроблені та впроваджені для розгляду та прийняття суспільством / громадою.

Діяльність запланована в рамках компоненту 2 може бути пов'язана з ризиком низької залученості місцевих суб'єктів, таких як місцеві банки, муніципалітети, МСП, жінки-підприємці та місцеві громади, через регіональну спрямованість проєктів і брак наявних ресурсів та спроможностей на рівні країни. У Проєкті буде передбачена активна участь державних установ щодо координації проєктів. Для кожної країни будуть розроблені та впроваджені спеціальні ПЗЗС. Участь представників вразливих груп населення буде забезпечуватися за допомогою проведення роз'яснювальних та інформаційних

зустрічей у зручному для зацікавлених сторін вигляді та у відповідному мовному форматі.

На цьому етапі визначаються два потенційних види ризиків, пов'язаних з реалізацією грантових проектів:

- Сприйняття грантів / підпроектів як потенційної загрози добробуту з боку громад.
- Опір участі у грантових проектах з боку громад через застосування нових / інноваційних методів у сільському господарстві, рибальстві, туризмі тощо.

Для зменшення цих ризиків буде вжито наступних заходів:

- Розробка та впровадження спрощених ПЗЗС для грантових проектів
- Підтримка раннього, своєчасного та активного залучення зацікавлених сторін на місцевому рівні, особливо представників потенційно постраждалих громад, з метою підвищення обізнаності та вирішення наявних проблем
- Впровадження механізму подання скарг
- Залучення представників громадськості та місцевих зацікавлених сторін до заходів з проведення моніторингу.

До основних питань / впливів щодо охорони здоров'я та безпеки представників громади, які необхідно враховувати у процесі реалізації підпроектів, можна віднести наступне:

- Збільшення трафіку та ризик дорожньо - транспортних пригод і травм
- Ризик поширення інфекційних захворювань, включаючи COVID-19
- Можливе пошкодження існуючих інженерних мереж (кабелів і труб) та перебої в наданні послуг
- Негативний вплив шуму та вібрації
- Негативний вплив на сфери культури, безпеки і захищеності громад, пов'язаний з взаємодією з робітниками та бізнес - структурами.
- Обмеження доступу громад до їхніх активів або порушення повсякденного способу життя.

З метою пом'якшення і управління потенційними ризиками для забезпечення здоров'я та безпеки представників громад, можуть бути вжиті наступні заходи:

- Територія проекту повинна бути належним чином захищена (огорожена), а неконтрольований прохід – заборонений.
- Переміщення транспорту та персоналу на території проектів повинно регулюватися за допомогою вказівних знаків, попереджувальних знаків, загороджень та контролю руху транспорту, навчання персоналу, забезпечення безпечного переміщення пішоходів, узгодження робочого часу з особливостями місцевого дорожнього руху (наприклад, уникнення руху транспорту, задіяного у проектах, у години пік або під час переміщення поголів'я худоби), активне управління дорожнім рухом із залученням кваліфікованого персоналу на місцевому рівні, якщо це необхідно для забезпечення відповідних умов переміщення для місцевого населення.

- Перевезення будь - яких спеціальних матеріалів повинно здійснюватися за маршрутами, узгодженими з органами влади.
- Потрібно вжити всіх необхідних заходів безпеки, визначених органами державної влади та Всесвітньою організацією охорони здоров'я, щодо COVID-19 та інших інфекційних захворювань.
- Усі заходи повинні бути проведені після отримання відповідних дозволів та інформування органів місцевої влади.
- Потрібно вжити всіх відповідних заходів щодо пом'якшення наслідків потенційного впливу на довкілля.

6. ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ (ESMF)

Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), як організація - виконавець, несе відповідальність за загальну реалізацію проекту через діяльність ГУП (Групи управління проектом) щодо БЧМ (Блакить для Чорного моря). ГУП буде нести щоденну відповідальність за управління проектами та надання підтримки, включаючи забезпечення відповідності реалізації проекту вимогам СЕП (Екологічної та соціальної рамкової стратегії) Світового банку, зокрема вимогам відповідних ЕСС (Екологічних та соціальних стандартів); Керівництву з охорони довкілля, здоров'я та безпеки Групи Світового банку; Керівництву ВООЗ щодо COVID-19; і ESMF. ГУП повинна бути укомплектована персоналом достатнім чином для управління Проектом у відповідності з ESMF.

Процес реалізації положень ESMF включатиме наступні кроки, яких має вжити ГУП.

6.1. Скринінг

Процес реалізації ESMF починається з екологічного та соціального скринінгу грантових заявок (підпроектів). Основна мета цього відбору - вирішення відповідних питань, які виникають на етапі відбору, а потім на етапі планування підпроектів. У процесі перевірки визначатиметься, чи грантова заявка (запропонований підпроект) відповідає вимогам щодо фінансування, відповідно до Переліку виключень Групи Світового банку (повний перелік наведено у Додатку 1 та узагальнено нижче), і, якщо так, чи вимагається для даного проекту окремі ESMF.

Нижче наведено перелік виключень, зокрема, види діяльності / грантові заявки / підпроекти, які не підлягають фінансуванню в рамках Проекту:

- Підпроекти з високим та значним рівнем екологічного та соціального ризику відповідно до Класифікації ризиків СЕП Світового банку
- Підпроекти, щодо яких не завершено процедуру проведення ОВД (Оцінки впливу на довкілля) на державному рівні
- Підпроекти, які матимуть несприятливий вплив на визнані об'єкти культурної спадщини, які підлягають охороні

- Підпроекти, які матимуть несприятливий вплив на критичні та природні середовища існування та / або матимуть значний вплив на біорізноманіття
- Підпроекти, які вимагають відведення землі, обмеження використання землі та / або примусового переселення
- Підпроекти, які суперечать Політиці щодо запобіжних заходів Світового банку ОР/ВР 7.50 - Проекти щодо міжнародних водних шляхів
- Підпроекти, які суперечать Політиці щодо запобіжних заходів Світового банку ОР/ВР 7.60 – Проекти для спірних територій
- Підпроекти / діяльність із залученням дітей та використанням примусової праці

Скринінг передбачає проведення попередньої оцінки потенційних екологічних та соціальних ризиків у запропонованих підпроектах на основі наявної інформації. ГУП перевірятиме грантові заявки / запропоновані підпроекти (за погодженням зі Світовим банком), використовуючи Контрольний список скринінгу, наведений у Додатку 2, для визначення будь-яких потенційних негативних наслідків та рівня екологічного та соціального ризиків у підпроектах. Світовий банк розгляне результати скринінгу принаймні перших трьох підпроектів і Плани соціально-екологічного управління (ESMP) та надасть відповідну оцінку. Подальші процеси скринінгу та розгляд ESMP будуть проводитись ГУП. Банк має змогу провести кінцевий огляд результатів решти скринінгів та інструментів аналізу визначених територій. Інформація, надана для цього Світовому банку, включатиме запроповану категорію скринінгу та ключові екологічні та соціальні аспекти, які необхідно проаналізувати, а також інформацію, що обґрунтовує вибір даної категорії.

Відповідно до Екологічної та соціальної рамкової стратегії Світового банку (СЕП), проекти відносяться до однієї з чотирьох категорій: високий ризик, значний ризик, помірний ризик або низький ризик, з урахуванням відповідних потенційних ризиків та впливів, таких як тип, місце розташування, чутливість та масштаби проекту, характер та масштаби потенційних екологічних та соціальних ризиків та впливів; спроможності та зобов'язання Позичальника, та інші сфери ризиків, які можуть мати значення для проведення заходів з пом'якшення наслідків та результатів діяльності. Деталі щодо Категоризації проектів СБ наведені у Додатку 3.

Результатом процесу скринінгу є класифікація підпроекту з точки зору його екологічних та соціальних ризиків відповідно до класифікації екологічних та соціальних ризиків Світового банку. У цьому контексті підпроекти можна розподілити за 4 рівнями ризиків (високий, значний, помірний та низький). Серед цих чотирьох рівнів, діяльність з високим та значним ризиком не буде оцінюватися додатково, оскільки вона є у переліку виключень для Проекту. Діяльність із помірним та низьким рівнем ризику буде підлягати оцінці та фінансуванню у рамках підкомпоненту 2.1 (Еко - інновації).

6.2. Оцінка екологічного та соціального впливу

Відповідно до процедури скринінгу, підпроекти з категорії високого ризику та суттєвого ризику будуть відокремлені від загального об'єму проектних заявок. Для підпроектів категорії помірної ризику, ESMP для визначеної території буде розроблено відповідно до ЕСС Світового банку та орієнтовної структури, наведеної у Додатку 4. Для підпроектів категорії низького ризику, подальша екологічна та соціальна оцінка (проводиться після скринінгу) не буде обов'язковою, і для цих підпроектів буде

використовуватися Контрольний лист ESMP, наведений у Додатку 5. Процедури, яких слід дотримуватись для підпроектів категорій помірного та низького ризиків (визначених під час процесу перевірки), наведено у Таблиці 17 нижче.

Таблиця 17. Процедури, яких слід дотримуватись для кожної категорії ризику

Етап підпроєкту	Процедури		Відповідальна сторона
	Підпроекти категорії помірного ризику	Підпроекти категорії низького ризику	
Визначення проєкту / Попереднє обґрунтування	Проведіть екологічний та соціальний скринінг (відповідно до Додатку 2)	Екологічний та соціальний скринінг (відповідно до Додатку 2)	ГУП та Світовий банк (лист про відсутність заперечень)
Обґрунтування / Загальна структура	Підготуйте ESMP (відповідно до Додатку 4)	Спеціальні вимоги на місцевому рівні та Контрольний лист ESMP (відповідно до Додатку 5)	бенефіціар гранту
	Проведіть громадські обговорення (відповідно до ПЗЗС для визначеної країни або спрощеного ПЗЗС для підпроєкту)	Спеціальні вимоги на місцевому рівні та Контрольний лист ESMP (відповідно до Додатку 5)	ГУП та бенефіціар гранту
Детальна структура	Переконайтеся, що заходи пом'якшення наслідків включені до проєкту	Спеціальні вимоги на місцевому рівні та Контрольний лист ESMP (відповідно до Додатку 5)	бенефіціар грантової допомоги and ГУП
	Переконайтеся, що положення ESMP, ПЗЗС та ПОП включені у проєктну та конкурсну документацію	Спеціальні вимоги на місцевому рівні та Контрольний лист ESMP (відповідно до Додатку 5)	ГУП та бенефіціар гранту
Будівництво	Впроваджуйте та контролюйте дотримання ESMP, ПЗЗС та ПОП (Процедур управління працею)	Спеціальні вимоги на місцевому рівні та Контрольний лист ESMP (відповідно до Додатку 5)	бенефіціар гранту та ГУП
	Оновіть ESMP згідно вимог	Спеціальні вимоги на місцевому рівні та оновлений Контрольний лист ESMP (відповідно до Додатку 5) згідно вимог	бенефіціар гранту
Супроводження підпроєкту	Проведіть визначені ESMP заходи щодо моніторингу	Спеціальні вимоги на місцевому рівні та Контрольний лист ESMP (відповідно до Додатку 5)	бенефіціар гранту та ГУП

Підпроекти, які мають пройти процедуру ОВД (Оцінки впливу на довкілля) на державному рівні, не матимуть права на фінансування до завершення даного процесу. Результати ОВД будуть використані під час підготовки ESMP (для проєктів категорії помірного ризику) для визначення рівнів впливу та чутливості території підпроєкту. У такому випадку, якщо буде виявлено, що документ з ОВД на державному рівні відповідає вимогам Світового банку, ГУП та Світовий банк можуть прийняти рішення про відсутність необхідності підготовки додаткового ESMP.

6.2.1. Підпроекти категорії помірного ризику

Для таких підпроектів буде необхідно розробити ESMP для визначеної території, щоб забезпечити впровадження таких заходів, як покращення екологічної ситуації. ESMP має містити: детальну інформацію про заходи, яких необхідно вжити на етапах будівництва та подальшої експлуатації в рамках підпроєкту, для того, щоб запобігти чи компенсувати несприятливі екологічні та соціальні наслідки, або зменшити їх до прийняттого рівня; інформацію про діяльність щодо реалізації цих заходів, та план моніторингу для оцінки ефективності дій щодо пом'якшення наслідків цієї діяльності. До основних компонентів ESMP належать:

- Опис характеристик проєкту
- Нормативно - правова база
- Опис базових умов
- Визначення та оцінка екологічного та соціального впливу
- Заходи пом'якшення та покращення
- План моніторингу
- Обговорення із зацікавленими сторонами та розкриття інформації
- Бюджет заходів з реалізації ESMP

Орієнтовна структура ESMP та кваліфікація і навички, необхідні консультантам для підготовки ESMP, наведені у Додатку 4

6.2.2. Підпроекти категорії низького ризику

Проект відноситься до категорії низького ризику, якщо потенційні екологічні та соціальні впливи і несприятливі наслідки його реалізації, ймовірно, будуть мінімальними або незначними. Таким чином, підпроекти категорії низького ризику не потребуватимуть проведення екологічної та соціальної оцінки після первинного скринінгу. Для цих підпроектів, з метою дотримання відповідності державним вимогам, буде рекомендовано розглянути Контрольний лист ESMP, наведений у Додатку 5.

Бенефіціари грантів відповідають за впровадження відповідних заходів. ГУП (разом з національними координаційними центрами) несе відповідальність за забезпечення відповідності підпроектів вимогам Світового банку.

6.3. Громадські обговорення та розкриття інформації

Плани залучення зацікавлених сторін (ПЗЗС) щодо визначених країн, а також спрощені ПЗЗС для грантових проєктів, за необхідності будуть підготовлені відповідно до розробленого на регіональному рівні ПЗЗС. Ці документи ПЗЗС та окремі ESMP підпроектів будуть відкритими для громадськості. Заходи щодо проведення громадських обговорень та розкриття інформації також будуть описані у ПЗЗС для визначених країн та проведені відповідним чином. Усі документи з соціальних та екологічних питань, підготовлені в рамках Проєкту та підпроектів / грантів ESMP, будуть своєчасно оприлюднені та обговорені з дотриманням принципів прозорості СБ та відповідно до ПЗЗС регіонального рівня, з урахуванням будь-яких офіційних обмежень, пов'язаних з пандемією COVID-19.

Проекти документів ESMP будуть оприлюднені до проведення обговорень, а після отримання відгуків з боку зацікавлених сторін, вони будуть остаточно опрацьовані та представлені на рівні країн. До затвердження підпроєкту (Світовим банком), ГУП надасть СБ остаточні версії документів ESMP англійською мовою.

Терміни та методи взаємодії із зацікавленими сторонами протягом усього життєвого циклу Проєкту описані у ПЗЗС, а громадські обговорення у визначених країнах проводитимуться відповідно до підготовлених ПЗЗС. Усі громадські заходи будуть проходити з урахуванням офіційних обмежень, пов'язаних з пандемією COVID-19.

Передбачається ведення протоколів зустрічей та обговорень із зацікавленими сторонами. Підготовка та впровадження ПЗЗС для визначених країн є завданням національних координаційних центрів. Їхня діяльність буде фінансуватися з бюджету Проєкту (як зазначено у ПЗЗС регіонального рівня). Бенефіціари ж відповідатимуть за підготовку спрощених ПЗЗС для грантових проєктів, які їх потребуватимуть. Після розгляду відповідного ПЗЗС, ГУП має підтвердити, що він чіткий, придатний до реалізації та доцільний, а також забезпечити відповідність таких планів та заходів з проведення громадських обговорень вимогам Світового банку.

6.4. Процедури узгодження Світового банку

Відповідно до критеріїв скринінгу, гранти / підпроєкти, які пройшли процедуру ОВД на державному рівні (за необхідності), перевірені за критерієм відповідності та ESMP, підготовлені на основі положень, викладених у ESMF, будуть прийнятні та отримують фінансування. Світовий банк розгляне результати скринінгу, принаймні, перших трьох підпроєктів і ESMP та надасть відповідну оцінку. Подальші процеси скринінгу та розгляд ESMP будуть проводитись ГУП. Банк має змогу провести кінцевий розгляд результатів решти скринінгів та інструментів аналізу визначених територій. У процесі реалізації проєкту Світовий банк може узгодити з ГУП проведення нею попереднього розгляду документів з питань екологічної та соціальної безпеки підпроєктів категорій низького та помірною ризиків, а Світовий банк проведе остаточний розгляд.

6.5. Включення вимог до екологічної та соціальної безпеки у грантові угоди та контракти з підрядниками

Угоди щодо надання грантів повинні містити вимоги щодо впровадження спеціальних ESMP для визначених територій, які мають бути підготовлені для кожного підпроєкту категорії помірного ризику. Ці угоди також включатимуть відповідні пункти для дотримання положень ESMF, ПЗОНСС (Плану екологічних та соціальних зобов'язань), ПЗЗС та ПОП регіонального рівня. Для всіх підпроєктів, спеціальні ESMP для визначених територій, ПОП та ПЗЗС для визначених країн, або спрощені ПЗЗС для грантових проєктів також будуть додані до документації щодо закупівель та будуть включені у контракти з підрядниками, обраними для виконання робіт в рамках підпроєкту. Ці розділи включають інформацію щодо потенційних наслідків діяльності в рамках виконання відповідних робіт, та заходи, яких підрядник повинен вжити для їх пом'якшення. Організації-виконавці нести повну відповідальність за впровадження визначених заходів з пом'якшення наслідків, а також за проведення відповідного моніторингу. Виконавці підтримуватимуть достатній рівень спроможностей для забезпечення успішного впровадження ESMP на проєктних об'єктах.

6.6. Виконання ESMP у процесі реалізації підпроектів категорії помірного ризику

Бенефіціар гранту та його / її підрядник будуть впроваджувати ESMP для визначеної території, підготовлені для підпроекту, включаючи заходи з ОБП (Охорони та безпеки праці). Підрядник повинен:

- володіти достатнім рівнем спроможностей для впровадження ESMP (з достатньою кваліфікацією та навичками, які відповідають поставленим задачам), якщо це необхідно,
- переглянути ESMP для визначеної території та включити відповідні вимоги до власного проекту виконання робіт,
- впроваджувати заходи щодо пом'якшення наслідків відповідних робіт, викладені у ESMP,
- контролювати та мінімізувати екологічний та соціальний впливи,
- забезпечити інформування персоналу та робітників щодо процедур та завдань в рамках ESMP;
- забезпечити захист навколишнього середовища,
- подавати бенефіціару щомісячний звіт з питань захисту, пом'якшення наслідків та результатів діяльності впродовж всього періоду будівництва,
- негайно повідомляти бенефіціара гранту про будь-які аварійні ситуації та нещасні випадки, а також вести реєстр таких ситуацій на будівельному майданчику, а також
- нести відповідальність за навчання персоналу та робітників щодо питань охорони довкілля, соціальних питань і охорони та безпеки праці.

6.7. Моніторинг та нагляд

Бенефіціар гранту буде здійснювати постійний нагляд за діяльністю підрядників на території проекту та за дотриманням положень ESMP або Контрольного листа ESMP. Для цього бенефіціар гранту зобов'язаний:

- За потреби долучити / призначити відповідних експертів з екологічних та соціальних питань, які мають достатню кваліфікацію та навички
- Переконатись, що підрядник належним чином дотримується вимог щодо пом'якшення екологічних та соціальних наслідків діяльності на проектній ділянці
- Приводити моніторинг та здійснювати нагляд за діяльністю підрядника відповідно до вимог Світового банку
- Відслідковувати повсякденну діяльність підрядника
- Збирати інформацію щодо екологічних та соціальних питань для щомісячних звітів про хід робіт, які подаються до ГУП та Світового банку та відповідають вимогам Світового банку

ГУП здійснюватиме регулярний нагляд за реалізацією грантів / підпроектів, щоб переконатися, що ESMP, ПЗЗС та ПОП виконуються належним чином, а механізми подання скарг (МПС) - доступні та функціональні. Коли ГУП отримує інформацію щодо будь-яких ускладнень з виконанням ESMP, вона має повідомити бенефіціара гранту та

погодити з ним кроки щодо їх усунення. Зокрема, у випадку будь-яких надзвичайних ситуацій екологічного чи соціального характеру (наприклад, летальних випадків, випадків тимчасової втрати працездатності, забруднення довкілля тощо), бенефіціари повідомлять ГУП протягом 48 годин, а ГУП інформує Світовий банк щодо надзвичайної ситуації одразу після отримання відповідної інформації. Звіт щодо надзвичайної ситуації, включаючи аналіз першопричин, інформацію про запобіжні заходи та вжиті заходи щодо відновлення, буде передано до ГУП протягом 30 робочих днів, і ГУП надішле його до Світового банку. ГУП також повідомлятиме Світовий банк про хід виконання проектів у своєму дворічному звіті, або частіше, якщо це буде необхідно. Робоча група проекту Світового банку також періодично (або за потреби) відвідуватиме проектні об'єкти для проведення відповідного нагляду.

6.8. Порядок організації праці (ПОП)

Підготовлений ПОП буде застосовуватися до всіх працівників, включаючи бенефіціарів / грантоотримувачів. ПОП охоплює права працівників та містить інформацію щодо (i) умов працевлаштування; (ii) ключових потенційних ризиків у сфері праці (якщо такі є); (iii) огляд трудового законодавства Грузії, Республіки Молдова, Туреччини і України; та (iv) механізмів подання скарг, доступних для всіх працівників. ПОП буде актуалізовано у процесі виконання грантових проектів, коли з'явиться достатня кількість інформації про них.

У ПОП визначено наступні ризики у сфері праці:

- Передбачається, що ризики у сфері праці будуть, зокрема, пов'язані з проблемами охорони та безпеки праці в рамках реалізації невеликих грантових проектів, таких як незначні громадські будівельні / монтажні роботи. Ризики для здоров'я та безпеки можуть бути пов'язані з негативним впливом пилу, шуму та тимчасовими перебоями у русі транспорту
- Ризики в рамках ОБП, пов'язані з пандемією COVID-19, можуть включати ризики, які можуть виникнути у процесі організації зустрічей з представниками громадянського суспільства та зацікавленими сторонами

6.9. Діяльність щодо запобігання пандемії COVID-19

Протягом 2021 р. та, ймовірно, у 2022 р. глобальна пандемія COVID-19, що досі триває, матиме вплив на діяльність з реалізації Проекту. Пандемія продовжує справляти значний вплив на економіку країн, прямі та непрямі надходження від туризму, а також на свободу пересування та сферу послуг широкого спектру у сільській місцевості. До того ж, через пандемію, наявні спроможності та ресурси на рівні держави, громадянського суспільства та сільських громад будуть перенаправлятися на запобігання її розповсюдженню та діяльність щодо усунення наслідків епідемії.

Крім того, пандемія може мати медичні, економічні та соціальні наслідки для життя та здоров'я персоналу, представників громад і партнерів Проекту на державному рівні і, ймовірно, матиме вплив на ситуацію з донорами у короткостроковій і

середньостроковій перспективі. Хоча ризики, пов'язані з пандемією, залишаються актуальною проблемою, для реалізації Проекту необхідно забезпечити проведення оцінки ризиків зараження в ході робіт, та інших потенційних прямих впливів від пандемії, а також включити відповідні заходи у ESMP, згідно з офіційними вимогами, а також Керівництвами Світового банку і ВООЗ щодо COVID-19.

Відповідні заходи можуть включати зменшення ризику зараження та передачі інфекції через скорочення робочих поїздок, дотримання протоколів безпеки, використання механізмів дистанційної роботи та обмеження прямого втручання у діяльність громад в рамках Проекту, допоки ризики, пов'язані з пандемією, залишаються на високому рівні.

Крім того, в рамках реалізації Проекту необхідно:

- За необхідності, узгоджувати та координувати діяльність в рамках Проекту на рівнях держави та громадянського суспільства, з урахуванням пандемії COVID-19.
- Сприяти у передачі офіційної інформації щодо пандемії громадам та партнерам.
- Забезпечити відповідну підготовку (навчання) та безпеку діяльності персоналу у офісах Проекту, та взаємодію з партнерами і громадами, включаючи забезпечення необхідним обладнанням для зменшення означених ризиків, а також розширене функціонування механізмів дистанційної роботи, де це необхідно; до того ж, забезпечити виконання офіційних (на державному рівні) рекомендацій щодо дотримання режимів карантину та ізоляції.
- Забезпечити дотримання основних карантинних обмежень при взаємодії з громадами з метою зменшення ризику зараження.
- Забезпечити контроль виконання та ефективності відповідних заходів, які проводяться в рамках реалізації Проекту.
- Проводити регулярний моніторинг виконання та ефективності діяльності в рамках Проекту.

Зважаючи на ситуацію з пандемією, ризики та рекомендації будуть детально розглянуті та оцінені в рамках досліджень ESMP, які будуть проводитись щомісяця ГУП під час пандемії.

7. ІНСТИТУЦІЙНІ ДОМОВЛЕНOSTІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

В рамках реалізації Проекту значна увага повинна приділятися створенню дієвого виконавчого підрозділу з інституційними та організаційними спроможностями високого рівня. У цьому контексті, ОЧЄС виступає у якості загальноновизнаної організації співробітництва з розширеними повноваженнями, здатної сприяти розвитку партнерства та економічного співробітництва на рівні визначених держав - членів у Чорноморському регіоні. Група управління проектом (ГУП) буде входити до складу Постійного міжнародного секретаріату ОЧЄС (PERMIS). ОЧЄС (PERMIS) базується в Стамбулі, Турецька Республіка і виконує обов'язки секретаріату Організації ОЧЄС. Спираючись на свій досвід роботи у всіх країнах Чорноморського регіону та спроможності щодо досягнення консенсусу, ОЧЄС PERMIS взяла активну участь у переговорах щодо впровадження нещодавньої регіональної ініціативи - Спільної

морської програми на 2019 р. (СМП) та її наукового «фундаменту» - Стратегічної програми досліджень та інновацій для Чорного моря (СПДІ). У СМП підкреслено необхідність ефективного збереження морського середовища, що збігається з ЦРП Регіонального проекту, який фінансується БЧМ ГЕФ.

Для покращення управління відповідною проектною діяльністю ОЧЄС, інституційна структура Проекту буде включати Регіональний комітет з управління (РКУ), Консультативний комітет та Групу управління проектом. Консультативний комітет буде створено в рамках РКУ для технічного керівництва та відбору проектів. До діяльності з реалізації Проекту також буде долучено представників сектору освіти і науки, місцеві організації громадянського суспільства та органи місцевого самоврядування. ОЧЄС (PERMIS) / БЧМ ГУП буде нести відповідальність за загальну координацію та, зокрема, буде контролювати підготовку річних операційних планів і підготовку наглядових та інших звітів відповідно до вимог ГЕФ та Світового банку. Інституційні механізми реалізації проекту представлені на Мал. 8 нижче.

7.1. Ролі та відповідальність ключових органів

Регіональний комітет з управління (РКУ) буде здійснювати керівництво на рівні політики та стратегії, забезпечуючи зв'язок із галузевими політиками та програмами, допомагати у вирішенні будь-яких конфліктів, розглядати та пропонувати покращення стратегічної та операційної складових проекту. РКУ буде затверджувати звіт про хід робіт та річну програму діяльності. До складу РКУ будуть входити координаційні центри СМП з семи країн СМП та координаційні центри БЧМ, призначені урядами чотирьох країн - учасників проекту БЧМ ГЕФ, представник громадянського суспільства, представник приватного сектору та наукових кіл, призначені координаційними центрами БЧМ та Генеральним секретарем (ГС) ОЧЄС (PERMIS). Він збиратиметься щонайменше раз на рік. Для більш ефективного використання ресурсів РКУ збиратиметься на полях відповідних засідань СМП.

До Консультативного комітету будуть входити: ЧК, Чорноморська комісія Конференції периферійних морських регіонів (КПМР), Європейська комісія / Головне управління морських справ і рибальства (DG MARE) та інші відповідні регіональні партнери / організації (наприклад, ФАО, ГКРСМ ПРООН, КПМР, відповідні органи ОЧЄС, такі як Міжнародний центр вивчення чорноморських регіонів (ICBSS) та ЧБТР), а також Європейський банк реконструкції та розвитку (ЕБРР) та Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), які можуть бути запрошені у якості консультантів для надання відповідних технічних рекомендацій. Консультативні комісії будуть проводити ти засідання один раз на рік для представлення результатів діяльності. Спеціальний представник БЧМ, призначений ОЧЄС, буде модерувати / головувати на засіданнях та надавати загальні консультації з питань політики.

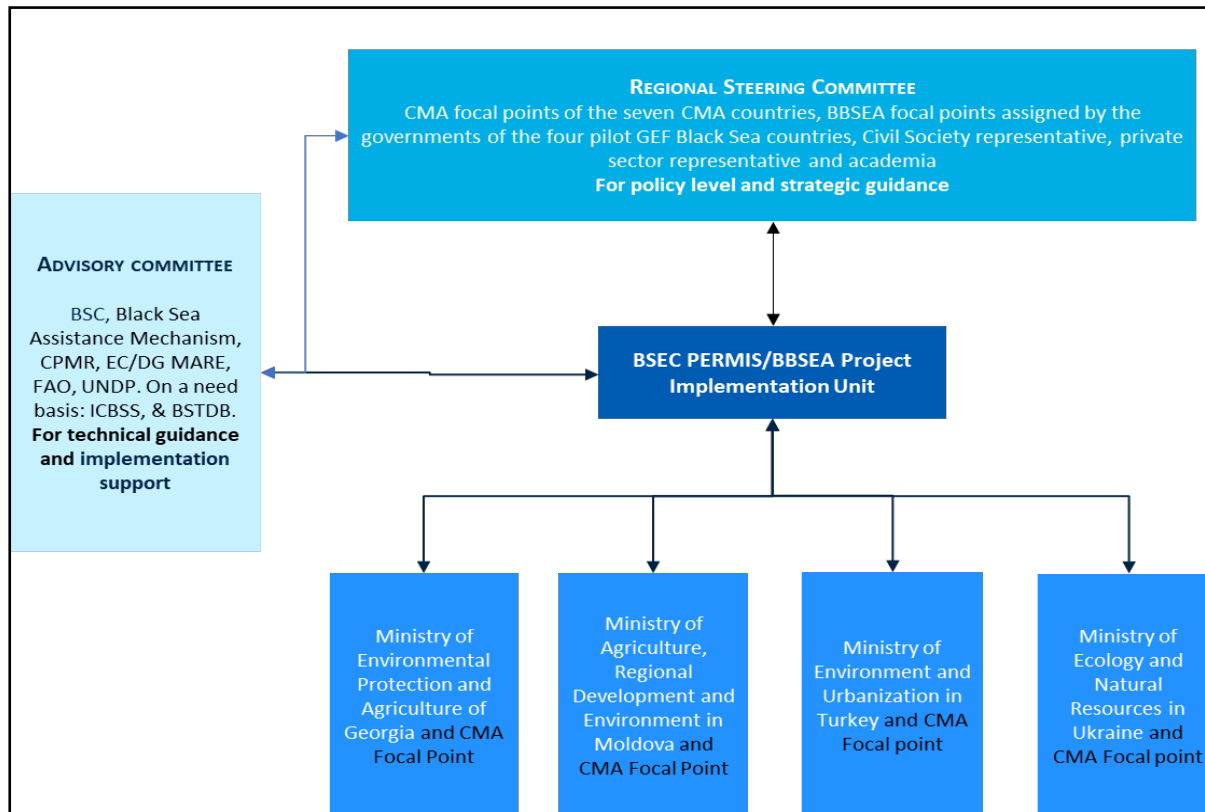

Рисунок 8. Інституційні механізми реалізації проекту

ОЧЕС (PERMIS) буде здійснювати керівництво **ГУП БЧМ (ГУП)**. ГУП буде створено в рамках Секретаріату ОЧЕС. До її складу буде входити професійний адміністративний та допоміжний персонал, у тому числі:

- Виконавчий директор / керівник проекту БЧМ
- Спеціаліст з оперативних питань / координатор проекту
- Спеціаліст з питань інновацій
- Експерт з комунікацій
- Два спеціалісти з моніторингу і оцінки (МіО).
- Експерт у сфері ІТ
- Спеціаліст із закупівель
- Фінансовий директор
- Експерт з питань охорони довкілля (та охорони праці)
- Експерт з соціальних питань
- Спеціаліст з інших (загальних) питань

Виконавець проекту буде відповідати за координацію, нагляд та моніторинг реалізації проекту щодо питань соціальної та екологічної безпеки, моніторингу, звітності та оцінки, функціонування механізму розгляду скарг, а також управління та моніторинг закупівель та фінансів, включаючи спрямування та відстеження розподілу коштів.

Буде налагоджено мережі / синергію з академічним сектором, місцевими організаціями громадянського суспільства та органами місцевого самоврядування. Керівник проекту БЧМ буде нести відповідальність за регулярне проведення зустрічей з вищезазначеними партнерами. На цих заходах буде головувати Спеціальний представник БЧМ.

БЧМ ГУП має погодити механізми реалізації Проекту з кожним координаційним центром ГЕФ на державному рівні для проведення відповідних заходів в Грузії, Республіці Молдова, Туреччині та Україні. Це такі державні структури, як:

- Міністерство охорони навколишнього природного середовища та сільського господарства Грузії
- Міністерство сільського господарства, регіонального розвитку та навколишнього середовища Республіки Молдова
- Міністерство навколишнього середовища та містобудування і Міністерство сільського та лісового господарства Туреччини
- Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.

Державні організації надаватимуть технічні рекомендації щодо загальної реалізації проекту у співпраці з РКУ для підтримки ГУП.

7.2. Домовленості щодо проведення моніторингу та оцінки результатів (МіО)

МіО в рамках Проекту проводяться для забезпечення підзвітності, прозорості, налагодження комунікації, навчання та підтримки управління проектом. Діяльність з МіО буде забезпечувати контроль за процесом реалізації проекту, накопичення інформації щодо проектної діяльності, аналіз та узагальнення даних, накопичених на

регіональному та державному рівнях, а також документування та розповсюдження отриманого досвіду та передових практик щодо діяльності в рамках проекту серед зацікавлених сторін у країнах – учасниках та за їхніми межами.

Відповідальність за проведення щорічного моніторингу проекту буде нести ОЧЄС (PERMIS) / ГУП БЧМ як виконавчий орган проекту. Моніторинг буде проводитись у відповідності з Рамкою результатів проекту та непрямими (ЦРП) індикаторами, а також прямими (компонент проекту) індикаторами. МіО ОЧЄС (PERMIS) має забезпечити загальний моніторинг процесу збору інформації щодо перебігу проектної діяльності, а також дотримання стандартів ЕСП та правил, визначених довіреними особами. ОЧЄС (PERMIS) буде відповідати за досягнення цілей МіО, підготовку плану МіО та відповідного посібника, а також за виконання цього плану.

ОЧЄС (PERMIS) / БЧМ ГУП повинні залучити щонайменше двох спеціалістів з МіО, які будуть відповідати за загальне проведення МіО, виконання плану МіО та складання і доопрацювання посібника з МіО. Ці фахівці будуть спільно планувати та здійснювати діяльність з МіО, розподіливши відповідальність за визначені країни та контроль збору інформації. Дані спеціалісти будуть звітувати безпосередньо перед керівником проекту. Вони мають підготувати місячні, кварталні, піврічні та річні звіти про хід виконання проекту. Дані та інформація, зібрані фахівцями з МіО, будуть передані Світовому банку під час зустрічей наглядової місії, а також під час консультаційних зустрічей із зацікавленими сторонами на регіональному та державному рівнях. Інформація щодо результатів МіО буде використовуватися для формулювання політики та прийняття рішень в рамках проекту з метою досягнення визначених для нього цілей.

У процесі підготовки до середньострокового огляду (ССО) буде проведено оцінку для накопичення даних щодо набутого досвіду, аналізу успішності досягнення показників та потенційних змін у ПЗО, цілях та показниках. На завершення буде підготовлено оцінку бенефіціара та остаточний звіт про завершення процесу та його результати.

7.3. Реалізація ESMF на рівні проекту

Нижче наведено кроки для впровадження вимог ESMF:

7.4. Інституційні механізми та спроможності щодо впровадження заходів соціального та екологічного управління

ОЧЄС (ПЕРМІС) / БЧМ ГУП будуть нести відповідальність за загальну координацію та, зокрема, контроль підготовки річних операційних планів та звітів про здійснення нагляду (та інших звітів) відповідно до вимог ГЕФ та Світового банку. БЧМ ГУП буде координувати свою діяльність з кожним координаційним центром ГЕФ на державному рівні для проведення відповідних заходів в Грузії, Республіці Молдова, Туреччині та Україні. Це такі державні структури, як:

- Міністерство охорони навколишнього природного середовища та сільського господарства Грузії
- Міністерство сільського господарства, регіонального розвитку та навколишнього середовища Республіки Молдова

- Міністерство навколишнього середовища та містобудування і Міністерство сільського та лісового господарства Туреччини
- Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.

Державні структури надаватимуть технічні рекомендації щодо загальної реалізації проекту для підтримки ГУП.

Основні ролі та відповідальність організацій, залучених до проекту, наведено у Табл. 18 нижче.

Табл. 18. Задіяність та відповідальність організацій, які беруть участь у проекті

Організація	Бенефіціари грантів	Координаційні центри ГЕФ національного рівня	ОЧЭС / ОЧЭС (PERMIS) / БЧМ ГУП	Світовий банк
Ролі у проекті	Бенефіціар	Країна походження бенефіціара	Позичальник / організація - виконавець	Організація, що забезпечує фінансування
Процес подання заявки та відбору грантового проекту	Подає заявку на отримання еко-грантів	Надає технічні рекомендації для всебічної реалізації проекту та підтримки ГУП	Проводить перевірку грантових заявок відповідно до критеріїв скринінгу та екологічних і соціальних ризиків для надання інформації Світовому банку, затвердження та відстеження розподілу коштів	Надає підтримку ГУП, розглядає результати скринінгу та надає підтвердження про відсутність заперечень
Процес підготовки підпроекту	Отримує всі необхідні державні погодження та дозволи на реалізацію підпроекту Готує ESMP (для підprojektів категорії помірного ризику) та спрощений ПЗЗС, якщо це необхідно, або використовує Контрольним лист ESMP у ESMF для підготовки та застосування відповідних екологічних та соціальних стандартів	Проводить перевірку підprojektів з точки зору відповідності національному законодавству та наявним дозвільним документам Проводить розгляд ESMP підprojektів категорії помірного ризику Готує ПЗЗС для визначеної країни Забезпечує процес проведення громадських обговорень та розкриття інформації щодо підprojektів на державному рівні	Проводить розгляд проектів ESMP Розглядає і затверджує ПЗЗС для визначених країн Проводить громадські обговорення та оприлюднює інформацію щодо ESMP Затверджує ESMP	Надає технічні рекомендації для ГУП та надає підтримку щодо вдосконалення інструментів реалізації та моніторингу Розглядає і затверджує ESMP та ПЗЗС для визначених країн

Організація	Бенефіціари грантів	Координаційні центри ГЕФ національного рівня	ОЧЭС / ОЧЭС (PERMIS) / БЧМ ГУП	Світовий банк
Ролі у проекті	Бенефіціар	Країна походження бенефіціара	Позичальник / організація - виконавець	Організація, що забезпечує фінансування
Процес реалізації підпроєкту	<p>Впроваджує вимоги щодо екологічної та соціальної безпеки (відповідно до Плану та Принципів соціально – екологічного управління та ЕСС СБ) та механізм подання скарг на рівні підпроєктів</p> <p>Включає вимоги щодо ОБП до контрактів на проведення робіт</p> <p>Проводить моніторинг дотримання підрядником визначених правил екологічної та соціальної безпеки на території проєкту</p>	<p>Надає технічні рекомендації для бенефіціара гранту та надає підтримку ГУП</p> <p>Проводить моніторинг та аудит підпроєктів у відповідності вимогам національного законодавства</p>	<p>Включає вимоги щодо екологічної та соціальної безпеки до грантової документації</p> <p>Проводить розгляд та затвердження трудових договорів</p> <p>Разом з національними координаційними центрами координує діяльність визначених бенефіціарів гранту, щоб гарантувати дотримання відповідних правил та положень протягом усього життєвого циклу проєкту</p> <p>Здійснює моніторинг та нагляд для забезпечення впровадження ESMF, ESCP, ESMP, ПОП, визначених для країни ПЗЗС та механізму подання скарг</p>	<p>Проводить розгляд та затвердження трудових договорів</p> <p>Проводить нагляд та оцінку впровадження ESMF, ESCP, ESMP, ПОП, визначених для країни ПЗЗС та механізму подання скарг через місії підтримки впровадження</p>

Організація	Бенефіціари грантів	Координаційні центри ГЕФ національного рівня	ОЧЭС / ОЧЭС (PERMIS) / БЧМ ГУП	Світовий банк
Ролі у проєкті	Бенефіціар	Країна походження бенефіціара	Позичальник / організація - виконавець	Організація, що забезпечує фінансування
Звітність	Подає щомісячний звіт до ГУП щодо проведення екологічних та соціальних заходів	-	Складає піврічні звіти щодо екологічної та соціальної відповідальності для всіх підпроектів, що реалізуються (будуть підготовлені ГУП та подані до Світового банку) ГУП буде готувати піврічні звіти про хід виконання проектних робіт, включаючи розділ про екологічні та соціальні питання, у якому буде узагальнено інформацію щодо виконання ПЗОНССС та відповідності екологічним та соціальним рамковим документам, а також ESMP усіх визначених підпроектів, ПОП та ПЗЗС для кожної країни	Проводить розгляд та затвердження відповідних звітів

7.4.1. БЧМ ГУП

До складу БЧМ ГУП буде входити щонайменше один фахівець з питань екології (і ОБП та один - з соціальних питань. Вони повинні мати відповідну кваліфікацією та навички у рамках Проєкту та будуть здійснювати координацію діяльності з впровадження Принципів соціально-екологічного управління. Дані фахівці відповідатимуть наступну діяльність:

- Проведення скринінгу підпроектів на основі класифікації ризиків у сфері екологічної та соціальної безпеки відповідно до вимог Світового банку та ESMF.
- Надання бенефіціарам та національним координаторам рекомендацій щодо підготовки ESMP для підпроектів категорії помірного ризику та використання Контрольного листа ESMP для підпроектів категорії низького ризику.
- Надання бенефіціарам та національним координаторам рекомендацій щодо вимог до проведення громадських обговорень та розкриття інформації стосовно підпроектів.
- Розгляд ESMP, надання бенефіціарам та національним координаторам відповідних коментарів у письмовій формі, погодження розгляду ESMP з експертами Світового банку і офіційне затвердження документації та процедур з питань екологічної та соціальної безпеки відповідно до вимог ЕСС та вимог щодо безпеки Світового банку.

- Забезпечення того, щоб у документацію щодо підкомпоненту 2.1 (Еко - інновації) були включені угоди щодо впровадження ESMF, ESCP, документація щодо безпеки для визначених територій та будь-які інші положення ЕСС та відповідні вимоги.
- Здійснення нагляду за впровадженням ESMF, ESCP, ESMP та будь-яких інших ЕСС та вимог до безпеки для бенефіціарів гранту, а також нагляд за виконанням положень документів, надання рекомендацій та будь-які подальші дії з формування загальної звітності щодо здійснення нагляду за реалізацією проектів, яка подається до Світового банку.
- Координація та контроль процесу розкриття публічної інформації та, за необхідності, надання консультацій, вирішення наявних проблем, з якими стикаються постраждалі групи населення та місцеві органи влади у зв'язку з екологічними та соціальними аспектами реалізації підпроекту.
- Координація та підтримка зв'язку з представниками наглядових місій Світового банку щодо аспектів екологічної та соціальної безпеки у процесі реалізації підпроекту.
- Моніторинг і аудит екологічних та соціальних аспектів діяльності на територіях проектних об'єктів (включаючи питання охорони праці) з використанням даних, отриманих від бенефіціарів грантів, національних координаційних центрів та - в результаті відвідувань цих об'єктів, якщо це можливо.
- Надання регулярних звітів Банку щодо впровадження інструментів проекту СЕП, включаючи ESCP.

7.4.2. Національні координаційні центри ГЕФ

БЧМ ГУП повинна укласти домовленості щодо механізмів реалізації проекту з кожним з національних координаційних центрів ГЕФ для виконання відповідних заходів на національному рівні в Грузії, Республіці Молдова, Туреччині та Україні. До державних структур належать Міністерство охорони навколишнього середовища та сільського господарства Грузії, Міністерство сільського господарства, регіонального розвитку та навколишнього середовища Республіки Молдова, Міністерство навколишнього середовища та містобудування і Міністерство сільського та лісового господарства Туреччини та Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Ці державні організації будуть надавати технічні рекомендації щодо загальної реалізації проекту для підтримки ГУП. Координаційні центри БЧМ у країнах ГЕФ повинні визначити потенційний «Осередок впровадження інновацій» для вирішення проблеми евтрофікації. Передбачається, що всі вищезазначені організації володіють достатнім рівнем спроможностей для участі у Проекті та виконання наступних задач:

- Надання технічних рекомендацій та підтримки ГУП для загальної реалізації проекту.
- Розгляд підпроектів з точки зору їхньої відповідності національному законодавству та наявним дозвільним документам.
- Підготовка документації ПЗЗС для визначених країн.
- Забезпечення процесу проведення громадських обговорень та розкриття інформації щодо підпроектів на державному рівні у координації з ГУП.
- Надання технічних консультацій для бенефіціарів грантів.
- Проведення моніторингу та аудиту підпроектів у відповідності з вимогам національного законодавства.

7.4.3. Бенефіціари грантів та Осередок впровадження інновацій

Використання механізму надання грантів відповідно до підкомпоненту 2.1 (Еко - інновації) Проекту має на меті тестування інноваційних проектних ідей, технологій та бізнес-моделей для доведення їхньої доцільності, придатності до реалізації та ефективності, а також підтримки, принаймні, одного-трьох обраних еко-підприємств з кожної з чотирьох чорноморських країн ГЕФ. Інновації визначаються як нові підходи, передача або адаптація існуючих та/або перевірених підходів до нового контексту та/або географії, нової політики, національних та регіональних стратегій та інвестицій.

У цьому контексті, дана категорія грантів розрахована на соціальних підприємців, недержавні організації / громадські організації, МСП, молодіжні та жіночі організації. Бенефіціарами грантів стануть екологічні підприємства, пропозиції яких отримають найвищу оцінку за критеріями, заздалегідь визначеними організацією ОЧЄС. До таких еко-підприємств можуть належати підприємці, зареєстровані підприємства, науковці, державні та недержавні організації або кооперативи/асоціації.

Відбір проектів у категорії «Еко-інновації» буде організовано у вигляді 2 різних конкурсних процесів: один з них - регіональний, орієнтований на проекти, базовані на первинних ідеях, а інший – об'єднаний конкурс національного рівня для чорноморських країн ГЕФ, розрахований на надання грантів для пілотної реалізації проектів, в основу яких покладені перевірені концепції.

У залежності від місцевого контексту країни, національний конкурс еко-інновацій може проводитися з урахуванням різних типів таких інновацій. Для здійснення прямого впливу на зменшення та усунення забруднення води, в рамках проекту будуть визначені відповідні інноваційні підпроекти та осередки їх впровадження. Перед тим, як подати заявку на участь, координаційні центри БЧМ у країнах ГЕФ визначать потенційний Осередок впровадження інновацій, який стикається у своїй діяльності з проблемою евтрофікації. Таким осередком можуть бути муніципалітети, промислові підприємства, громада / кооператив (тобто сільськогосподарські / фермерські кооперативи тощо), які мають бажання випробувати еко-інновацію. Для національного конкурсу еко-інновацій грантоотримувачі можуть розробити та впровадити пілотний варіант своїх інновацій у обраному Осередку впровадження інновацій однієї з чорноморських країн ГЕФ.

Метою конкурсу еко-інновацій, головним чином, буде запобігання та контроль забруднення, яке спричиняє діяльність у сфері сільського господарства, а також забруднень міського та промислового походження та пом'якшення впливу евтрофікації в Чорному морі. Проекти в рамках конкурсу будуть відбиратися на регіональному та національному рівнях. Представники Осередку впровадження інновацій та переможці конкурсу (бенефіціари грантів) пройдуть навчання з розбудови спроможностей, в тому числі, за участі наставників (експертів у сфері бізнесу), для закріплення отриманих знань, реалізації ідей і розширення сфери їх впливу та розвитку стійкої екосистеми підприємництва у Чорноморському регіоні. Крім того, такі навчальні програми будуть сприяти розбудові спроможностей цих бенефіціарів (осередків впровадження інновацій та грантоотримувачів) з урахуванням міжнародних практик, ЕСС Світового банку та ESMF, та, зокрема, таких передових міжнародних практик, як відповідне Настанови Групи Світового банку з питань навколишнього середовища, охорони здоров'я і безпеки

життєдіяльності, включаючи аспекти боротьби зі шкідниками. Вимоги ЕССЗ, Настанови ГСБ ЕНС та передові практики боротьби зі шкідниками наведені в Додатку 6 до ESMF.

Осередок впровадження інновацій та бенефіціари грантів будуть відповідати за наступне:

- Забезпечення відповідності проектних заходів наявним державним дозволам на реалізацію підпроєкту, включаючи дозволи/ліцензії у сфері екології та соціальної сфері, вимоги щодо яких сформульовані у державному законодавстві.
- Підготовка та впровадження ESMP (для підпроєктів категорії помірної ризику), а також спрощеного ПЗЗС для визначених країн, або використання Контрольного листа ESMP у ESMF для підготовки та застосування відповідних екологічних та соціальних стандартів (ЕСС СБ) та положень державних нормативних актів.
- Впровадження на рівні підпроєкту механізму розгляду скарг.
- Включення вимог ОБП у контракти на виконання робіт для підрядників, які будуть залучені до проектних робіт.
- Моніторинг результатів діяльності підрядників на місцях та їхньої відповідності екологічним та соціальним вимогам до визначених проектних об'єктів.
- Надання ГУП щомісячних звітів з екологічного та соціального моніторингу щодо будівельних та інших робіт, проведених протягом місяця, та відстеження і вирішення будь-яких проблем, які могли виникнути у процесі реалізації підпроєкту.

Для виконання вищезазначених обов'язків / зобов'язань бенефіціари грантів повинні мати достатні інституційні спроможності (наприклад, залучення експертів / фахівців у екологічній та соціальній сферах). З цією метою у бенефіціарів може виникнути необхідність залучити спеціалістів з охорони довкілля чи соціальних питань або налагодити співпрацю з відповідними консультантами. У випадку, якщо наявні спроможності бенефіціарів є недостатніми для ефективної реалізації проєкту, рекомендується залучити консультантів для забезпечення підготовки та виконання відповідних планів (наприклад, Плану СЕУ) відповідно до визначеного рівня ризику.

7.5. Моніторинг та звітність

7.5.1. Моніторинг

Екологічний та соціальний моніторинг починається на етапі будівництва в рамках підпроєктів та до етапу експлуатації, з метою контролю виконання відповідних заходів з пом'якшення наслідків діяльності та оцінки їхньої ефективності, що дає змогу СБ та ОЧСС / БЧМ ГУП вжити відповідних заходів у разі потреби. У процесі функціонування системи моніторингу надається технічна допомога та здійснюється нагляд (за необхідності), проводиться попередній аналіз умов проведення окремих заходів, фіксуються результатами пом'якшення впливу та надається інформація про хід проектних робіт.

У цьому контексті бенефіціари грантів (як власники підпроєктів, які фінансуються в рамках підкомпоненту 2.1 «Еко-Інновації») будуть постійно контролювати екологічні та соціальні впливи діяльності з реалізації підпроєкту на місцях через призначених

експертів / консультантів у екологічній та соціальній сферах, та надавати ГУП щомісячні звіти щодо проведення природоохоронних та соціальних заходів. Фахівці з екологічних та соціальних питань ГУП також будуть здійснювати моніторинг та нагляд за реалізацією підпроектів, пов'язаних з впровадженням екологічних та соціальних заходів.

Моніторинг буде охоплювати наступні задачі:

- Моніторинг виконання зобов'язань, визначених у ESMP, ПЗЗС та ПОП відповідно до даних ESMF, ЕСС та національного законодавства у сфері охорони довкілля та ОБП.
- Моніторинг дотримання належних умов робочого середовища відповідно до вимог національного законодавства та рекомендацій Світового банку.
- Моніторинг дотримання на робочих місцях стандартів охорони і безпеки праці згідно з відповідними положеннями національного законодавства, вимогами ОБП, ESMP, а також рекомендаціями ВООЗ та Світового банку щодо запобігання COVID-19.
- Моніторинг процесу працевлаштування працівників за контрактом для забезпечення його відповідності ПОП та національному законодавству у сфері праці.
- Моніторинг впровадження спрощених СЕП.
- Моніторинг впровадження механізму подання скарг (працівники та механізм подання скарг проекту).
- Моніторинг дотримання кодексу поведінки працівників.

Коли ГУП фіксує будь-які ускладнення щодо впровадження ESMP, ПОП або ПЗЗС, її представники інформують відповідного бенефіціара гранту та узгоджують з ним кроки для усунення цих проблем. Зокрема, у випадку будь-якого інциденту чи аварії, пов'язаних з підпроектом, які мають або можуть мати значний несприятливий вплив на довкілля, постраждалі громади, громадськість та працівників (наприклад, нещасні випадки в рамках ОБП, або які створюють загрози здоров'ю та безпеці представників громади), бенефіціари грантів негайно (протягом 48 годин) повідомлять ГУП, а ГУП – Світовий банк. У таких випадках очікується, що бенефіціари грантів нададуть достатню інформацію щодо інциденту або нещасного випадку та висновки з аналізу першопричин (RCA), інформацію щодо термінових заходів, які було (або планується) вжити для їх усунення, виплати компенсацій та іншу інформацію, надану підрядником чи наглядовою організацією / консультантом, якщо це доречно. Бенефіціари грантів нададуть звіт про інцидент (включаючи аналіз першопричин, запобіжні заходи та інформацію щодо компенсацій) до ГУП протягом 30 робочих днів, а ГУП надішле звіт про інцидент до Банку негайно після отримання відповідних повідомлень.

Експерти з екологічних, соціальних питань та ОБП, призначені бенефіціарами, будуть перебувати на майданчику підпроекту щоденно протягом визначених (у ESMP, для підпроектів категорії помірної ризику) проміжків часу, з метою огляду майданчиків підпроектів та перевірки відповідності всім визначеним заходам пом'якшення. Експерти ГУП у сфері ОБП та експерти з соціальних питань здійснюватимуть моніторинг об'єктів щоквартально/щопівроку під час будівництва, залежно від масштабів підпроекту. Більш інтенсивний моніторинг може проводитися за необхідності з метою забезпечення відповідності заходам пом'якшення та вирішення будь-яких наявних проблем.

7.5.2. Звітність

Інформація щодо щомісячних моніторингових заходів, які проводяться бенефіціарами гранту, буде надаватися ГУП. ГУП здійснюватиме наглядовий моніторинг для кожного підпроекту та звітуватиме про хід робіт Світовому банку два рази на рік щодо відповідності екологічним та соціальним вимогам, та один раз на півроку щодо загального прогресу у реалізації підпроекту.

Бенефіціари гранту мають надавати ГУП щомісячні звіти про відповідність екологічним та соціальним вимогам при виконанні будівельних робіт та дотримання відповідних вимог, а також будуть відстежувати вирішення будь-яких наявних проблем. Ці звіти мають включати інформацію за звітний період щодо завершення будівельних робіт та графіку робіт, які потребують завершення, перелік усіх інцидентів, пов'язаних з навколишнім середовищем, охороною здоров'я і безпекою життєдіяльності (EHS), подальші дії щодо вирішення будь-яких наявних проблем, які ще не були вирішені, та результати фото фіксації процесу впровадження Заходів з пом'якшення наслідків ESMP. У зв'язку з ситуацією навколо пандемії COVID-19, відповідні ризики та рекомендації будуть оцінені та детально розглянуті в рамках досліджень ESMP, що будуть проведені та висвітлені в щомісячних моніторингових звітах, які ГУП розглядатиме під час пандемії.

Звіти (подаються двічі на рік) про відповідність екологічним та соціальним вимогам для всіх підпроектів, що впроваджуються, будуть готуватися ГУП і надаватися Світовому банку. Ці звіти складатимуться на основі щомісячних звітів бенефіціарів гранту щодо відповідності вимогам та результатів моніторингових візитів експертів ГУП, якщо такі матимуть місце. Ці звіти мають містити наступну інформацію:

- Висновки щодо проведення наглядових заходів, таких як відвідування об'єктів, спеціалістами ГУП
- Висновки щодо ключових питань та діяльності на майданчиках здійснення підпроектів
- Завершені будівельні роботи та графік робіт, які потребують завершення
- Хід впровадження ESMP, включаючи такі ключові питання: розміщення відходів, охорона здоров'я та безпеки, проблема викидів пилу, якість води, інциденти екологічного характеру та аварії, обізнаність з питань екології та відповідне навчання тощо
- Оновлений список усіх інцидентів, пов'язаних з ОБП, включаючи додаткові повідомлення про випадки невідповідності
- Інформація щодо попередніх проблем, які потребують вирішення
- Залучення зацікавлених сторін
- Отримані та задоволені скарги

У піврічні звіти про хід реалізації проекту ГУП включити розділ щодо екологічних та соціальних питань, у якому буде узагальнено стан виконання ESCP та відповідність діяльності усім екологічним та соціальним нормам рамкових документів, а також усім ESMP визначених підпроектів, ПОП та ПЗЗС для визначених країн. У ці звіти буде включено детальну інформацію щодо скарги, отриманих (якщо такі були) протягом відповідного звітної періоду (включаючи кількість скарг, дати отримання, а також вжиті

дії та скарги, що розглядаються / відкриті). Ці звіти також висвітлюватимуть будь-які проблеми, що виникають у зв'язку з недотриманням екологічних та соціальних вимог, а також те, як ці проблеми були вирішені/вирішуються з точки зору наданих екологічних та соціальних гарантій.

7.6. Бюджет ESMF

ГУП є основним відповідальним органом впровадження ESMF та забезпечення відповідності підпроектів / грантів ESMF та ECC Світового банку. У цьому контексті, у бюджеті виконання ESMF буде враховано кількість спеціалістів / консультантів з екологічних та соціальних питань, які будуть залучені до ГУП, кількість відвідувань об'єктів, які будуть проводитися цими спеціалістами, та орієнтовні витрати на підготовку ESMP для підпроектів категорії помірного ризику. Інформація щодо запланованого бюджету загальної діяльності згідно ПЗЗС представлена у Плані залучення зацікавлених сторін (ПЗЗС) регіонального рівня, підготовленому для Проекту.

Запланований бюджет та загальний бюджет виконання заходів ESMF наведено у Табл. 19 нижче:

Табл. 19. Запланований бюджет виконання ESMF

Стаття витрат	Одиниця розрахунку	Кількість одиниць	Вартість одиниці (дол. США)	Загальна вартість (дол. США)
Для ГУП¹				
Експерт з питань довкілля (та експерт ОБП)	на місяць	36 ²	2,000	72,000
Експерт з соціальних питань	на місяць	36 ²	2,000	72,000
Моніторингові візити для перевірки реалізації грантів / підпроектів	за візит	16 ³	3,000	48,000
Різне (навчання, виготовлення таких матеріалів, як листівки, наочні матеріали тощо)	одноразова сума	1	8,000	8,000
Разом				200,000
Для бенефіціарів грантів⁴				
Підготовка ESMP ПЗЗС	за звіт	4 ⁵	20,000	80,000

1. Статті витрат, що покриваються з бюджету ГУП.
2. Враховуючи, що компоненти Проекту будуть реалізовані протягом трьох років.
3. З розрахунку, що – 4 майданчики буде відвідано 4 рази, або 8 майданчиків буде відвідано 2 рази
4. Статті витрат, що покриваються за рахунок бюджету грантів (бюджету бенефіціара гранту), за виключенням виконання заходів ПЕСМ, оскільки припускається, що вони будуть включені до бюджету будівництва в рамках підпроектів.
5. З розрахунку, що серед грантів, які будуть фінансуватися, 4 гранти будуть засвоєні підпроектами категорії помірного ризику, що вимагає підготовки окремого ESMP для визначеної території.

8. ЗАЛУЧЕННЯ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН, ГРОМАДСЬКІ ОБГОВОРЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ

8.1. Залучення зацікавлених сторін

До сторін, які мають безпосередню зацікавленість у реалізації проекту, належать: Міністерство охорони навколишнього середовища та сільського господарства Грузії, Міністерство сільського господарства, регіонального розвитку та навколишнього середовища Республіки Молдова, Міністерство навколишнього середовища та урбанізації та Міністерство сільського та лісового господарства Туреччини та Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, місцеві муніципалітети у чорноморських країнах - бенефіціарах, місцеві торгово-промислові організації у сфері сільського господарства, аквакультури, туризму та судноплавства, місцеві НДО та МСП які залучаються до заходів, що фінансуються грантами, та місцеві громади. Серед зацікавлених сторін проекту будуть регіональні організації, які здійснюють діяльність у сфері рибальства, академічні та науково-дослідні установи, які досліджують питання забруднення моря, фінансові / інвестиційні організації. Підготовлено план залучення зацікавлених сторін регіонального рівня (ПЗЗС), в якому викладено підхід до аналізу та картографування зацікавлених сторін на національному та місцевому рівнях, а також підхід до стратегії розкриття інформації та проведення обговорень щодо планів залучення зацікавлених сторін у визначених країнах.

Плани залучення зацікавлених сторін для визначених країн (ПЗЗС), відповідно до ПЗЗС регіонального рівня та ЕСС10 будуть підготовлені у якості невід'ємного етапу оцінки. У кожному з цих ПЗЗС буде визначено вимоги до розкриття інформації для конкретних підпроектів, які будуть реалізовані в країні - бенефіціарі. У процесі розкриття інформації будуть розглянуті державні обмеження щодо спалаху пандемії COVID-19, якщо пандемія матиме загрозливий рівень під час впровадження цих ESMF. Заходи та методи залучення зацікавлених сторін були визначені у ПЗЗС регіонального рівня і надалі будуть детальніше розглянуті у документі ПЗЗС визначених країн. Результати всіх консультацій та заходів із взаємодії будуть враховані під час впровадження екологічних та соціальних гарантій / заходів та розгляду визначених заходів щодо пом'якшення наслідків діяльності та дотримання вимог моніторингу.

8.2. Громадські обговорення та розкриття інформації

Концепція запропонованого проекту була представлена на національних консультаційних зустрічах, які проходили у віртуальному режимі. Такі консультації були проведені в Грузії, Республіці Молдова, Туреччині, Україні, Румунії та Болгарії в період з лютого по травень 2021 р. Їх проведення було анонсовано у розділах подій на веб-сайтах Світового банку у різних країнах та організовано на платформах Facebook та Zoom з перекладом офіційними мовами країн. У зустрічах взяли участь понад 130 представників зацікавлених сторін з міністерств, місцевих органів влади, наукових установ, приватного сектору, НДО та міжнародних організацій.

У проекті будуть використовуватися різні методи комунікації, такі як онлайн-зустрічі, віртуальні заходи, індивідуальні інтерв'ю, зустрічі фокус-груп, електронні листи тощо, відповідно до (i) мети залучення та (ii) потреб групи зацікавлених сторін у розкритті інформації та консультаціях, як детально описано в Принципах залучення зацікавлених

сторін. У Проекті передбачена підготовка та надання інформації (відповідною мовою) окремо для кожної групи зацікавлених сторін. Методи проведення консультацій повинні обиратися відповідно до останніх рекомендацій ВООЗ та Світового банку щодо взаємодії з зацікавленими сторонами для відповідності формату консультацій наявним обмеженням.

Проект ESMF англійською мовою та офіційними мовами країн-бенефіціарів буде розміщено на веб-сайті ОЧЄС (Virtual Knowledge: <http://www.ОЧЄС-bsvkc.org/Forms/BlueingTheBlackSeaProject>). Таким чином, проект ESMF буде представлено ключовим зацікавленим сторонам, партнерам з розвитку, організаціям громадянського суспільства, представникам приватного сектору та громадськості. На національному рівні будуть проводитися зустрічі для оприлюднення інформації та обговорень щодо розгляду усіх документів екологічного та соціального спрямування.

В рамках Проекту буде застосовано проактивний підхід до залучення до проектної діяльності представників вразливих груп, який передбачає ретельний відбір зацікавлених сторін проекту на місцевому рівні. ГУП забезпечить внесення місцевих торгово-промислові організацій та недержавних організацій до планів залучення зацікавлених сторін для визначених країни, а доступ до додаткових інструментів взаємодії, таких як зустрічі фокус-груп, індивідуальні інтерв'ю, буде надано таким категоріям громадян, як жінки та молодь, які не представлені у цих організаціях.

Консультації щодо ESMP будуть проводитися для залучення зацікавлених сторін до діяльності з розробки підпроекту. Підпроекти, за підтримки ГУП, будуть: (i) розробляти спрощений план залучення зацікавлених сторін, що включає аналіз та картографування зацікавлених сторін; (ii) залучати представників зацікавлених сторін до висвітлення екологічних та соціальних проблем; (iii) надавати місцевим громадам роз'яснення щодо діяльності у рамках підпроекту; (iv) заохочувати участь місцевого населення (думки, проблеми, пропозиції та очікування); (v) збирати соціально-економічні дані та інформацію від місцевих громад щодо діяльності в рамках підпроекту; (vi) забезпечувати умови для проведення заходів, запланованих у рамках підпроекту

8.3. Механізм подання скарг

Механізм подання скарг буде запроваджено для всіх зацікавлених сторін, включаючи грантоотримувачів / бенефіціарів, підрядників та інших зацікавлених сторін суб-проектів гранту з метою виявлення наявних проблем на ранньому етапі, щоб мати змогу вирішити їх ефективно у найкоротші терміни, постійного підвищення ефективності проекту та демонстрації прихильності Проекту до залучених зацікавлених сторін, поваги до їхніх точок зору та проблем.

Механізм розгляду скарг розроблено на основі наступних принципів:

- Будь-яка особа або організація може висловлювати свої занепокоєння, претензії та подавати скарги в будь-який час, не побоюючись негативних наслідків.
- Усі скарги розглядатимуться справедливо та з повагою.
- Після подання скарги зацікавлена сторона отримає відповідь щодо підтвердження її прийняття протягом п'яти (5) робочих днів. У цей час

зацікавленій стороні також буде надано інформацію про терміни реагування, наступні кроки та контактні дані. Скарги вирішуються протягом 30 календарних днів.

- Процес розгляду скарг (отримання, розгляд та вирішення) буде послідовним і прозорим.
- Інформація про скаргу (і відповідні розгляд та рішення) буде задокументована.
- Особиста інформація зацікавлених сторін буде вважатися конфіденційною. Допускається подання анонімних скарг. Механізм розгляду скарг буде також виключати скарги, пов'язані з сексуальними домаганнями та сексуальною експлуатацією і насильством.
- Скарги, пов'язані з діяльністю в рамках проекту, управлінням проектом, діяльністю ОЧЄС / ГУП або бенефіціарів гранту та підрядників, можуть бути подані через механізм подання скарг.
- Зацікавлені сторони можуть в будь-який час скористатися механізмом подання скарг Світового банку та / або зовнішніми засобами правового захисту.

Форми скарг будуть опубліковані в Інтернеті, а також, за необхідності, роздруковані та розповсюджені серед місцевих зацікавлених сторін. Форми будуть представлені 6 мовами: англійська, грузинська, молдавська, турецька, українська та російська.

Скарги будуть розглядатися у п'ять етапів:

Етап 1 – Отримання звернення: зацікавлені сторони можуть надати свої відгуки щодо реалізації проекту багатьма способами; усно під час зустрічі, через веб-сайт, електронну пошту, дзвінок або офіційне листування. У будь-якому випадку ГУП та бенефіціари гранту забезпечать його документальне оформлення, прийняття та відповідну реакцію. У деяких випадках, у процесі отримання зворотного зв'язку може виявитися скарга. У такому випадку розпочинається Етап 2. *ГУП має надати відповідь на запити протягом п'яти (5) робочих днів.*

Етап 2 – Реєстрація скарги: Коли скарга ідентифікована, вона офіційно реєструється та отримує унікальний ідентифікаційний номер. Її класифікують за типом та ступенем тяжкості. Початкова відповідь надсилається особі (особам), які подали скаргу, для підтвердження їхнього звернення та надання інформації щодо наступних кроків в процесі розгляду скарги, приблизного часу розгляду та контактної особи.

3 етап - Розгляд та рішення: ГУП буде розглядати скарги та відповідні обставини, пов'язані з нею. Розгляд буде проведено у визначений термін. Після отримання результатів, буде запропоновано рішення. Рішення може супроводжуватися консультаціями з залученою (залученими) особою (особами), а, в деяких випадках, і з незалежною третьою стороною. Після цього, запропоноване рішення буде офіційно повідомлене всім сторонам. *На завершення процесу, особа, яка подала скаргу, отримує відповідь протягом 30 днів.*

Етап 4 - Рішення: Якщо рішення прийнято всіма сторонами, воно виконується, а скарга припиняє свою дію. Якщо рішення не прийнято, вона буде розглянута повторно і може бути переглянута. Постраждала особа (особи) може обрати зовнішні засоби правового захисту в будь-який час, у тому числі, якщо не вдається дійти згоди у прийнятті остаточного рішення.

Етап 5 - Моніторинг та оцінка: Після того, як рішення щодо скарги виконано, буде проведено моніторинг та оцінка його ефективності. Усі сторони будуть повідомлені про те, що рішення виконане, і матимуть можливість надати відгуки щодо процесу розгляду скарг та його виконання.

Весь персонал проекту, включаючи бенефіціарів грантів, проведуть зустріч для підвищення обізнаності щодо функціонування механізму подання скарг. В рамках Проекту будуть визначені конкретні ключові показники ефективності (KPI) для роботи зі скаргами.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1. ПЕРЕЛІК ВИКЛЮЧЕНЬ ГРУПИ СВІТОВОГО БАНКУ (ГСБ)

**ДОДАТОК 2. КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ЕКОЛОГІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО
СКРІНІНГУ**

ДОДАТОК 3. КАТЕГОРИЗАЦІЯ ПРОЕКТІВ СВІТОВОГО БАНКУ

**ДОДАТОК 4. ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА ESMP ПІДПРОЕКТУ І КВАЛІФІКАЦІЯ
КОНСУЛЬТАНТІВ ESMP**

ДОДАТОК 5. КОНТРОЛЬНИЙ ЛИСТ ESMP ПІДПРОЕКТУ

**ДОДАТОК 6. ВИМОГИ ЕССЗ СБ, НАСТАНОВИ ГСБ ЕНС ТА ПЕРЕДОВІ
ПРАКТИКИ БОРОТЬБИ ЗІ ШКІДНИКАМИ (ВИКОРИСТАННЯ
ПЕСТИЦИДІВ)**

Додаток 1

ПЕРЕЛІК ВИКЛЮЧЕНЬ ГРУПИ СВІТОВОГО БАНКУ (ГСБ)

У Переліку виключень ГСБ/МФК визначено типи проектів, яким ГСБ **не надає** фінансову підтримку.

ГСБ не фінансує наступні проекти:

- Виробництво або торгівля будь-якими продуктами чи діяльністю, які вважаються незаконними відповідно до законодавства або правил країни перебування, міжнародних конвенцій та угод, або є суб'єктом міжнародних заборон, наприклад, фармацевтичними препаратами, пестицидами / гербіцидами, озоноруйнівними речовинами, ПХД, видами дикої флори та фауни або продукцією з таких видів, регульованих Конвенцією СІТЕС.
- Виробництво або торгівля зброєю та боєприпасами.¹
- Виробництво або торгівля алкогольними напоями (крім пива та вина).¹
- Виробництво або торгівля тютюновими виробами.¹
- Азартні ігри, казино та аналогічні види діяльності.¹
- Виробництво або торгівля радіоактивними матеріалами. Це не стосується придбання медичного обладнання, обладнання для контролю якості (вимірювання) та будь-якого обладнання, радіоактивне випромінювання від якого ГСБ вважає незначним та/або належним чином ізольованим.
- Виробництво або торгівля незв'язаними азбестовими волокнами. Це не стосується придбання та використання зв'язаних азбестоцементних листів, де вміст азбесту складає менше 20%.
- Дрифтерне риболовство у морському середовищі з використанням сіток понад 2,5 км в довжину.

Перевірка обґрунтованості буде застосовуватися, коли діяльність проектною компанією матиме значний вплив на розвиток, але обставини країни вимагають узгодження з цим переліком.

Усі фінансові посередники (ФП), за винятком тих, які займаються діяльністю, зазначеною нижче*, повинні враховувати наведені нижче виключення, на додаток до Переліку виключень ГСБ/МФК:

- Виробництво або діяльність, пов'язана зі шкідливими або експлуатаційними формами примусової праці² / примусовою працею дітей.³
- Комерційні лісозаготівлі в первинних тропічних вологих лісах.
- Виготовлення або торгівля лісом або іншими продуктами лісового господарства, окрім стало керованих лісів.

* Надаючи фінансову підтримку діяльності з **мікрофінансування**, FIs буде застосовувати наступні пункти, на додаток до Переліку виключень ГСБ:

- Виробництво або діяльність, пов'язана зі шкідливими або експлуатаційними формами примусової праці² / примусовою працею дітей.³
- Виробництво, торгівля, зберігання або транспортування значних обсягів небезпечних хімікатів, або використання небезпечних хімікатів у комерційних масштабах. До небезпечних хімічних речовин належать бензин, гас та інші нафтопродукти.
- Виробництво або діяльність на землях, що належать або використовуються корінними народами, без повної документально підтвердженої згоди таких народів.

* З огляду на характер трансакцій, до **проектів, орієнтованих на торгове фінансування** застосовуватимуться наступні пункти, на додаток до Переліку виключень ГСБ:

- Виробництво або діяльність, пов'язана зі шкідливими або експлуатаційними формами примусової праці² / примусовою працею дітей.³

Примітки

¹ Це не стосується спонсорів проекту, які не беруть активної участі у цій діяльності. «Суттєво не задіяний» означає, що така діяльність є допоміжною до основної діяльності спонсора проекту.

² Примусова праця означає будь-яку роботу або послугу, виконану не добровільно, яка вимагається від особи під загрозою застосування сили або покарання.

³ Примусова дитяча праця означає працевлаштування дітей, яке має економічно - експлуатаційний характер, або може бути шкідливою для навчання дитини чи перешкоджати навчанню дитини, або завдати шкоди її здоров'ю чи фізичному, розумовому, духовному, моральному чи соціальному розвитку

ДОДАТОК 2

КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ЕКОЛОГІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО СКРІНІНГУ / ФОРМА

Короткий опис підпроєкту:

Список виключень для Проєкту (Питання щодо виявлення невідповідних заходів / заявок на гранти / підпроєктів):

Питання для розгляду	Так ні Якщо так, підпроєкт виключений з фінансування / не підлягає фінансуванню
1. Чи буде діяльність і рамках реалізації підпроєкту пов'язана з виробництвом або торгівлею будь-якими продуктами чи діяльністю, які вважаються незаконними відповідно до законодавства або правил країни перебування, міжнародних конвенцій та угод, або є суб'єктом міжнародних заборон, наприклад, фармацевтичними препаратами, пестицидами / гербіцидами, озоноруйнівними речовинами, ПХД, видами дикої флори та фауни або продукцією з таких видів, регульованими Конвенцією СІТЕС	
2. Чи буде діяльність і рамках реалізації підпроєкту пов'язана з виробництвом чи торгівлею зброєю та боєприпасами?	
3. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроєкту пов'язана з виробництвом або торгівлею алкогольними напоями (крім пива та вина)?	
4. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроєкту пов'язана з виробництвом або торгівлею тютюновими виробами?	
5. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроєкту пов'язана з азартними іграми, казино та аналогічними видами діяльності?	
6. Чи буде діяльність і в рамках реалізації підпроєкту пов'язана з виробництвом або торгівлею радіоактивними матеріалами? (Це не стосується придбання медичного обладнання, обладнання для контролю якості (вимірювання) та будь-якого обладнання, радіоактивне випромінювання від якого ГСБ вважає незначним та/або належним чином ізольованим)	

Питання для розгляду	Так ні Якщо так, підпроект виключений з фінансування / не підлягає фінансуванню
7. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроекту пов'язана з виробництвом або торгівлею виробництвом або торгівлею незв'язаними азбестовими волокнами. (Це не стосується придбання та використання зв'язаних азбестоцементних листів, де вміст азбесту складає менше 20%)	
8. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроекту пов'язана з дрефтерним риболовством у морському середовищі з використанням сіток понад 2,5 км в довжину?	
9. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроекту пов'язана з використанням шкідливих або експлуатаційних форм примусової праці? (Примусова праця означає будь-яку роботу або послугу, виконану не добровільно, яка вимагається від особи під загрозою застосування сили або покарання)	
10. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроекту пов'язана з примусовою дитячою працею? (Примусова дитяча праця означає працевлаштування дітей, яке має економічно - експлуатаційний характер, або може бути шкідливою для навчання дитини чи перешкоджати навчанню дитини, або завдати шкоди її здоров'ю чи фізичному, розумовому, духовному, моральному чи соціальному розвитку)	
11. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроекту пов'язана з комерційними лісозаготівлями в первинних тропічних вологих лісах?	
12. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроекту пов'язана з виготовленням або торгівлею лісом або іншими продуктами лісового господарства, окрім стало керованих лісів?	
13. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроекту пов'язана з виробництвом, торгівлею, зберіганням або транспортуванням значних обсягів небезпечних хімікатів, або використанням небезпечних хімікатів у комерційних масштабах. (До небезпечних хімічних речовин належать бензин, газ та інші нафтопродукти).	
14. Чи буде діяльність в рамках реалізації підпроекту пов'язана з виробництвом або діяльністю на землях, що належать або використовуються корінними народами, без повної документально підтвердженої згоди таких народів?	
15. Чи суперечить діяльність в рамках підпроекту Політиці щодо запобіжних заходів Світового банку ОР/ВР 7.50 - Проекти щодо міжнародних водних шляхів?	
16. Чи суперечить діяльність в рамках підпроекту Політиці щодо запобіжних заходів Світового банку ОР/ВР 7.60 – Проекти для спірних територій?	

Питання для розгляду	Так ні Якщо так, підпроект виключений з фінансування / не підлягає фінансуванню
17. Чи передбачатиме діяльність в рамках підпроекту відведення землі, обмеження використання землі та/або примусового переселення?	
18. Чи матиме діяльність в рамках підпроекту несприятливий вплив на критичні та природні середовища існування та / або матимете значний вплив на біорізноманіття?	
19. Чи матиме діяльність в рамках підпроекту несприятливий вплив на визнані об'єкти культурної спадщини, які підлягають охороні?	
20. Чи потребує діяльність в рамках підпроекту завершення процедури проведення ОВД (Оцінки впливу на довкілля) на державному рівні?	

Категоризація ризиків / Скринінг для проекту (Питання щодо визначення категорії ризику діяльності /заявки на гранти / підпроекту):

Питання для розгляду	Так / Ні Якщо так, надайте короткий опис	Чи може це мати значний вплив, який потребує пом'якшення?? Так/Ні
1. Чи буде будівництво, експлуатація або припинення експлуатації об'єктів підпроекту включати дії, які призведуть до фізичних змін у довкіллі (топографії, використанні землі, у водоймах тощо)?		
2. Чи будуть використовуватися при будівництві або експлуатації об'єктів підпроекту природні ресурси, такі як земля, вода, матеріали або енергія, особливо будь-які ресурси, які не відновлюються або мають незначні запаси?		
3. Чи включатиме підпроект використання, зберігання, транспортування, обробку або виробництво речовин або матеріалів, які можуть завдати шкоди здоров'ю людей чи навколишньому середовищу або викликати занепокоєння щодо фактичних чи уявних ризиків для здоров'я людей?		
4. Чи будуть при реалізації підпроекту утворюватись тверді відходи під час будівництва, експлуатації чи виведення з експлуатації об'єктів?		
5. Чи буде діяльність з реалізації підпроекту спричиняти викиди забруднюючих речовин або будь-яких небезпечних, токсичних або шкідливих речовин у повітря?		
6. Чи буде діяльність з реалізації підпроекту спричиняти шум, вібрацію чи виділення світла, теплової енергії або електромагнітного випромінювання?		
7. Чи буде пов'язана діяльність з реалізації підпроекту з ризиками забруднення землі або води через потрапляння забруднюючих речовин на землю, у поверхневі води, підземні води, прибережні води чи море?		

Питання для розгляду	Так / Ні Якщо так, надайте короткий опис	Чи може це мати значний вплив, який потребує пом'якшення?? Так/Ні
8. Чи буде діяльність з реалізації підпроекту пов'язана з ризиками аварій під час будівництва або експлуатації об'єктів підпроекту, які можуть вплинути на здоров'я людей або навколишнє середовище?		
9. Чи призведе діяльність в рамках підпроекту до соціальних змін, наприклад, у демографії, традиційному способі життя, зайнятості?		
10. Чи існують якісь інші фактори, які слід враховувати, наприклад, подальший розвиток проекту, який може призвести до впливу на навколишнє середовище або потенційного накопичувального ефекту впливу інших існуючих або запланованих видів діяльності на визначеній території?		
11. Чи розташовані на території підпроекту, або навколо неї об'єкти, які охороняються міжнародним, національним чи місцевим законодавством через їх екологічну, ландшафтну, культурну чи іншу цінність, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
12. Чи розташовані на території підпроекту, або навколо неї, природні об'єкти які є важливими або чутливими з екологічних міркувань, наприклад, водно-болотні угіддя, водотоки чи інші водні об'єкти, прибережна зона, гори, ліси чи лісові масиви, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
13. Чи розташовані на території підпроекту, або навколо неї, природні об'єкти, які є ареалами існування охоронюваних, важливих або чутливих видів фауни чи флори, наприклад, місця розведення, гніздування, харчування, відпочинку, зимівлі, міграції, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		

Питання для розгляду	Так / Ні Якщо так, надайте короткий опис	Чи може це мати значний вплив, який потребує пом'якшення?? Так/Ні
14. Чи розташовані на території підпроекту, або навколо неї, внутрішні, прибережні, морські або підземні води, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
15. Чи розташовані на території підпроекту, або навколо неї, ділянки з особливим ландшафтом або мальовничі ділянки дикої природи, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
16. Чи розташовані на території підпроекту, або навколо неї, якісь маршрути чи споруди, які використовуються громадськістю для доступу до місць відпочинку чи інших об'єктів, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
17. Чи розташовані на території підпроекту, або навколо неї, транспортні шляхи з ймовірністю утворення заторів або забруднення довкілля, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
18. Чи розташований майданчик виконання підпроекту на відкритому місці, яке добре проглядається?		
19. Чи розташовані на території підпроекту, або навколо неї, якісь місця чи об'єкти, що мають історичне чи культурне значення, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
20. Чи розташований майданчик виконання підпроекту на раніше незабудованій території, де існує ризик пошкодження чи втрати пасовищ?		

Питання для розгляду	Так / Ні Якщо так, надайте короткий опис	Чи може це мати значний вплив, який потребує пом'якшення?? Так/Ні
21. Чи використовуються землі на території підпроекту, або навколо неї, на інші потреби (будинки, сади, інша приватна власність, промисловість, торгівля, відпочинок, громадські простори, громадські об'єкти, сільське господарство, лісове господарство, туризм, видобуток корисних копалин або кар'єрів, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
22. Чи існують якісь плани щодо майбутнього використання землі на території підпроекту, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
23. Чи розташовані на території підпроекту, або навколо неї, густонаселені або забудовані ділянки, на які може вплинути діяльність у рамках підпроекту?		
24. Чи розташовані на території підпроекту, або навколо неї, лікарні, школи, культові споруди, громадські заклади, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
25. Чи є на території підпроекту, або навколо неї, якісні або рідкісні ресурси або здійснюються відповідні види діяльності (підземні води, поверхневі води, лісові господарства, сільські господарства, рибальство, туризм, корисні копалини) на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
26. Чи є на території підпроекту, або навколо неї, зони, які вже страждають від забруднення довкілля, наприклад, де перевищено існуючі екологічні норми, на які може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		

Питання для розгляду	Так / Ні Якщо так, надайте короткий опис	Чи може це мати значний вплив, який потребує пом'якшення?? Так/Ні
27. Чи відбуваються на території підпроекту землетруси, осідання ґрунтів, зсуви, ерозії, повені чи екстремальні чи несприятливі кліматичні умови, наприклад, перепади температур, тумани, сильні вітри, які можуть створити екологічні ускладнення для реалізації підпроекту?		
28. Чи може діяльність з реалізації проекту призвести до конфліктів/напруженості всередині груп населення та між ними?		
29. Чи проживають на території проведення підпроекту представники вразливих груп населення, на яких може вплинути діяльність в рамках підпроекту?		
30. Чи потребують будівельні та експлуатаційні роботи залучення додаткової/кваліфікованої робочої сили з-за меж території проекту?		

Короткий опис характеристик підпроекту та його розташування, що вказує на необхідність підготовки ESMP

Позначте пункт, який підходить ☐ Категорія ризику «Високий» Значний негативний вплив, виключений з фінансування ☐ Категорія ризику «Значний» Тимчасовий, передбачуваний та/або зворотний негативний вплив, виключений з фінансування	Підготовлено:
	ПІБ та підпис:
	Назва:
	Дата:
	Затверджено:

☐ Категорія ризику «Помірний» Обмежений або тимчасовий вплив, Потрібен ESMP	ПІБ та підпис:
	Назва:
	Дата:
☐ Категорія ризику «Низький» Мінімальний вплив/без впливу, не потребує подальшого екологічного та соціального дослідження	

ДОДАТОК 3

КАТЕГОРИЗАЦІЯ ПРОЕКТІВ СВІТОВОГО БАНКУ

Згідно з Політикою Світового банку щодо екологічної та соціальної безпеки, проекти (включаючи проекти за участі ФО) класифікуються відповідно до чотирьох категорій ризиків: **високий, значний, помірний** та **низький**, з урахуванням відповідних потенційних ризиків та впливів, таких як тип, місце розташування, чутливість і масштабність проекту; характеру та величини потенційних ризиків та впливів у екологічному та соціальному контекстах; спроможностей та зацікавленості Позичальника та інших факторів ризику, які можуть виникати у процесі проведення заходів та результатів щодо пом'якшення екологічних та соціальних наслідків.

Проект відноситься до категорії **високого ризику** після комплексного розгляду потенційних ризиків і наслідків реалізації проекту, з урахуванням наступних факторів:

- a. Існує ймовірність, що діяльність в рамках проекту буде пов'язана з широким спектром значних несприятливих наслідків та матиме вплив на місцеве населення чи навколишнє середовище. Це може бути пов'язано зі складними особливостями проекту, масштабом (від великого до дуже великого) або чутливістю території проекту. Водночас буде враховано, чи відповідають потенційні ризики та впливи від реалізації Проекту частині або всім наступним характеристикам:
 - (i) довгострокові, постійні та/або незворотні наслідки (наприклад, втрата основного природного середовища проживання або незворотні зміни структури водно-болотних угідь), яких неможливо повністю уникнути через особливості проекту;
 - (ii) наслідки можуть мати значну просторову протяжність та охоплення (географічна територія або чисельність населення, яке може постраждати - від великої до дуже великої);
 - (iii) значний негативний вплив, який має накопичувальний ефект;
 - (iv) значний негативний транскордонний вплив; і
 - (v) висока ймовірність значних негативних наслідків для здоров'я людини та/або довкілля (наприклад, внаслідок аварій, утилізації токсичних відходів тощо).
- b. Територія, яка може постраждати внаслідок реалізації проекту, має значну цінність і чутливість, наприклад, рідкісні екосистеми та місця існування флори та фауни (визнані на національному та міжнародному рівнях території з високою природоохоронною цінністю біорізноманіття), землі та права корінних народів / традиційні місцеві малозабезпечені громади Африки на південь від Сахари та інші вразливі меншини, інтенсивне або складне вимушене переселення або відчуження земель, вплив на культурну спадщину або густонаселені міські райони.
- c. Деякі значні несприятливі ризики та впливи від реалізації проекту не можуть бути пом'якшені, або окремі заходи пом'якшення вимагають проведення комплексних та/або необґрунтованих заходів, надання компенсацій чи використання технологій, або проведення складного соціального аналізу та впровадження.
- d. Існують вагомі підстави вважати, що несприятливі соціальні наслідки від реалізації проекту та пов'язані з ним заходи з пом'якшення можуть призвести до суттєвих соціальних конфліктів, завдати шкоди чи створити значні ризики щодо безпеки місцевого населення.
- e. На території проекту є зони сталих конфліктів, що може спричинити відповідні небажані дії з боку органів правопорядку.

- f. Діяльність в рамках проекту здійснюється на території, де має місце певна невизначеність або нормативно-правовий конфлікт між офіційними структурами; або коли у законодавстві чи нормативно-правовій базі не врегульовані питання, пов'язані з ризиками та впливами від реалізації проектів; або коли вносяться зміни до чинного законодавства, чи практичне застосування норм законодавства знаходиться на досить низькому рівні.
- g. Попередній досвід Позичальника та організацій-виконавців щодо розробки комплексних проектів є обмеженим, їхній досвід у сфері екологічної та соціальної проблематики може створювати значні ускладнення або викликати занепокоєння, враховуючи характер потенційних ризиків та наслідків реалізації проекту.
- h. Існують значні занепокоєння, пов'язані з рівнем спроможностей та виконання зобов'язань, а також репутацією відповідних учасників проекту щодо залучення зацікавлених сторін.
- i. Існує ряд невідконтрольних Проекту факторів, які можуть мати значний вплив на продуктивність і результати реалізації проекту.

Проект відноситься до категорії **значного ризику** після комплексного розгляду потенційних ризиків і наслідків реалізації проекту, з урахуванням наступних факторів:

- a. проект може супроводжуватися меншими ризиками, ніж проекти попередньої категорії, його масштаби та соціально-екологічні впливи можуть бути меншими (від високого до середнього), а територія виконання проекту може бути менш чутливою, але деякі ризики та впливи можуть бути досить значними. Водночас буде враховано, чи відповідатимуть потенційні ризики та впливи наведеним нижче характеристикам:
 - (i) ці ризики та впливи є, переважно, тимчасовими, передбачуваними та/або зворотними, а, враховуючи особливості проекту, існують можливості їх уникнення або недопущення (хоча можуть знадобитися додаткові інвестиції та час);
 - (ii) існує ймовірність, що несприятливий соціальний вплив діяльності в рамках проекту та пов'язані з ним заходи з пом'якшення можуть призвести до соціального конфлікту, завдати шкоди або становити загрозу безпеці місцевого населення;
 - (iii) наслідки можуть мати значну просторову протяжність та охоплення (географічна територія або чисельність населення, яке може постраждати - від великої до дуже великої);
 - (iv) потенційні накопичувальні та/або транскордонні впливи можуть мати місце, але вони менш значущі та їх легше уникнути чи пом'якшити, ніж у випадку проектів категорії **високого ризику**; і
 - (v) існує середня або низька ймовірність значущих негативних наслідків для здоров'я представників місцевого населення та/або довкілля (наприклад, внаслідок аварій, утилізації токсичних відходів тощо), і функціонують ефективні механізми для запобігання або мінімізації наслідків таких інцидентів;
- b. Очікується, що вплив від реалізації проекту на важливі та чутливі території, буде меншим, ніж у випадку проектів категорії високого ризику.
- c. Структура таких проектів дозволяє проводити заходи пом'якшення або компенсації простіше та надійніше, ніж заходи у проектах категорії високого ризику.
- d. Діяльність в рамках проекту здійснюється на території, де має місце певна невизначеність або нормативно-правовий конфлікт між офіційними структурами; або коли у законодавстві чи нормативно-правовій базі не врегульовані питання, пов'язані з ризиками та впливами від реалізації проектів; або коли вносяться зміни

до чинного законодавства, чи практичне застосування норм законодавства знаходиться на досить низькому рівні.

- e. Попередній досвід Позичальника та організацій-виконавців щодо розробки комплексних проектів є обмеженим, їхній досвід у сфері екологічної та соціальної проблематики може створювати значні ускладнення або викликати занепокоєння, враховуючи характер потенційних ризиків та наслідків реалізації проекту
- f. Існує ряд підконтрольних Проекту факторів, які можуть мати значний вплив на продуктивність і результати реалізації проекту.

Проект відноситься до категорії **помірного ризику** після комплексного розгляду потенційних ризиків і наслідків реалізації проекту, з урахуванням наступних факторів:

- a. потенційні ризики та вплив на місцеве населення та/або довкілля навряд чи будуть значними. Це пояснюється тим, що проект не є складним і/або великим, не передбачає діяльності, яка може завдати шкоди місцевому населенню або довкіл्लю, а майданчик виконання проекту розташований подалі від екологічно соціально чутливих районів. Таким чином, потенційні ризики, впливи та проблеми, ймовірно, будуть мати такі характеристики:
 - (i) ризики та впливи є передбачуваними і, як очікується, будуть тимчасовим та/або зворотними;
 - (ii) ризики та впливи будуть незначними;
 - (iii) ризики та впливи будуть локалізовані на території проекту, не маючи значного впливу на навколишні території ; а також
 - (iv) низька ймовірність значних негативних наслідків для здоров'я місцевого населення та/або довкілля (наприклад, не передбачено використання або утилізації токсичних матеріалів, застосовуються стандартні заходи безпеки, які, як очікується, будуть достатніми для запобігання нещасним випадкам тощо).
- b. Ризики та наслідки в рамках проекту можна легко подолати за допомогою передбачуваних засобів.

Проект відноситься до категорії **низького ризику**, якщо його потенційні несприятливі ризики та вплив на населення та/або довкілля, ймовірно, будуть мінімальними або незначними. Такі проекти з невеликою кількістю негативних ризиків, впливів і ускладнень, або без них, не потребують проведення екологічної та соціальної оцінки після початкового скринінгу.

ДОДАТОК 4

ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА ESMP ПІДПРОЕКТУ І КВАЛІФІКАЦІЯ КОНСУЛЬТАНТІВ ESMP

ESMP складається з набору заходів щодо пом'якшення, моніторингу та інституційних заходів, які необхідно вжити під час реалізації та експлуатації проекту для усунення несприятливих екологічних та соціальних ризиків та впливів, їх компенсації або зниження до прийняттого рівня. ESMP також включає заходи та дії, необхідні для реалізації цих заходів. Позичальник (а) визначить набір заходів реагування на потенційно несприятливі впливи; (б) сформулює вимоги для забезпечення ефективного проведення цих заходів; та (в) надасть опис засобів для виконання цих вимог.

ESMP будуть підготовлені як окремі документи. Зміст ESMP буде включати наступне (для додаткової інформації, дивіться орієнтовну структуру звіту ESMP нижче):

а) Пом'якшення

У ESMP визначено заходи та дії відповідно до ієрархії пом'якшення, які зменшують потенційно несприятливий екологічний та соціальний вплив до прийнятних рівнів. План включатиме можливі компенсаційні заходи. Зокрема, у ESMP:

- (i) визначено та узагальнено усі передбачувані несприятливі екологічні та соціальні наслідки (включаючи ті, що стосуються відчуження землі, робітників, що примусово переселяються, та сфери охорони здоров'я та безпеки громади, вразливих груп та культурної спадщини);
- (ii) надано опис (з технічними деталями) кожного заходу пом'якшення, включаючи тип впливу, до якого він відноситься, та умови, за яких необхідне його проведення (наприклад, безперервне, або - у разі непередбачених обставин), разом з описом проектів, обладнання та операційних процедур, якщо це необхідно;
- (iii) представлена оцінка будь-яких потенційних екологічних та соціальних впливів цих заходів; та
- (iv) враховуються інші плани пом'якшення (та узгоджується з), необхідні для проекту (наприклад, плани пом'якшення наслідків примусового переселення, праці, залучення зацікавлених сторін або впливів на об'єкти культурної спадщини).

б) Моніторинг

У ESMP визначено цілі та типи моніторингу у контексті впливів (відповідно до результатів соціальної та екологічної оцінки), та заходи пом'якшення, описані у ESMP. Зокрема, у розділ моніторингу ESMP наведено (а) конкретний опис та технічні деталі заходів з проведення моніторингу, включаючи параметри, які підлягають вимірюванню, методи, які будуть використані, локації, частоту вимірювань, межі чутливості (за необхідності), і визначення порогових значень, які будуть сигналізувати про необхідність застосування коригуючих дій; і (б) процедури моніторингу та звітності для (i) забезпечення раннього виявлення умов, за яких необхідне проведення конкретних заходів з пом'якшення, і (ii) надання інформації щодо перебігу процесу і результатів діяльності з пом'якшення.

с) Розбудова спроможностей та навчання

- Для підтримки своєчасної та ефективної реалізації екологічного та соціального компонентів проекту та заходів з пом'якшення, ESMP спирається на екологічну та соціальну оцінку діяльності, ролі та спроможності відповідальних сторін на місцях або на державному рівні.
- Зокрема, у ESMP представлено конкретний опис інституційних домовленостей з уточненням, яка сторона несе відповідальність за виконання заходів з пом'якшення та моніторингу (наприклад, за експлуатацію, нагляд, дотримання правил, моніторинг впровадження, усунення недоліків, фінансування, звітність та навчання персоналу).
- Для розбудови спроможностей організацій, відповідальних за впровадження, щодо управління у екологічній та соціальній сферах, у ESMP наведено рекомендації щодо створення або розширення списку відповідальних сторін, проведення підготовки персоналу та будь-яких додаткових заходів, які можуть знадобитися для підтримки впровадження заходів із пом'якшення наслідків, а також інші рекомендації щодо проведення оцінки у контексті екологічних та соціальних питань.

д) Графік реалізації та кошторис витрат

Для всіх трьох аспектів (пом'якшення наслідків, моніторингу та розбудови спроможностей) у ESMP наведено (а) графік впровадження заходів, які мають бути виконані в рамках проекту, із зазначенням етапів та координації із загальними планами реалізації проекту; та (б) оцінки основних та поточних витрат та джерела коштів для впровадження ESMP. Ці значення також включені до таблиць загальної вартості проекту.

Орієнтовна структура звіту ESMP

Запропонована структура звіту ESMP виглядає наступним чином:

- **Резюме:**
Це загальний виклад змісту ESMP та ключових висновків у формулюваннях, зрозумілих для широкої громадськості. Виклад у резюме має бути чітким, стислим і займати від 3 до 5 сторінок.
- **Вступ:**
У вступі описується мета, завдання, принципи та методологія ESMP. Цей розділ має містити інформацію щодо ініціаторів проекту, дослідницьку групу та іншу відповідну інформацію. Для зручності слід також надати опис формату ESMP.
- **Опис підпроекту:**
Опис підпроекту буде включати передумову, мету та різні компоненти. Також вкажіть будь-які специфічні вимоги до підпроекту щодо ресурсів, таких як матеріали, робоча сила, обладнання тощо.
- **Початковий стан навколишнього середовища та територія проекту:**

У цьому розділі дається огляд початкового стану, що охоплює фізичне та біологічне середовище на визначеній локації. Він включатиме якість повітря, рівень шуму, температуру, кількість опадів тощо.

- **Соціально-економічний профіль території підпроєкту:**

У цьому розділі описано соціально - економічний профіль території підпроєкту. Він охоплюватиме структуру громади, заплановані заходи розвитку, населення, зайнятість та засоби існування, способи комунікації та види транспорту, об'єкти культурної спадщини тощо.

- **Консультації із зацікавленими сторонами та розкриття інформації:**

У цьому розділі буде описано мету, процес та результати консультацій із зацікавленими сторонами, проведених під час підготовки ESMP. У цьому розділі також повинні бути перераховані заходи щодо розкриття інформації про підпроєкти з метою дотримання Політики Банку щодо розкриття інформації.

- **Впливи та пом'якшення:**

У цьому розділі будуть визначені всі позитивні, а також негативні екологічні та соціальні впливи та економічно вигідні та проведені заходи щодо зменшення шкідливого впливу на довкілля до прийнятного рівня. У ньому буде описано (з технічними деталями) заходи з пом'якшення, включаючи тип впливу, до якого вони застосовуються. У розділі також буде надано опис методології заходів з пом'якшення соціального впливу.

- **План екологічного управління та моніторингу:**

У цьому розділі буде надано конкретний опис та технічні деталі заходів з проведення моніторингу, включаючи параметри, які підлягають вимірюванню, методи, які будуть використовуватися, локації, частоту вимірювань, межі чутливості (за необхідності), і визначення порогових значень, які будуть сигналізувати про необхідність застосування коригуючих дій. Проведення процедур моніторингу та звітності забезпечить виявлення на ранніх етапах умов, за яких необхідне проведення конкретних заходів з пом'якшення, а також надання інформації щодо перебігу процесу і результатів діяльності з пом'якшення. Таблиця Плану пом'якшення наслідків та Таблиця плану моніторингу представлені нижче.

- **Інституційна структура:**

Необхідно представити детальний опис інституційних механізмів, ролей. відповідальності та процедур звітності. У цьому розділі також слід запропонувати план розбудови спроможностей та навчання для організацій виконавців, відповідальних за цей проєкт.

- **Бюджет впровадження ESMP:**

У цьому розділі наведено кошторис витрат в рамках реалізації ESMP. Бюджет включатиме кошти на діяльність з розвитку організацій, навчальні програми для команд впровадження та місцевих / державних установ, технічну допомогу органам влади, витрати на підготовку ESMP та інших документів.

- **Додатки:**
Технічні додатки для підтримки впровадження ESMP.

Кваліфікація та навички консультанта ESMP

Консультант повинен продемонструвати, що члени запропонованої групи підготовки ESMP мають належну кваліфікацію, що відповідає вимогам ESF і ECC СБ, які мають бути враховані в ESMP, а також є достатньою для виконання всіх задач, викладених у ESMP. Команда повинна комплектуватися відповідною кількістю фахівців з різних дисциплін, включаючи, але не обмежуючись, екологію, соціальні науки, та експертів з ГІС. Члени команди повинні володіти інформацією щодо вимог національного законодавства, а також ESMF, ESF та ECC СБ, а також мати досвід підготовки досліджень в рамках ESMP, які фінансуються міжнародними фінансовими установами, такими як СБ/ІFC/ЕБРР/ЄС, а також досвід у відповідній галузі.

Таблиця орієнтовного плану пом'якшення

Етап	Діяльність	Екологічні та соціальні проблеми	Впливи	Заходи пом'якшення	Інституційна відповідальність	Вартість/бюджет заходів з пом'якшення
Підготовка						
Будівництво						
Експлуатація						

Таблиця плану моніторингу

Етап	Що (чи підлягає параметр моніторингу?)	Де (чи підлягає параметр моніторингу?)	Як (чи підлягає параметр моніторингу?)	Коли (чи підлягає параметр моніторингу?) (Визначити частоту / або тривалість?)	Чому (чи підлягає параметр моніторингу?)	Скільки (якщо не входить до бюджету проекту)	Хто (відповідає за моніторинг?)	Спостереження та коментарі
Підготовка								
Будівництво								
Експлуатація								

Примітка: Як правило, будь-який елемент/параметр, визначений у плані пом'якшення (запропонований як захід пом'якшення), має відповідний запис у плані моніторингу.

ДОДАТОК 5

КОНТРОЛЬНИЙ ЛИСТ ESMP ПІДПРОЕКТУ ⁹⁵

ЧАСТИНА 1. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЕКТ

ІНСТИТУЦІЙНІ І АДМІНІСТРАТИВНІ АСПЕКТИ	
Країна/Провінція Район/Округ	
Назва проекту	
Масштаб проекту та діяльність	
ОПИС ТЕРИТОРІЇ ПРОЕКТУ	
Назва території № ділянки	
Локація	Додаток 1: Карта території ☐ Так ☐ Ні
Власник території	

⁹⁵ У контрольних листах, що містяться в цьому додатку, визначено основні впливи та заходи з пом'якшення, але ця інформація не є вичерпною. Крім того, не всі проблеми, визначені в цьому контрольному листі, можуть стосуватися всіх підпроектів.

Опис географічних, фізичних, біологічних, геологічних, гідрологічних та соціально-економічних характеристик території	
Розташування найближчих чутливих об'єктів (наприклад, лікарень, закладів охорони здоров'я, шкіл, будинків) та відстань до майданчика виконання проекту.	
Розташування та відстань до джерел матеріалів, особливо енергії, води тощо.	
ЗАКОНОДАВСТВО	
Послуги інфраструктури, які будуть використовуватися під час діяльності Проекту (такі як каналізаційна система, електромережа, водопровідна мережа тощо).	
Визначте положення національного та місцевого законодавства та необхідні дозволи, які застосовуються до проектної діяльності (наприклад, узгодження з генеральним планом, дозвіл на будівництво тощо).	
РОЗКРИТТЯ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ / КОНСУЛЬТАЦІЇ	
Визначте, коли/де відбулося розкриття публічної інформації/консультація (дата та місце проведення місцевих інформаційних зустрічей)	<ul style="list-style-type: none"> Контрольний лист ESMP буде доступний у територіальних офісах проекту, а відповідний менеджер буде нести відповідальність за записи та надаватиме відповіді на будь-які запитання / коментарі з боку представників громадськості.
РОЗБУДОВА ІНСТИТУЦІЙНИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ	

Чи будуть проводитися заняття з розбудови спроможностей (наприклад, тренінги з питань охорони праці для робітників, навчання підрядників з питань ESMP тощо)?	[] Ні або []Так
---	-------------------

ЧАСТИНА 2. ЕКОЛОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ОЦІНКА

ЕКОЛОГІЧНИЙ / СОЦІАЛЬНИЙ СКРИНІНГ				
	Діяльність	Статус		Тригерна діяльність *
Чи буде діяльність на території проекту пов'язана з наступними пунктами?	A. Реконструкція будівлі/незначне нове будівництво	[] Так	[] Ні	Див. Діяльність A у Частині 3
	B. Очищення стічних вод	[] Так	[] Ні	Див. Діяльність B у Частині 3
	C. Використання небезпечних або токсичних матеріалів ⁹⁶	[] Так	[] Ні	Див. Діяльність C у Частині 3
	D. Вплив на ліси та/або зони біорізноманіття	[] Так	[] Ні	Див. Діяльність D у Частині 3
	E. Забезпечення безпеки дорожнього руху та пішоходів	[] Так	[] Ні	Див. Діяльність E у Частині 3

* Дії в розділах «Підготовка та виділення земельної ділянки » та «Загальні умови», наведені у Частині 3, застосовуються до всіх видів діяльності, зазначених у Частині 2

⁹⁶ До токсичних/небезпечних матеріалів входять, але не обмежуються ними, азбест, токсичні фарби, шкідливі розчинники, засоби видалення свинцевої фарби тощо.

ЧАСТИНА 3. ВПЛИВИ ТА ЗАХОДИ ПОМ'ЯКШЕННЯ

ЕТАП ПРОЕКТУ	Діяльність	ПАРАМЕТР ВПЛИВУ	КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ЗАХОДІВ ПОМ'ЯКШЕННЯ
Підготовка до будівництва	Підготовка та виділення земельної ділянки	Право власності на землю	<ul style="list-style-type: none"> Для реалізації гранта/підпроєкту, бенефіціару /грантоотримувачу виділяється земельна ділянка.
Підготовка до будівництва	Залучення громади	Спільнота/ суспільне визнання	<ul style="list-style-type: none"> Розроблено спрощений ПЗЗС з визначенням зацікавлених сторін гранту/підпроєкту. Позитивні та негативні впливи проєктної діяльності були розкриті та обговорені з постраждалими громадами та ключовими зацікавленими сторонами. Для отримання інформації, обговорення та вирішення будь-яких занепокоєнь представників громади щодо негативного впливу на їхнє життя проводилися консультативні зустрічі.
Підготовка до будівництва	Управління працею	Управління працею	<ul style="list-style-type: none"> Розроблено Порядок організації праці. Процес підбору персоналу було розроблено та проведено на основі принципів недискримінації.
Будівництво	0. Загальна діяльність	Розкриття інформації	<ul style="list-style-type: none"> Місцеві будівельні та екологічні інспекції, місцеві громади та зацікавлені сторони отримали повідомлення про майбутні заходи. Громадськість була повідомлена про роботи шляхом розміщення інформації у загальнодоступних місцях (включаючи майданчик проєкту). Інформацію щодо дат початку та закінчення робіт та робочі години, а також дозволи, отримані від муніципалітету (провінції чи району), будуть розміщені (таблички) на будівельному майданчику у легкодоступному місці. Відповідна інформація оприлюднена на веб-сайті проєкту БЧМ ГУП.
		Документація	<ul style="list-style-type: none"> Отримано всі необхідні дозволи та погодження. Підрядник офіційно погоджується, що всі роботи будуть виконуватися з дотриманням правил безпеки та кодексу поведінки, щоб мінімізувати вплив на місцевих мешканців та навколишнє середовище. Відповідні документи з охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я та безпеки доступні на території майданчику проєкту. Результати моніторингу та аудиту, а також інформація щодо скарг, належним чином задокументовано.
		Управління працею	<ul style="list-style-type: none"> Не використовувалися жодна примусова чи дитяча праця. Розроблено механізм подання скарг. Запущено механізм подання скарг для робітників.

ЕТАП ПРОЕКТУ	Діяльність	ПАРАМЕТР ВПЛИВУ	КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ЗАХОДІВ ПОМ'ЯКШЕННЯ
Будівництво	0. Загальна діяльність	Умови праці Охорона та безпека праці	<ul style="list-style-type: none"> • Підготовлено план/процедури реагування на надзвичайні ситуації для конкретного об'єкта, які охоплюють такі надзвичайні ситуації, як пожежа, аварія, стихійні лиха (землетрус, значні метеорологічні явища тощо), а робітники про це проінформовані. • Регулярно проводилось навчання працівників у сфері ОБП. • Засоби індивідуального захисту (ЗІЗ) працівників відповідають національному законодавству (обов'язкове використання каски, за необхідності - маски та захисних окулярів, страхувальних прив'язей та захисного взуття). • Представлені фізичні умови праці та обладнання відповідають вимогам національного законодавства. • Для всіх робіт на майданчику будуть вжито відповідних організаційних заходів. • Всі робітники на майданчиках здійснення підпроєкту забезпечені базовими умовами (вбиральні, зони відпочинку, прийому їжі, роздягальні тощо). • Були визначені спеціальні місця зберігання відходів. • Призначено осіб, відповідальних за ОБП на місцях. • На майданчику розміщено достатню кількість відповідних табличок та знаків ОБП. • Документація та навчальні матеріали ОБП доступні на території проєкту. • Діяльність з моніторингу та аудиту проводиться регулярно, а будь-які питання невідповідності вирішуються та фіксуються у звітності.
Будівництво	0. Загальна діяльність	Механізм подання скарг	<ul style="list-style-type: none"> • Розроблено механізм/процедуру подання скарг (МПС). • МПС документація (форми тощо) доступні на майданчику проєкту. • Записи щодо функціонування МПС зберігаються на майданчику і вносяться у регулярну звітність.
		Соціальні пільги	<ul style="list-style-type: none"> • При підборі працівників пріоритет було надано місцевим жителям, виходячи з їхніх необхідних і наявних навичок. • Постачання матеріалів та послуг для проєкту було здійснено на локальному рівні (або на рівні тієї ж провінції та регіону), наскільки це можливо.
		Спільнота/ суспільне визнання	<ul style="list-style-type: none"> • Управління здійснено за участі представників постраждалих громад, місцевих та національних НДО та інших ключових зацікавлених сторін. • Зустрічі проводилися місцевими мовами. • Представники постраждалих громад та зацікавлених сторін були вчасно поінформовані про наявні зміни до проєкту. • Діяльність проєкту відстежувалась представниками постраждалих громад та зацікавленими сторонами.

ЕТАП ПРОЕКТУ	Діяльність	ПАРАМЕТР ВПЛИВУ	КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ЗАХОДІВ ПОМ'ЯКШЕННЯ
Будівництво	А. Загальна відновлювальна та/або будівельна діяльність	Якість повітря	<ul style="list-style-type: none"> • Уламки від демонтажних робіт повинні зберігатися в контрольованій зоні та обприскуватися водою, щоб зменшити розповсюдження пилу зі сміття. • При виконанні робіт з пневматичного буріння під час земляних робіт пил, що утворюється, має бути придушено за допомогою розпилення води та/або встановленням захисних корпусів. • Навколишня територія (тротуари, дороги) має бути вільною від сміття, щоб мінімізувати вплив пилу. • Усі транспортні засоби та обладнання регулярно обслуговуються та забезпечуються необхідними дозволами на викиди вихлопних газів. • У випадку проведення робіт з демонтажу, вище 1 поверху мають бути встановлені сміттєпроводи. • На території проекту заборонене відкрите спалювання конструкцій чи сміття. • Техніка на об'єктах буде використовуватися ефективно.
		Вплив шуму	<ul style="list-style-type: none"> • Рівень шуму під час демонтажу та будівництва буде обмежений; обмеження також торкатимуться часових рамок проведення робіт, відповідно до дозволів та положень національного законодавства. • Будівельні роботи в житлових районах або поблизу них проводитимуться лише вдень. • У разі продовження будівельних робіт ввечері та вночі необхідно отримати відповідний дозвіл від місцевої влади. • Кришки двигунів генераторів, повітряних компресорів та іншого механічного устаткування з двигунами будуть закриті, а обладнання розміщено якомога далі від житлових приміщень.. • Транспортні засоби та обладнання будуть регулярно обслуговуватися, і, у випадку, якщо рівень шуму перевищуватиме допустимі норми, одночасно працюватиме не більше одного транспортного засобу чи одиниці устаткування.

ЕТАП ПРОЕКТУ	Діяльність	ПАРАМЕТР ВПЛИВУ	КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ЗАХОДІВ ПОМ'ЯКШЕННЯ
Будівництво	А. Загальна відновлювальна та/або будівельна діяльність	Якість води та стічні води	<ul style="list-style-type: none"> • На території проекту буде проведено відповідні заходи з недопущення ерозії та осадів, такі як використання тюків сіна та / або фільтруючих огорож з метою запобігання витіканню рідин та надмірному замуненню поверхневих вод, якщо подібне матиме місце. • Будь-які побутові стічні води, які вироблятимуться в результаті проектної діяльності, будуть скидатися до існуючої каналізаційної системи. • Якщо в районі будівельного майданчика немає каналізації, стічні води будуть збиратися в цистерни та вивозитись спеціальним транспортом, наданими місцевою владою / муніципалітетом. • Очищення транспортних засобів та обладнання здійснюватиметься лише у визначених для цього місцях, де стічні води не забруднюватимуть природні поверхневі водойми.
Будівництво	А. Загальна відновлювальна та/або будівельна діяльність	Поводження з відходами	<ul style="list-style-type: none"> • На проектних майданчиках будуть встановлені контейнери для побутових відходів, включаючи засоби сортування (пластик, скло, папір), які обслуговуватимуться за рахунок муніципалітетів. • Ці контейнери будуть обслуговуватися за рахунок муніципалітетів. • Маршрути та місця збору та утилізації відходів будуть визначені для всіх основних типів відходів, які утворюються в результаті демонтажу та будівництва. • Мінеральні відходи будуть відокремлені від загальних, органічних, рідких і хімічних відходів шляхом сортування на місці і зберігатимуться у відповідних закритих контейнерах. • Місця тимчасового зберігання відходів визначатимуться для будівельних відходів, які не повинні змішуватися з ґрунтом. • Всі небезпечні відходи (включаючи відпрацьоване мастило, відпрацьовані батареї та акумулятори, відпрацьовані шини) будуть збиратися і утилізуватися належним чином офіційними службами. • Відповідно до проектного плану і національного законодавства, інформація щодо утилізації відходів буде фіксуватися для підтримки належного менеджменту проектної діяльності. • Коли це можливо, підрядник буде повторно використовувати та переробляти відповідні матеріали (включаючи викопаний ґрунт, крім азбесту).

ЕТАП ПРОЕКТУ	Діяльність	ПАРАМЕТР ВПЛИВУ	КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ЗАХОДІВ ПОМ'ЯКШЕННЯ
Будівництво	В. Система очищення стічних вод	Якість води та стічні води	<ul style="list-style-type: none"> • Правила поводження з санітарними відходами та стічними водами з будівельних майданчиків (монтаж або реконструкція) повинні бути затверджені місцевими органами влади. • Перед скиданням у каналізацію, очищені стічні води повинні відповідати мінімальним критеріям якості, встановленим національним законодавством щодо якості стічних вод та очищення стічних вод. • Буде проведено моніторинг нових систем очищення стічних вод. • Очищення транспортних засобів та обладнання здійснюватиметься лише у визначених для цього місцях, де стічні води не забруднюватимуть природні поверхневі водойми.
Будівництво	С. Небезпечні або токсичні матеріали	Поводження з азбестом	<ul style="list-style-type: none"> • Якщо азбест розташований на території проекту, він повинен бути відповідним чином позначений як небезпечний матеріал. • Коли це можливо, азбест буде належним чином зберігатися та герметизуватися, щоб мінімізувати вплив на довкілля. • Азбест перед видаленням (якщо видалення необхідно) буде оброблено зволожувачем, щоб мінімізувати виникнення азбестового пилу. • Обробку та утилізацію азбесту здійснюватимуть кваліфіковані та досвідчені фахівці. • Якщо азбестовий матеріал тимчасово знаходиться на майданчику, відходи повинні зберігатися всередині герметичних контейнерів і позначені відповідним чином. Будуть вжиті заходи безпеки від несанкціонованого переміщення таких речовин з території проекту. • Вилучений азбест не буде використовуватися повторно.
Будівництво	С. Небезпечні або токсичні матеріали	Поводження з токсичними / небезпечними відходами	<ul style="list-style-type: none"> • Тимчасове зберігання на майданчиках проекту всіх небезпечних або токсичних речовин буде здійснене з використанням безпечних контейнерів із зазначенням складу, властивостей та інформації щодо поводження з їхнім вмістом. • Небезпечні речовини повинні розміщуватись у герметичних контейнерах для запобігання протіканню і контакту з ґрунтом. • Ці відходи транспортуються ліцензованими перевізниками та вивозяться до ліцензованих підприємств з переробки та утилізації. • Фарби з токсичними інгредієнтами, розчинники або фарби на основі свинцю не будуть використовуватися.

ЕТАП ПРОЕКТУ	Діяльність	ПАРАМЕТР ВПЛИВУ	КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ЗАХОДІВ ПОМ'ЯКШЕННЯ
Будівництво	D. Уражені ліси, водно-болотні угіддя та/або зони біорізноманіття	Захист	<ul style="list-style-type: none"> • Усі визнані природні середовища проживання, водно-болотні угіддя та заповідні території в безпосередній близькості від проектних майданчиків не будуть пошкоджені або експлуатовані. • Персоналу буде суворо заборонено полювання, збирання, вирубка лісу чи інша діяльність, яка може мати негативний вплив на довкілля. • Необхідно провести обстеження та інвентаризацію великих дерев поблизу будівельних робіт. Великі дерева мають бути позначені та огорожені, їхня коренева система захищена, а будь-які пошкодження дерев - виключені. • Прилеглі водно-болотні угіддя та річки мають бути захищені від стічних вод з будівельного майданчика за допомогою відповідних засобів контролю ерозії та осадових відкладень, таких як тюки сіна та фільтруючі огорожі. • У прилеглих районах не буде незаконних кар'єрів або сміттєзвалищ, особливо на природоохоронних територіях.
Будівництво	E. Безпека дорожнього руху та пішоходів	Пряма або непряма небезпека для громадського руху та пішоходів від будівельних робіт	<ul style="list-style-type: none"> • Відповідно до національного законодавства, підрядник забезпечить належне огороження будівельного майданчика (паркан а неконтрольований прохід буде заборонений). • Переміщення транспорту та персоналу на території проектів повинно регулюватися за допомогою: <ul style="list-style-type: none"> ○ Вказівних знаків, попереджувальних знаків, загороджень та контролю руху транспорту; територія проекту буде добре проглядатися, а громадськість буде попереджена про всі потенційні небезпеки. ○ Системи управління дорожнім рухом та навчання персоналу, особливо щодо доступу на майданчик та інтенсивного руху поблизу нього. ○ Забезпечення безпечних проїздів і переходів для пішоходів у місцях, де цьому може завадити рух будівельного транспорту. ○ Пристосування робочого графіку до місцевих умов дорожнього руху, наприклад, уникнення руху транспорту, задіяного у проектах, у години пік або під час переміщення поголів'я худоби. ○ Активне управління дорожнім рухом із залученням кваліфікованого персоналу на місцевому рівні, якщо це необхідно для забезпечення відповідних умов переміщення для місцевого населення. • Уся діяльність, пов'язана з переміщенням транспорту поблизу ділянки, буде спланована та узгоджена разом з муніципалітетом. • Транспортування будь-яких спеціальних матеріалів здійснюватиметься за маршрутами, узгодженими з місцевою владою.

Додаток 6

ВИМОГИ ЕССЗ СБ, НАСТАНОВИ ГСБ ЕНС ТА ПЕРЕДОВІ ПРАКТИКИ БОРОТЬБИ ЗІ ШКІДНИКАМИ (ВИКОРИСТАННЯ ПЕСТИЦИДІВ)

Основною метою використання пестицидів є боротьба зі шкідниками та хворобами, які можуть негативно вплинути на виробництво сільськогосподарської продукції, щоб їхнє розповсюдження залишалося на економічно допустимому рівні. Використання пестицидів повинно здійснюватися таким чином, щоб зменшити небезпечний вплив на життя і здоров'я громадян, уникати проникнення цих речовин у ґрунти або водне середовище за межами території проекту та уникати екологічних впливів, таких як знищення корисних видів та розвиток стійкості до пестицидів. Однією з важливих стратегій є просування та сприяння використанню Комплексної боротьби зі шкідниками (КБШ) шляхом підготовки та впровадження Інтегрованого плану боротьби зі шкідниками (ІПБШ). КБШ включає поєднання екологічних методів боротьби зі шкідниками, які використовуються підприємствами у сфері сільського господарства та спрямована на зменшення залежності від синтетичних хімічних пестицидів. Вона передбачає: (а) боротьбу зі шкідниками (утримання їхнього розповсюдження на прийнятному для економіки рівні), а не повне їх знищення; (b) інтеграцію декількох методів (з акцентом на нехімічні засоби) для зменшення популяцій шкідників; і (c) відбір і застосування пестицидів, таким чином, щоб мінімізувати негативний вплив на корисні організми, людей та навколишнє середовище.

Альтернативи застосуванню пестицидів. Якщо можливо, слід розглянути наступні альтернативи пестицидам:

- Здійснюйте чергування посівів, щоб зменшити присутність шкідників і бур'янів у ґрунтовій екосистемі;
- Використовуйте сорти культур, стійкі до шкідників;
- Використовуйте механічну боротьбу з бур'янами та/або термічну прополку;
- Підтримуйте використання корисних організмів, таких як комахи, птахи, кліщі та мікробні агенти, для здійснення біологічної боротьби зі шкідниками;
- Захищайте природних ворогів шкідників, забезпечуючи сприятливе середовище існування, наприклад, кущі для місць гніздування та іншу оригінальну рослинність, яка є ареалом існування видів, що харчуються шкідниками, та уникайте використання пестицидів широкого спектру дії;
- Використовуйте тварин для випасу на територіях і підтримуйте життєдіяльність рослинного покриву;
- Використовуйте механічні засоби, такі як ручне видалення, пастки, бар'єри, світло та звук, щоб знищити, перемістити або відлякати шкідників.

Застосування пестицидів. Якщо застосування пестицидів є виправданим, користувачам рекомендується виконати наступні дії:

- Навчити персонал застосовувати пестициди та переконатися, що персонал отримав відповідні сертифікати або пройшов еквівалентне навчання, яке не вимагає отримання сертифікатів;
- Перегляньте та дотримуйтесь вказівок виробника щодо максимальної рекомендованої дози використання, а також опублікованих звітів про використання зменшеної норми застосування пестицидів без втрати ефекту, та застосуйте мінімальну ефективну дозу;
- Уникайте рутинного «календарного» застосування та використовуйте пестициди лише тоді, коли це необхідно та корисно на основі таких критеріїв, як польові спостереження, дані погоди (наприклад, відповідна температура, слабкий вітер тощо);
- Уникайте використання дуже небезпечних пестицидів, особливо з боку несертифікованих, непідготовлених виконавців, або таких, які не мають відповідного обладнання. Це включає:
 - Забезпечення того, що всі пестициди, що використовуються, розробляються (організацією, яка наразі має ліцензію відповідних регуляторних органів), виготовляються, упаковуються у безпечні контейнери, маркуються (для безпечного та належного використання), обробляються, зберігаються, утилізуються та застосовуються відповідно до міжнародних стандартів та кодексів поведінки та відповідно до Переглянутого Керівництва ФАО щодо належної практики маркування пестицидів та Міжнародного кодексу поведінки щодо розповсюдження та використання пестицидів Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО)
 - Оцінка характеру та ступеня ризиків при закупівлі будь-якого пестициду з урахуванням передбачуваного використання та передбачуваних виконавців робіт. Пестициди, продукти або суміші з пестицидів не будуть використовуватися, якщо таке використання не відповідає Настановам Групи Світового банку з питань навколишнього середовища, охорони здоров'я і безпеки життєдіяльності.
 - Уникайте використання будь-яких пестицидних продуктів, які містять активні інгредієнти, обмежені відповідними міжнародними конвенціями або їх протоколами, або які перераховані в додатках до цих документів, або відповідають критеріям цих додатків, за винятком випадків, коли ці речовини використовуються для прийнятних цілей, визначених у таких конвенціях, їхніх протоколах або додатках, або якщо таке використання є винятковим, згідно з такими конвенціями, їх протоколами або додатками, що відповідають зобов'язанням щодо реалізації проекту відповідно до цих та інших чинних міжнародних угод.

- Уникнення використання будь-яких рецептур пестицидів, які не відповідають критеріям канцерогенності, мутагенності або репродуктивної токсичності, визначеним відповідними міжнародними установами.
- Уникайте використання будь-яких інших пестицидних продуктів, які становлять інші потенційні загрози для населення або навколишнього середовища, і які визначені у міжнародно-визнаних системах класифікації та маркування, формулах пестицидів, якщо: (а) країна не має обмежень щодо їх розповсюдження та використання; або (б) вони, ймовірно, будуть використовуватися, або будуть доступні для непрофесійного персоналу, фермерів чи інших осіб без підготовки, обладнання та засобів для належного поводження, зберігання та застосування цих продуктів.
- Уникайте придбання, зберігання, використання, виробництва або торгівлі продуктами, які підпадають під рекомендовану ВООЗ класифікацію пестицидів за класом небезпеки Ia (надзвичайно небезпечні); або Ib (дуже небезпечні)
- Уникайте придбання, зберігання, використання, виробництва або торгівлі пестицидами класу II (помірно небезпечними), якщо у проекті не забезпечено відповідного контролю за виробництвом, закупівлями, розповсюдженням та/або використанням цих хімікатів. Ці хімікати не повинні бути доступними для персоналу без належної кваліфікації, обладнання та засобів для належного поводження, зберігання, застосування та утилізації цих продуктів.
- Вибір технологій і методів застосування, призначених для зменшення ризику ненавмисної втрати або витікання, має відбуватися виключно у відповідності з КБШ і в контрольованих умовах;
- Обслуговування та налаштування обладнання для розпилення пестицидів має відбуватися відповідно до рекомендацій виробника та з використанням обладнання, зареєстрованого у країні використання;

Обробка та зберігання пестицидів. Забруднення ґрунтів, підземних або поверхневих вод внаслідок випадкового витікання під час перевезення, змішування та зберігання пестицидів слід запобігти, дотримуючись наступних рекомендацій щодо зберігання та поводження з небезпечними матеріалами:

- Зберігайте пестициди в оригінальній упаковці, у спеціальному, сухому, прохолодному та добре провітрюваному місці, яке можна заблокувати та правильно ідентифікувати за допомогою знаків, з доступом лише для уповноважених осіб. Такий склад також має бути спроектований з урахуванням заходів щодо запобігання витіканню та розміщений з урахуванням ймовірності забруднення ґрунтових та підземних вод.
- Змішування та переміщення пестицидів має проводитися кваліфікованим персоналом із використанням спеціальних контейнерів.
- Уникайте використання будь-яких контейнерів, призначених для інших цілей, та поводитися з забрудненими контейнерами як з небезпечними відходами, утилізуючи їх у спеціально відведених для небезпечних відходів місцях. В

кращому випадку, утилізація контейнерів, забруднених пестицидами, повинна проводитися у спосіб, відповідний правилам ФАО та інструкціям виробника.

- Уникайте закупівлі та зберігання більшої кількості пестицидів, ніж потрібно, і поповнюйте їх запаси, тільки використавши попередню партію, враховуючи терміни придатності.
- Забезпечте очищення або утилізацію захисного одягу, який використовувався під час роботи з пестицидами, екологічним способом.
- Ведіть облік використання та ефективності пестицидів.

У цьому контексті, пестициди будуть зберігатися, застосовуватися та утилізуватися відповідно до Міжнародного кодексу поведінки щодо розповсюдження та використання пестицидів Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО).